

ZA STAROU PRAHU

VĚSTNÍK PRO OCHRANU PAMÁTEK

ROČNÍK XVIII.

V PRAZE, V ČERVENCI 1934.

ČÍSLO 1—4

ČESKÉ BUDĚJOVICE VE STARÝCH POHLEDECH.

Obr. 1. Jan Willenberg: Č. Budějovice od jihu západu. (Výšek celkového pohledu z r. 1602.)

I.

Rada českobudějovických vedut, jejíž počátek sahá poměrně nehluboko do prvních let 17. stol., má z velké většiny cenu spíše dokumentární jako ikonografická pomůcka k zjištění stavebního vývoje města a jen v několika málo případech vykazuje článek hodnotnější, obraz nebo grafický list cenný nejen svým dokumentárním obsahem, nýbrž i jeho uměleckou formulací. Přihlížeje k této převážně dokumentární hodnotě našeho materiálu, pokládáme za vhodné upozorniti alespoň stručně na všechny veduty v našem městě dostupné, bez ohledu na jejich uměleckou cenu, ale zato s datováním co nejpřesnějším, aby tak byl stanoven pevný systém opěrných bodů, významných mezníků stavebního vývoje našeho města.

Vývoj ten lze v našem ikonografickém materiálu sledovati od r. 1602, kdy byl nakreslen nejstarší zachovaný obraz města rukou vynikajícího slezského dřevorytce Jana Willenberga (obr. 1.), ilustrátora Paprockého Diadochu a autora četných pohledů na česká města a hrady.¹⁾ Kresba zachycuje město od jihozápadu, odněkud s Dlouhé louky, která se od té doby až asi do r. 1800 stala jakási oficiálním stanoviskem všech vedutistů. Město je podáno poněkud s nadsledu a v celé své délce od dnešního předměstí Pražského k Lineckému, s celým systémem opevnění a přesným záznamem významných budov, jmenovitě gotické kate-

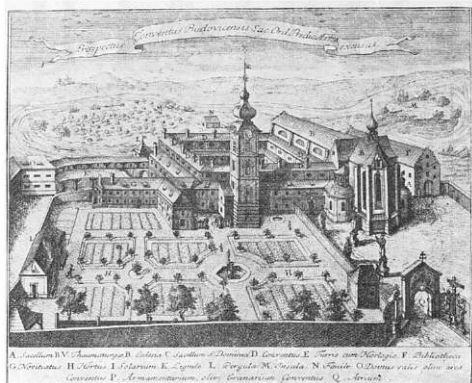
drály, jak vypadala po přestavbě r. 1518/35 a před radikální barokisací v l. 1641/49. Přesnost a spolehlivost kresby činí z obrazu velmi důležitou pomůcku ikonografickou.

Po té stránce nelze s ním ani zdaleka srovnávat jiný pohled z počátku 17. stol., který se zachoval ve dvojím podání, dřevorytu a mědirytině; tato nese nápis: »Augentlicher Abriss der belegerung der Statt Budweis, im Königreich Behem, wie solche mit Königschem Volck besetzt, und verschantzt, und von dem Behemen in diszem 1619 Jar beleget.« Jeho zájem je soustředěn na úseku města se složitým opevněním, o něž bojuje obležené císařské vojsko Buquojovo a obléhající sbory stavovské. Město samo je zobrazeno úplně schematicky, bloky domů a kostely jsou vedlejší kulisou, kreslenou úplně z fantasmie, bez nejmenší snahy o věrnost podání.

V polovině století vryl tři pohledy na Budějovice pražský rytec Daniel Wussina, fomesník průměrně nadaný, otec známějšího rytce a nakladatele Kašpara Wussina.²⁾ Dvě z těchto rytin tvoří obrazové přílohy ke kronikářskému dílu F. Mich. Schichellia »Puteus aquarum viventium«, tištěném r. 1665 v Praze u U. B. Goliasche; první je ilustrací katastrofálního požáru, který zachvátil r. 1641 celé město kromě kláštera, druhá líčí požár z r. 1654, kterým byla postižena severní strana hlavního náměstí. Třetí rytina je ilustrací k neznámému spisu z r. 1665 (jak dokládá odkaz na

¹⁾ Reprodukován v publikaci A. Podlaha - I. Zahradník: Jana Willenberga pohledy na města... král. čes. z počátku 17. století. Praha, 1900, tab. 29.

²⁾ Přítel před polovinou století ze Styřského Hradce do Prahy, kde zemřel jako pražský měšťan mezi r. 1695—1705. — K. Guth v ČSPSC, XXI, 144, pozn. 27.

Obr. 2. F. J. Prokisch: Klášter dominikánů v Č. Budějovicích. Mědiryt z r. 1774.

fol. 94) a podává pohled na Budějovice, pojatý ještě středověkým způsobem jako půdorys viděný na nakloněné rovině s nadhledu. Opevnění a hlavní budovy jsou kresleny dosti věrně, bloky domů jen schematicky. Všechny tři rytiny byly reprodukovány v Soupisu historických a uměleckých památek, VIII., obr. 13., 14. 15.

Rozměrný olejový obraz P. Marie Budějovské z roku 1677, uložený ve sbírkách městského musea, má ve své spodní části malovanou kartuši s obvyklým pohledem

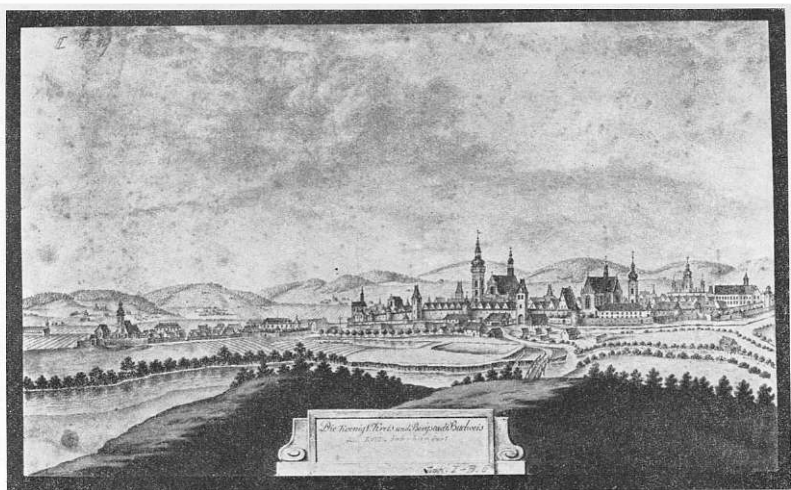
na Budějovice od jihozápadu. Ze siluety města pevně semknutého hradebním pásem jsou zřetelné a poměrně nejvěrněji zachyceny budovy kláštera a katedrála s průčelním volutovým štítem, jenž v této formě existoval pouhých 39 let (1649—1688).

Osmnácté století zanechalo ještě méně dokladů k ikonografii Budějovic než doba předchozí. Nejstarší z nich pochází až z 2. poloviny století a s ptací perspektivou zachycuje jen jednu část města, ač ovšem nejpamatnější, totiž klášter kdysi dominikánský s kostelem P. Marie, klášterní zahradou a lukami na Sokolském ostrově, které náležely konventu. Obraz nakreslil roku 1774 českobudějovský malíř Frant. Jakub Prokisch (obr. 2.), který mnohými oltárními obrazy ozdobil místní kostely a byl jako zručný malíř fresek vyhledáván i v širším okolí. Jeho pěkná kresba kláštera je zachována jen v rytině, přiložené k rukopisné kronice Luk. B. Schneidra (v městském museu).

Pohled od západu se sice opakuje i v 18. stol., ale oficiální stanovisko malíře se posunuje na protilehlý konec Dlouhé louky, k Dlouhému mostu, ležícímu na severozápad od Budějovic; tento bod se pak stává oblíbeným point de vue i pro některé vedutisty 1. poloviny 19. století. S tohoto stanoviska je po prvé kreslen pohled, který byl v mědirytové reprodukcii použit do záhlaví výučního listu cechu pekařského r. 1790 (obr. 3.). Kreslíř, podepsaný signaturou »Marzy inv.«, zobrazil poměrně věrně celé vnitřní město a část severně ležících Starých Budějovic s hřbitovním kostelem sv. Jana a Prokopa. Stejný rozsah má anonymní akvarel ze sbírek městského musea (obr. 4.), který je v detailech fotograficky přesný, ale v celkovém pojetí se dopouští hru-

Obr. 3. Č. Budějovice od západu. Mědiryt pro záhlaví cechovního listu z r. 1790.

Obr. 4. Č. Budějovice od západu. Akvarel městského musea, kolem r. 1800.

bých omylů, zaviněných pohyblivostí stanoviska: význačné budovy jsou viděny od jihozápadu, kdežto celek města s okolím předpokládá stanovisko na severozápadě, někde ve fiktivních výšinách nad Dlouhým mostem. Akvarel vznikl již po r. 1795 (v popředí zachycuje užitkové přístavby hostince »U zelené ratolesti«, které v tom roce byly přistaveny), pravděpodobně kolem r. 1800, ale jistě před r. 1821, kdy byly zahájeny práce s novou úpravou vodňanské silnice, na obraze zachycené ještě ve starém stavu.

Do 18. stol. náleží i nejstarší z terčů místního sboru ostrostřelců, kteří na tyto dřevěné desky s oblibou dávali malovat obraz svého města nebo jeho význačných budov. Autoři těchto většinou řemeslných obrazů užívali předloh, které dnes jen výjimkou lze ztotožnit mezi soudobými rytinami a které namnoze byly dílem dovedného kreslíře. Nejstarší z těchto terčů pochází z r. 1796 a nese vedle rakouského orla a městského znaku obraz Budějovic, vystupujících na pozadí jako růžovohnědá silueta velmi schematicky načrtnutá, která po prvé zobrazuje město v pohledu od severu, v úseku od Pražské brány až ke katedrále, jež v pozadí vyčnívá svojí renesanční věží. S neznámé dosud strany jsou Budějovice zobrazeny i na dalších dvou tercích, z roku 1801 (obr. 6.) a 1803, jejichž autor se na město díval od severovýchodu. Oba jsou značně přesnější než předchozí a zabírají týž úsek městského opevnění od brány Pražské k Vídeňské; na obou však jsou násilné korekce skutečnosti, panorama je uměle rozvinuto do šířky, ponevadž z takové blízkosti, kterou dané stanovisko předpokládá, nebylo možno přehlédnouti celý prostor, ohraničený oběma branami. Přes to však již tím, že odhalují tvář města ze stran dosud neznámých, nejsou tyto terče v ikonografii Budějovic bez významu.

Nový pohled otevřela také zručná kresba diletautického vedutisty V o j t. B e n. J u h n a, již nadaný kněz přispěl ke sbírce pohledů na krajská města, vydávané J. Döblerem (obr. 5.). Kresba, zachovaná jen v kolo-

rované rytině Döblerově, zpodobuje Budějovice v pohledu od východu, resp. východojihoovýchodu, odněkud se zalesněného výšin Dobré vody, jejíž lesnatá scenerie spolu s dobovou stafáží oživuje popředí obrazu. Dostí značná vzdálenost stanoviska umožnila rozvinutí městského panoramatu v celé jeho šíři i se vzdáleným pozadím Dlouhé louky a vrcholu Kleti. Podle údajů v zachované Juhnově zápisníku víme, že kresba byla dokončena v červnu 1810 a vyryta Döblerem v létě 1813.³⁾

Mladší a méně zdařilejší je Juhnova kresba Budějovic od severozápadu (obr. 8.), se stanoviska před Dlouhým mostem, jenž tvoří popředí obrazu. Kresba je opět zachována jen v nedatované ryté reprodukcii Kašpara Plutha, ale dobu vzniku lze určit dosti přesně. V pohledu je zakreslen hostinec »U zelené ratolesti« v té podobě, jakou dostal Bednaříkovou přestavbou r. 1821;⁴⁾ v prosinci 1822 však již zemřel K. Pluth,⁵⁾ který signaloval rytinu podle kresby Juhnovy pořízenou. Pohled sám tedy vznikl asi přímo v roce 1822.⁶⁾ — Do téže nebo jen o něco pozdější doby spadá nedatovaná kopie Juhnova pohledu, namalovaná na desce čtvrté terče ostrostřelců (obr. 7.) a lišící se od předlohy jen v nepatrných detailech (pozměněná stafáž).

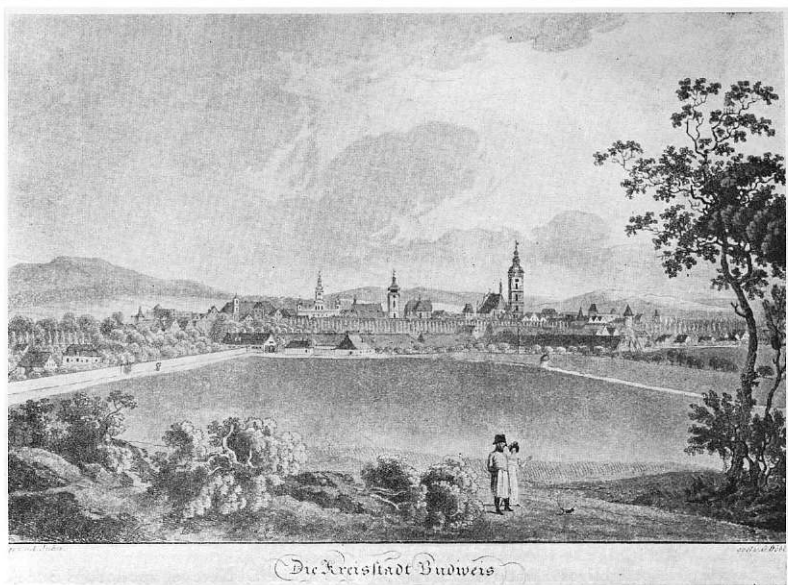
S téhož bodu kreslil a ryl pohled na Budějovice sám J. Döbler (reprodukován ve Věstníku Klubu za starou Prahu, IV., č. 2/3, obr. 13.). Panorama města je více rozvinuto do šířky než u Juhna, zabírá ještě

³⁾ J. Novák, O umělecké činnosti Vojt. B. Juhna, ČSPSČ, XX, 116, 118, 119.

⁴⁾ Podle původních plánů uložených v městském archivu.

⁵⁾ Pam. arch. XXIX, 92.

⁶⁾ Rytina byla ilustrací svažku místopisné edice »Budweiser Kreise«, který původně vycházel z časopisu »Hyllos«, vydávaném v letech 1819—1822 Janem Hýblem v Praze. — Velmi nezdářílý pohled na Budějovice, kreslený podle Juhnovy veduty — zřejmě bez znalosti místních poměrů — přináší anonymní rytina v díle A. A. Schmidta Das Kaiserthum Oesterreich, X, Böhmen II, Stuttgart 1843.

Obr. 5. Vojt. B. Juhn: Č. Budějovice od východu. Rytina J. Döblera podle kresby z r. 1810.

část Pražského předměstí a na protilehlém konci sady v okolí rožnovské brány. Umělecky stojí Döblerův mědiryt nad zběžným náčrtem Juhnovým. Originální kresba je ztracena a mědirytina není datována, ale vznikla patrně nedlouho před druhým pohledem Juhnovým, zachycující »Zelenou ratolest« v původní podobě, před přestavbou Bednařikovou. Döbler pobýval v té době v Budějovicích dosti často, máje tu příbuzné; po prvé o jeho pobytu zde slyšíme již r. 1813,⁷⁾ kdy mu bylo 25 let a měl již 5 let po absolutoriu Postlovy školy. Vznik kresby dlužno tedy položit do druhého desetiletí 19. stol., před rok 1821.

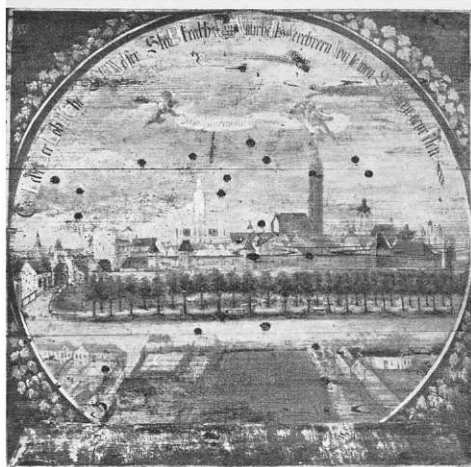
K severnímu pohledu se vrací další terč ostrostřelců, věnovaný sboru r. 1824 krajským hejtmanem Longinem z Lobkowicz (obr. 9.). Střed tvoří antikisující kašna, postavená rok předtím a na náklad Lobkowiczův uprostřed náměstí před Pražskou branou, které se původně jmenovalo Lobkowiczovo (dnes Jirsíkovo). Kulisovitě pozadí tvoří silueta Budějovic v téměř rozsahu jako na terči z r. 1796. — V dalších dvou terčích se opakuje znovu oficiální stanovisko na Dlouhé louce. Terč, který nese datum 1839 a zobrazuje Budějovice v pohledu od severozápadu, z okolí Dlouhého mostu (obr. 10.), skresluje poměry výškové a hmotové a jmenovitě význačné budovy — klášter, katedrálu, radnici — podává v měřítku silně převýšeném. Dokumentární zajímavost má v zachycení popředí, kde se po prvé tyčí mohutný komplex hostince »U zelené ratolesti« po Sandnerově přístavbě jižního křídla roku 1831/32. — Od západu, odněkud zprostředka Dlouhé louky, se díval na město autor pohledu na posledním terči (obr. 11.). Obraz sám je nedatován, ale terminus

post quem je určen iniciálami císaře Ferdinanda I. a jeho choti Marie Anny, kteří v roce své korunovace — r. 1835 — navštívili Budějovice. Do tohoto roku jest pravděpodobně klášter vznik terče, který i svým malířským pojetím, podřízením skutečnosti náladové visí a zasazením městské siluety do rámce přírodní scenerie nese pečeť dobového romantického krajinářství. Odklon od skutečnosti je tak značný (jmenovitě v poměru přední hradební zdi ke klášteru a v potlačení řady bašt), že pro ikonografii města obraz ten nemá valné ceny dokumentární.

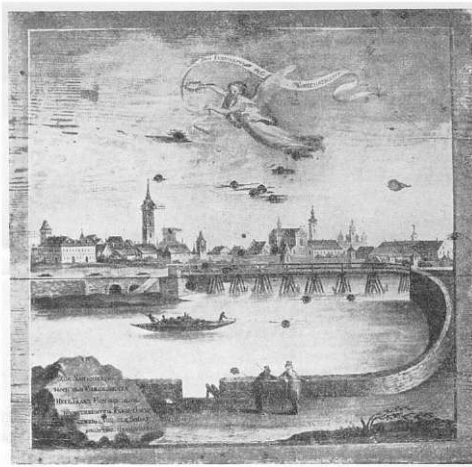
K Juhnovu »point de vue« na Dobré Vodě se vrací jedna z nejkrásnějších našich vedut, kolorovaná litografie C. A. Hauna »Budějovice od východu« (obr. 12.). Bohatá přírodní scenerie, oživená dobovou stafáží, tvoří přední a nejvíce zdůrazněný plán obrazu, jehož pozadím je lehce načrtnutá kulisa města. Pohled je částí serie 34 kreseb Ed. Herolda a Fr. Kalivody, které zobrazovaly pozdně romantické generaci našich dědů v obratném výběru celé království české a k nimž historický text napsal B. Mikovec. Publikace, jejíž obliba byla v době vydání neobyčejná, nese název Malerisch-historisches Album von Königreich Böhmen, je proložena barevnými litografiemi C. A. Hauna a vyšla nákladem Ed. Hölzela v Olomouci 1864. Později byly vydávány i jednotlivé její listy v tisku černém, tónově i barevném.

Poslední dva vedutisté 19. stol., zachycující město jako celek, stojí opět na oficiálním stanovisku u Dlouhé louky. Jiří Zorn v suché a tvrdé kresbě, která byla předlohou litografii Anthofnerově (obr. 13.), rozvíjí panoramu v dlouhém pruhu od Pražského předměstí k rožnovské bráně, viděné téměř přesně od západu.

⁷⁾ J. Novák, I. c. 120, pozn. 36.

Obr. 6. Terč místního sboru ostrostřelců z r. 1801 s pohledem na Č. Budějovice od severovýchodu.

Obr. 7. Terč místního sboru ostrostřelců s pohledem na Č. Budějovice od severozápadu. Kolem r. 1822.

Z okolí Pražské brány lze přibližně vyčíst dobu, v níž nedatovaná kresba vznikla: zachycuje ještě bránu samu, která byla r. 1867 zbořena, ale také již kasárny na náměstí před branou, které byly postaveny v letech 1842/43.

Podle těchto znaků lze do téže doby datovati také poslední vedutu, dobrou anonymní kresbu, zachovanou jen v litografii lineckého Hafnera a vydanou Hansenem v Č. Budějovicích (obr. 15.). Stanovisko je totéž jako u Döblera a druhého pohledu Juhnova, na cestě před Dlouhým mostem, takže levou polovinu obrazu zaujímá Pražské předměstí, pravou vlastní vnitřní město. V časovém úseku 1843—1867, v němž obě kresby vznikly, je tato o něco mladší než Zornova, neboť na ní je Husova třída (= pokračování vodňanské silnice) po jedné straně již úplně zastavěna. Podle toho Zornův pohled vznikl asi ve 40. letech 19. stol., kdežto anonymní kresba až po polovině století.

Z ruky Zornovy pochází i jeden ze tří pohledů na náměstí, jehož střed tvoří severní strana s bočními stranami západní a východní (litografie Anthofnerova, vydal V. Wacha v Praze (obr. 14.). V tvrdých liniích, pečlivě zakreslujících každý detail, jsou zachyceny tři strany náměstí téměř v celé své délce, takže v kresbě Zornově má historik města důležitou pomůcku pro stanovení stavebního vývoje domů na náměstí. O něco málo mladší, asi z let šedesátých, jsou dvě kresby kadeta budějovské posádky C. Schöntaga, první zachovaná v litografické reprodukcii lipského A. Werla, druhá tištěná u E. Hölzla ve Vídni; obě byly vydány u Hansena v Českých Budějovicích. V lipské litografii (obr. 16.) je náměstí zachyceno s téže strany jako u Zorna, toliko s tím rozdílem, že obě boční strany — západní a východní — jsou podány jen asi do poloviny své délky. Druhá Schöntagova kresba (obr. 17.) zobrazuje opačný konec náměstí, s frontální stranou jižní.

Jednotlivé části města byly v 19. století zpodobovány příležitostně jako rámec určité události nebo k určitému účelu dokumentárnímu nebo konečně jako

vlděný motiv krajinářského obrazu. K prvé skupině patří »Průvod císaře Ferdinanda I. a Marie Anny«, projíždějící 6. září 1835 triumfální branou u Dlouhého mostu (obr. 18.), zbudovanou lodmistrem Lannou. Tento krásný náčrt dvorního kreslíře Eduarda Gurka, který litografoval Fr. Wolf a vydal společně s Weissenbachem téhož roku, zvětňuje zákoutí s Lannovou loděnicí a Dlouhým mostem, v pohledu od Budějovic ke Čtyřem Dvům.) — Loděnice sama byla znovu vykreslena J. Zornem (litografii vydal V. Wacha v Praze) ještě před polovinou století, asi v té době, kdy vznikl Zornův pohled na Budějovice.

K nejzdařilejším kresbám malebných koutů česko-budějovských náleží především krásný výkres kláštera a mlýnů s vodním zrcadlem vltavského ramena, který nakreslil Karel Würbs (1807—1876) pro sbírku »Ansichten deutscher Städte«, vydanou roku 1852 u G. Langa v Darmstadtu (obr. 19.). Asi v téže době vznikla známá sepiová kresba křížové chodby budějovského kláštera z ruky J. Hellicha (1807—1880), označená v jeho náčrtníku datem 1844^{*)} a vydaná roku 1860 jako příloha Mikowcových Starožitností (I, 38). — Dvě Liebscherovy kresby pro Ottovu Čechy, jeden nevalně zdařilý olej budějovského malíře F. Čurna (Mlýny u kláštera, 1889) a anonymní kresba staroměstského hřbitova a kostela (v městském muzeu) uzavírají tuto nevelkou celkem serií pohledů na stará zákoutí česko-budějovská. V. Denkstei.

II.

České Budějovice, ač jako veliké královské město nebyly pro život v zemi bez významu a časem hrály

^{*)} Podobnou triumfální bránu, zbudovanou roku 1833 na silnici rudolfovské na počest návštěvy císaře Františka I., zobrazuje litografie podle kresby Bauerovy, vydaná v díle Denkbuch über die Anwesenheit Ihrer K. K. Majestätten Franz des Ersten und Caroline Auguste in Böhmen im Jahre 1833. Praha 1836. V pozadí je zřejmý náčrt Budějovic v pohledu od východu.

^{*)} Srv. Zd. Wirth v Pam. arch., XXVI, 65.

Obr. 8. Vojt. B. Juhn: Č. Budějovice od severozápadu. Rytina K. Plutha podle kresby z r. 1822.

dosti závažnou roli v politice, nebyly zase městem takové důležitosti, aby si byly zasloužily portretování hned tehdy, když výtvarné umění se probudilo ze svého středověkého snu k vědomí reality. Naopak, trvá to ještě velmi dlouho, než kosmografický zájem renesanční zvěčni po prvé také jejich podobu. Z takového nějakého popudu vznikl asi také konvolut Willenbergových, naše představa o tvářnosti Českých Budějovic v gotickém období by byla čirou konstrukcí, značně pravděpodobnou sice, ale získanou jenom pracovním odmyšlením důležitých detailů, jež byly dílem pozdějších věků. V jednom případě — pokud by šlo o farní chrám — by tato konstrukce zůstala nejistou vůbec.

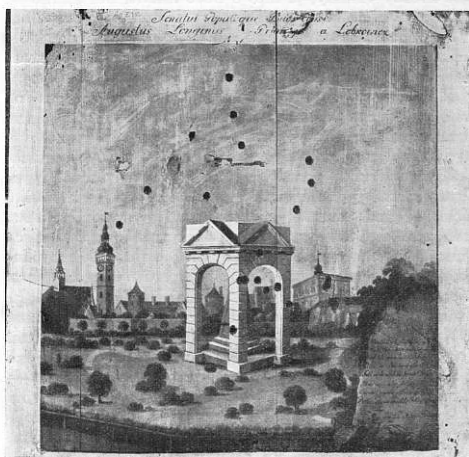
Ovšem, ani pohled Willenbergův nezjednává ve všem jasno. Willenberg přišel do Budějovic v době, kdy tvářnost města prodělala již mnohou důležitou změnu v celku i v podrobnostech. Nicméně zastihl ještě město charakteru tak dalece pozdně středověkého, že obraz jím podaný pomáhá velmi vydatně budovati naši představu Budějovic na počátku 16. století, t. j. v době, kdy výraz jejich po prvé vykrystaloval do definitivnější formy.

Českým Budějovicím jako městu vzniklému náraz, z vůle panovníků (ne pouhým vzrůstem z podhradí či tržiště), vtiskla svoji nesmazatelnou pečeť především doba jejich zrodu. Stačí uvědomiti si, že vznikly jako mimořádně důležitá hospodářská i vojenská pevnost Přemysla Otakara II. Jako město zakládané na panenské půdě obdržely Budějovice typický otakarský půdorys, vedle Plzně a Vysokého Mýta nejčistěji ražený. To byl základ, který rozhoduje o vnitřní podobě města až dodnes. Musíme si však uvědomiti, že důsledné rozvinutí půdorysu bylo podmíněno také příznivými podmínkami přírodními, t. j. rovinným terénem a soutokem dvou opravdových řek. Na těchto dvou základech, na jednom daném přírodou a na druhém daném vůlí lidskou, mohly Budějovice organicky a jednoznačně růsti do své charakteristické jednoduchosti. Že hrály tu úlohu také okolnosti ryze praktické a že vývoj byl složitější,

než jak se jeví naší abstrakci, není — tuším — třeba připomínati.

Půdorys dal Českým Budějovicím uzavřenost jejich prostorů, tak příznačnou pro středověkou výstavbu měst. Ale ani ony nečinily výjimky ze zakládaných měst a nebyly vystavěny rázem na vykolíkové ploše. Víme dobře, že ani zde nebyly hned nebo alespoň v krátké době zaplněny všechny parcely budovami k sobě se těsně přimykajícími a vytvářejícími souvislou frontu uliční; naopak zastavovací proces po prvé přilivu osadníků pokračoval velmi zvolna a trvalo to staletí, než město nabylo definitivnější podoby. Že pak vzhled městských prostorů nevynikal zvláštní spořádaností — i přes pozdější určitou reglementaci stavebních poměrů — může se analogicky podle jiných případů míti za jisto. Výborné svědectví v tom směru vydává listina Karla IV., daná roku 1364 Budějovským, již tento panovník za svého pobytu v Budějovicích nařizuje, co a jak se má podniknouti ve prospěch zlepšení vzhledu města. Marně bychom tu hledali pozdější jednotný ráz architektonický, pro Budějovice tak příznačný. Každý dům tvořil jednotku pro sebe. Byly to stále se opakující základní prvky, svázané sice jednotvárně řadenými otvory podloubí, ale na druhé straně uvolněné valbami a štíty podélně nasazených střeš. Byl tu vyjádřen typický gotický rytmus, zdůrazněný ještě libovůli stavitelů. Také obě monumentální stavby městské, farní chrám a klášter dominikánů s kostelem, obklopené po středověkém způsobu drobnými stavbami, uplatňovaly se v celé své hmotnosti teprve buď při pohledu zblízka nebo v celkovém pohledu na město zvenčí. Farní chrám se svou nevysokou věží byl dlouho jedinou dominantou gotických Budějovic při pohledech od severu, východu a jihu, kde město bylo obklopeno zelení zahrad, chmelnic a vinic. V pohledu západním hrál ovšem svoji důležitou úlohu již tehdy masiv budov klášterních.

Už tenkrát, ve 14. a 15. století, ukazovaly Budějovice svoji tvářnost nejlépe na straně západní (to vycítila správně většina malířů Českých Budějovic až do

Obr. 9. Terč místního sboru ostrostřelců z r. 1824 s pohledem na Č. Budějovice od severu.

Obr. 10. Terč místního sboru ostrostřelců z r. 1839 s pohledem na Č. Budějovice od severozápadu.

dob nejnovejších, a byli bychom na omylu, kdybychom hlavní důvod k tomu hledali v malebnosti partie klášterní. Zde zjevoval se diváků nejjasnější rovinný charakter města, kdežto při pohledech z jiných stran rušily vždy drobné budovy hospodářské a obytné, roztroušené před branami. Na západě se vynořovaly městské hradby, rytmované svými věžemi a baštami, takřka přímo z řeky, tvoříce s ní vydatnou pohledovou horizontálu. V nich jako důležitá protiváha vklíněn byl komplex klášterní. Hradbami pevně semknuty se objevovaly štíty a střechy domů jako motiv rozvolňující a z nich zdvíhala se hmota farního chrámu.

Století 15. nepřineslo v celkovém pohledu na Budějovice, jak zde byl vyličen, žádných velkých změn. Jen hradby ještě snad zvýrazněny. Zato v městském interiéru dochází k ustalování poměrů. Je to zejména konec pozdní gotiky na počátku 16. století a ještě více období jejího míšení s novými prvky stylovými, kdy celá řada domů dostala nadlouho svoji definitivní podobu. Jak ještě dnes četné stavební zbytky z této periody ukazují, byly tehdy přestavovány od základu celé souvislé řady domů, z nichž jistě mnohé až dotud byly dřevěné.

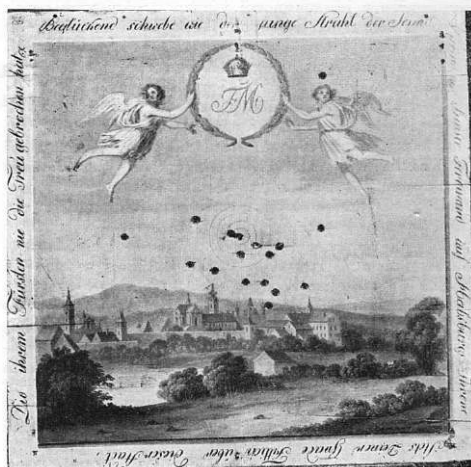
Ale průběhem 16. století nejen uvnitř ustaluje město svoji tvářnost, také jeho silueta prodělává základní změnu. Zbohatlá obec počíná stavěti v polovině 16. století novou městskou věž při farním chrámu, která se má navždy státí charakteristickou značkou Českých Budějovic. Jestliže horizontálně rozložená silueta města, naježená hradebními věžemi a houstnoucí jediné ve hmotách kláštera a farního chrámu, postrádala dosud vydatného akcentu vertikálního, dostalo se jí ho nyní Černou věží dokonalou měrou. Jejím zdvižením byl ukončen nejen první vývoj městského obrazu, nýbrž byl zjednan také pevný základ pro další jeho rozvíti. Kolik zisku znamenala Černá věž pro obraz vnitřní, netřeba ani podotýkati.

To byl největší čin 16. století, čin rozhodujícího významu, proti němuž všechna ostatní činnost renesance

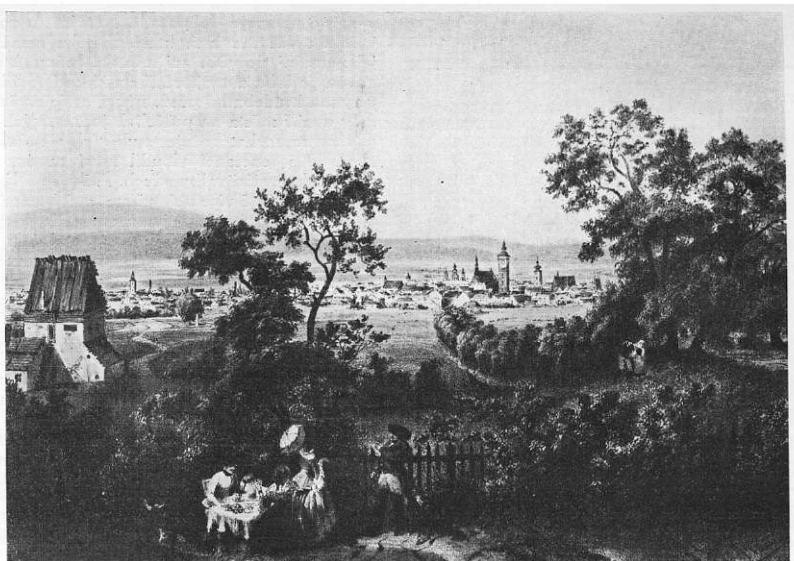
v městě ustupuje do pozadí. Nemám tu na mysli nevysokou věž radniční, která zdaleka neměla té váhy jako dnešní trojvěž, ani městské brány, které dostaly novou podobu a svojí větší staticností tvořily prodlév v rytmu hradebního pásu, nýbrž spíše změny, které se dály uvnitř města na průčelích jednotlivých domů. Do goticky rozsochatého zjevu uličních a městištních prostorů se s renesancí vloudil nový motiv, vodorovná atika, zakrývající valby střech. Atika se v Budějovicích uplatňovala jistě více než tušíme, avšak poměrně krátká vládla renesance přece jen nedovolila, aby motivem tím — hovicím tak dobře horizontálnímu charakteru města — byly spjaty větší komplexy v jednotnější celky. Motiv vodorovného ukončení průčelí však už z místního stavitelství nezmizel. Pouhou epizodou zůstala v 16. století oblíbená sgrafitová výzdoba domovních průčelí.

V tomto okamžiku vývoje zpodobil České Budějovice Willenberg. Jeho portret představuje nám město zcela středověkého rázu, kde jenom v detailu zachytíme prvky novověku. Nesmíme se dáti oklamati jeho mnohomluvným rozvinutím obrazu města, viděného s pomyslného nadhledu. Musíme si odmysliti onu spoustu jinak vítaných podrobností, kterými pedantsky zaplnil svoji kresbu. Bude třeba opravit i některé poměry, abychom konečně správně vycítili hlavní složky Willenbergova obrazu Českých Budějovic. Pak teprve se město zjeví ve své pravé podobě, která je výsledkem záměrného budování a delšího vývoje, jak byl vyličen v předchozích odstavcích.

Sedmnácté století na celkovém obraze mnoho nezměnilo. Nejzávažnější zásah, přestavba farního chrámu, přispěl odstraněním bizarního obrýsu této budovy k jejímu zvýraznění a dal tím větší váhu jeho funkci v obrazu města. Nová, důkladnější opevnění vně hradeb, jak je zachytil na své rytině Wussin, přidala obrazu na sevrženosti, neméněce při tom jeho základního rázu. Klášter kapucínů (založený 1614), pro který sloučeno několik parcel, neuplatnil se asi pro celkem nepatrnou

Obr. 11. Terč místního sboru ostrostřelců z r. 1835 s pohledem na Č. Budějovice od západu.

Obr. 12. C. A. Haun: Č. Budějovice od východu. Kolorovaná litografie z r. 1864.

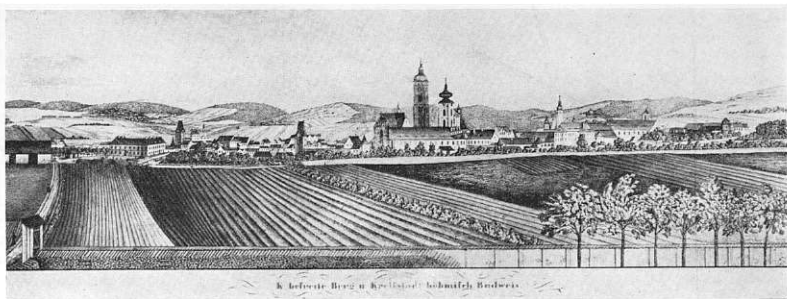
výšku svého kostela na venek nijak a málo uvnitř. Také veliký požár, zachvátivší město roku 1641, byl příčinou jen detailních změn, ale ani ty nebyly pro ustálený obraz uliční rozhodující.

Zato 18. století, kdy město, zbohatlé čilým obchodem, prožívalo svá poklidná léta, obohatilo vzhled Budějovic vně i uvnitř nebyvalou měrou. Důležitost komplexu budov klášterních pro západní pohledy stoupla přestavbou a nástavbou konventu. Zvýšení klášterní věže a její ukončení výraznou bání vneslo pak novou složku nejen do západního, nýbrž i do celkového obrazu města vůbec. Dostalo se mu nové vertikály, jež s Černou věží vytvářela podle divákovy stanoviska se měnící dvojzvuk, dodávající mu hloubky. To již ale zněla v akordu horizontál a vertikál také trojice věží nové radnice, která jako figurace obměňovala základní motiv, přidávajíc mu na šíři. Další nový článek tvoří hmotná budova biskupství s nízkou věžičkou, důležitá zase zejména v pohledu západním. Podoba města dosáhla tu na samém sklonku století vrcholu druhého období svého vývoje. Středověký obraz — vyrovnaný některými renesančními korekturami — došel barokního zmnožení. Tak nám České Budějovice zachytili kreslíři pohledu na cechovním listu a malíř akvarelu Městského musea.

Ze změn, jichž doznal v této době městský interiér, jistě nejdůležitější bylo dotvoření prostoru náměstí vsazením úměrně šťastné skulpturní kašny a zjednáním protiváhy Černé věži a farnímu chrámu novou budovou monumentální radnice. Uliční vzhled se postupně mění novostavbami domů, které dostávají namnoze ozdobné štíty, dynamičtější řešení, než byly jasně, přehledné štíty renesanční. Proces ten začíná již v 17. století, nabývá na síle po zmíněném požáru, ale vrcholí až v druhé polovině století 18. Některé úseky ulic a ná-

městí se celé odívají v nový háv, tu skromný, onde zase měšťanský okázalý. Domovní štíty se přičiňují o nový dojem, také sice pohybový, jako byl onen gotický, ale více vláčejší; svým dílem přispívají i nové formy arkád podloubí, ne již hrotité, nýbrž půlkruhové a segmentové. Někaké jednoty tu ovšem pochopitelně nebylo, vedle domů barokních stál jistě ještě leckterý dům pozdně gotický a pěkná řádka domů renesančních. Nelze mluvit ani o nějaké nadvládě motivu štítového nad motivem rovného zakončení atikou, která se stále uplatňuje a na sklonku období barokního vchází do nové obliby.

S novým stoletím nadchází i Českým Budějovicím nová doba a s ní pozvolné rozleptávání dosud koncisního vnějšího obrazu města, zatím co na druhé straně v prvním padesátiletí nabývá interiér jednotné podoby. Město, byť ze začátku jen zcela pomalu, roste a jeho expanse cílí jako jinde za hradební pás. Byly to přirozené hlavní silnice směřující do města, které se postupně mění v ulice. Měšťanské dvorce, ležící při nich od pradáвна, ustupují jednak sídlům, jednak nájemnému domu. Staré město, původní osada na sever od hrazeného města, pohledově dosud zcela volně svázaná s vlastními Budějovicemi jen zelení zahrad, stává se integrující součástí panoramatu. Hradby, které pozbyly svého praktického významu, jsou jenom fysickou překážkou; na místo ravelinů nastupují zahrady a mezi brány Pražskou a Vídeňskou — zcela podle vkusu doby — se staví nová hradba, zelená, alej zvaná »Lange Fahrte«, která s této strany vytváří zelený prstěnek, oživující jinak strohý pohled s této strany (pohled na terčích z roku 1801 a 1803 a Juhnova veduta od východu). Pás od Linecké brány k Rabenštejnské věži zůstává poměrně nedotčen. Těsnějším

Obr. 13. Jiří Zorn: Č. Budějovice od západu. Anthofnerova litografie podle kresby ze čtyřicátých let 19. století.

přilnutí předměstí k Linecké bráně vadil tehdy zde ještě stávající Krumlovský rybník. Zato partii při říšské silnici nadešel čas největšího rozvoje, který můžeme dobře sledovat na hojnějších pohledech od západu a severozápadu (Juhn-Pluth, Döbler a j.). K staré zájezdní hospodě «U bílé růže» přibývají kasárny a znenáhla celá fronta domů na severní straně. Na jižní straně ulice novými přestavbami a přístavbami nabývá na hmotě «Zelená ratolest», tlačící se stále více do popředí pohledu od Dlouhého mostu, nyní zvláště favorisovaného. Západní panorama města je jaksi oficiálním, neboť díky přírodním podmínkám na této straně zůstává zde tvář města stále nejvíce odhalena, hovic zároveň svou malebností probouzejícímu se romantismu.

Jak bylo již naznačeno, dokončoval se v této době uvolňování vnějšího, celkového pohledu na město vývoj jeho vnitřního vzhledu k jednotnosti. Doba krátce po roce 1800 a prvá další desetiletí znamenají naprostou vládu vodorovného zakončení fasád slepým patrem. Hlavní římsy drží stejnou výši, svazující domy do větších celků, aniž by při tom byla popřena jejich individualita. Jmennost stavitelů této doby můžeme

obdivovat zvláště tam, kde nový dům s horizontálním zakončením stojí vedle domu s barokním štítem, nebo tam, kde stavitel sám buduje štít, a nejvíce ovšem v takovém případě, kde výšky domů se nadobro různí. V této době získávají Budějovice uvnitř svoji kouzelnou vyrovnanost, která tvoří jejich svérázný charakter, ještě dnes po tolika těžkých pohromách tak markantně je odlišující od měst vyrostlých za obdobných podmínek.

Než postupující 19. století se svým zprůmyslověním město, které má v zápětí jejich enormní vzrůst, vnáší i do obrazu Budějovic destruktivní, aniž jevílo nejmenší snahy vtisknouti celku novou pečeť svéráznosti. Posledním světlým činem je zřízení sadového pásu na místě někdejšího vnějšího opevnění na severním a severovýchodním obvodu Starého města, jímž toto alespoň půdorysně a při pohledu s výše — který v budoucnosti jistě nebude neobvyklý — je výrazně odděleno od beztvárných předměstí. Vnitřní i vnější obraz města se změnil k svému neprospechu, ale přes všechny pohromy, které jej stihly, citlivý pozorovatel vycítí ještě dnes základní charakter starých Českých Budějovic, jak vyrostl během staletí a jak jej zachytily staré pohledy.

F. M a t o u š.

K DĚJINÁM ZASTAVĚNÍ VNITŘNÍHO MĚSTA.

Pohled s Černé věže nás nenechává na pochybách, že České Budějovice vznikly jako organický produkt kolonizačního úsilí. Střed města jest vytvořen velkým čtvercovým tržištěm, z rohů vybíhající ulice jsou jaksi pokračováním obvodové komunikace náměstí. V určité vzdálenosti od náměstí jde do čtverce řešená komunikace, vytvořená čtyřmi příčnými ulicemi, takže celek jeví se nám jako plánovitě uspořádané domovní bloky s ulicemi zachovávajícími princip dnešních amerických Avenues a Streets.

Tato okolnost nás nutí předpokládat, že město bylo plánovitě vyměřeno a parcelováno, jistě rukou opravdu šťastného a na výši doby stojícího organisátora, čímž jedině si vysvětlíme, že staré založení, tvořící jako vnitřní město dosud jádro dnešních Budějovic, doznalo ve své struktuře poměrně málo změn.

Plánovitá parcelace však neznamenal, že by město bylo také nárazem zastavěno. Realizace plánu trvala jistě dlouhou dobu a my máme přímo pramenný důkaz, že si vyžádala dobu nikoliv krátkou, nýbrž staletí.

Z konce druhé poloviny 14. století zachovaly se berní knihy neboli knihy losuňků. Zde jsou vypočteny všichni majitelé domů, dokonce podle ulic. Srovnáme-li počet tehdejších domů s počtem z roku 1784, kdy byl proveden soupis podle domovních čísel, vidíme ve vnitřním městě hluboký rozdíl. Roku 1396 se uvádí 316 domů, roku 1784 napočteno 439 domů. Bylo tedy koncem 14. století jistě 123 parcel, které byly určeny pro další stavební vývoj města.

Zkoumáme-li, jakým způsobem bylo tenkrát město zastavěno, zjeví se nám asi tento obraz: Nejvíce byl osazen střed a některé důležité komunikace, jež nesměřovaly vždy k hlavním východním branám. Cím více k obvodu města, bylo více a více prázdných míst.

Vnitřní město bylo již ve 14. století rozděleno na čtvrti. Rozdělení tak, jak se tenkrát vyvinulo, udrželo se ku podivu dlouho a bylo vlastně vzato s určitou změnou i za základ při číslování domů v době Josefa II. V knihách losuňků nazývají se čtvrti podle významných občanů kdysi v nich bydlivších: Pacovského (Pacaueri),

Obr. 14. Jiří Zorn: Náměstí v Č. Budějovicích od jihu. Anthofnerova litografie podle kresby z pol. 19. století.

Prundlova (Prundlini), Píseckého (Pyeskeri) a Stefflova (Stefflini). Patřila k čtvrti prvé asi jižní strana náměstí a úsek města vymezený touto stranou a pravou stranou ulice Rašínovy a Radniční. Zde slyšíme o ulici soukeníků, dnešní Široké, jejíž název si snadno vysvětlíme, poněvadž soukeníci potřebovali pro své rámy na sušení suken značné místa. Úhrn ostatních domů se prostě označuje: »Circa portam Stradonicz — okolo brány Rožnovské«. Celkem je tu 78 domů proti 119 z roku 1784.

Druhá čtvrt, Prundlova (Prundl byl jeden z nejbohatších měšťanů budějovických; roku 1396 byl zdaněn do 93 kop pr. gr.), byla vymezena pravou stranou (směrem k hradbám) ulice Radniční, západní stranou náměstí a levou Krajinské třídy. Je to tedy část náměstí, Radniční ulice, Krajinské, ulice Česká, Piaristická, Hroznová od Krajinské k Hradbám a Panská. Výslovně se uvádějí ulice Česká, jež se však tenkrát tak jmenovala teprve v úseku od Hroznové nahoru, dnešní Panská, jež jest patrně »vicus preconis«, a třída Krajinská. Dolní část České ulice (za radnicí, bývalá Solní) se v pramenech uvádí jako »Neustift«. Část mezi Piaristickou a Hroznovou byla vytvořena s jedné strany hřbitovní zdi a s druhé několika domy, uváděnými obyčejně v jedné řadě s domy z náměstí. Ve vlastní České ulici bylo 37 domů (roku 1784 39), takže vidíme, že tato ulice byla již v nejstarší době zastavěna co nejúplněji. Ve »vicus preconis« se uvádí 15 domů (proti 25; byl zde ovšem i rychtářský mlýn). Po levé straně Krajinské třídy nalézáme 19 domů (23).

Třetí čtvrt vymezovala pravá strana Krajinské třídy a ulice Zidovská (dnešní Šternekova). Patřily do ní ulice sviní (dnešní Plachého), Zidovská a dnešní Hroznová. V Krajinské třídě bylo 15 domů. V ulici sviní, zvané tak proto, že zde byly trhy na vepřový dobytek, nalézáme 32 domů, takže jest jasno, že se k této ulici počítala i dnešní Hroznová. Byl by pak poměr počtu

domů z let, jež srovnáváme, 32 : 47. Řídce byla zastavěna ulice Zidovská, »vicus Judeorum«. Název pochází odtud, že v ní byly usazeny židovské rodiny, k jichž přijetí dostalo město právo privilegiem daným mu králem Janem Lucemburským r. 1341, 18. dubna v Praze. Kdy se Židé do Budějovic přistěhovali a zda bydleli hned v této ulici, nevíme, ale jistě že pro jejich osazení byla tato ulice vybrána proto, poněvadž byla poměrně málo zastavěná. S výhradným židovským osídlením se tu ovšem neshledáváme. Roku 1396 uvádí se Zikmund Klauber (rohový dům čp. 214), vedle seděl Michael kožíšník, Dětlínová sladovnice, Ondřej Greiner, Mathes Žid, pak byla synagoga (na místě dnešního domu čp. 219), vedle byl Merkel Žid a Václav kožíšník. Na druhé straně rohový dům proti farnímu dvoru (čp. 242) držel Cech (Boemus), vedle byla Kuna Zidovka, Mathes syn Keklův, Přifflink a Michal.

Do čtvrté čtvrti patřilo vše zbývající, tedy východní strana náměstí s dnešní ulicí Kněžskou, Kanovnickou a Děkanou. Napočteme v ní 69 domů proti 73—75 domům z roku 1784, takže zastavění bylo podobné dnešnímu, s poměrně rozsáhlou prázdnou plochou (dnešní seminář) v ulici Kněžské. Jmenují se dvě ulice: vicus retro ecclesiam a vicus retro scolam ascendendo ad capellanos — dnešní Kněžská ulice.

Z tohoto celkového obrázku vidíme, že ještě dlouho po založení Českých Budějovic zůstávají ve vnitřním městě značné komplexy půdy nezastavěné. Někdy se jich nakonec použilo i k jiným účelům než domovním, tak na příklad prázdná plocha v Hroznové ulici umožnila přeložit sem z náměstí masné krámy. Do jaké míry se parcel používalo k různým účelům hospodářským, dalo by se zjistit jen částečně. Zato zjištění vlastnických poměrů bude důležité pro poznání vývoje právních a sociálních poměrů v našem městě.

Miroslav Burian.

STAROBYLÉ ČESKÉ BUDĚJOVICE.

České Budějovice, jejich »staré« vnitřní město, jsou pro moderního člověka — a tím více pro moderního architekta — vždy znovu překvapením. Plán města je nyní skoro již 600 let »starý«, ale rozlehlé, pravidelné, vzdušné náměstí, přímo mířící, jen nepatrně nepravidelné, ulice, nevysoké a — kde staré domy se zacho-

valy — vždy stejnoměrné zastavění — to všecko je jako z nedávné doby. Nikde pocit užlů, těsnosti, překážek. Opravdu, toto středověké město a jeho staletý starý princip působí nestarobyle, moderně a zcela dnešně.

Takováto středověkost, nenápadná, plánovitá, byla

u nás méně milována. Přiznejme si: i když dorostl a dozrál v naší době kult starých měst, staré architektury a všech slohů stejně spravedlivě účty ke všem dobám, mělo přece jen stáří přednost a v lásce a obdivu byla především malebnost: tedy města s nepravidelnými, úzkými ulicemi, s náměstími složitých tvarů, s klikatými zákoutími. Snad jako kontrast naší době. Středověk, kde zakládal části města rozmyslně a pravidelně, nebyl nápadný a nebyl zvláštní. S tohoto hlediska na př. byly ceněny jako nejznamenitější zvláště některé části středověké Prahy, Kutná Hora a Tábor; méně byla v pozornosti města zakládaná a nepodávající ve svých pravidelných náměstích a ulicích zvláštního seskupení prostorů a hmot, malebných nečekaných průhledů. Skutečně, jak málo malebnosti mají České Budějovice!

Ovšem právě s těmito pravými, nepravidelnými středověkými městy byly v nové době a v období moderních regulací největší starosti. Jak měla se tato města vyrovnat s názory doby, s potřebami a požadavky nového života a ruchu, jak měly být jejich zvláštnosti a neobyčejnosti uchráněny proti měřítku praktické techniky? Jak mohl býti jejich »ráz« zachráněn? Každá regulace, vedená i nejllepšími úmysly, tyto zvláštnosti nivelisuje, kontrasty zmenšuje a vyrovnává, úzké ulice chce rozšiřovat, nepravidelnosti odstraňovat: tedy celkem zvláštní malebnost středověku a jeho osobité hodnoty nutně ruší.

Zcela jiný jest a může být osud starých měst »zakládaných«. Co jim získávalo méně obliby, méně obdivu pro méně zvláštností, je zachraňuje. Jejich pravidelný plán je v menším rozporu s nároky nové doby. Není na nich mnoho, co by příliš kontrastovalo s naší umíněnou absolutní pravidelností. Jsou vlastně a chtějí také pravidelnost. Kdežto však naše pravidelnost je mechanická a neústupná, středověká byla pojímána volně, nezáleželo jí na malých odchylkách. Jsou-li tedy mezi naší mechanickou geometrií a mezi přírodní pra-

videlností středověku jisté rozdíly, nejsou takové, aby chom je nedovedli přijmout a s nimi se smířit. Jestliže ulice jde v celku přímo a má jen volně vedenou linii, je to se stanoviska života totéž jako ulice absolutně přímá, o přímých stěnách, o profilu všude stejném až na centimetr. Budeme-li schopni této svobodomyšlnosti, České Budějovice mohou se dočkat v nové době jiného a šťastnějšího osudu. Nikoli jen, že mohou být ve svém celku i v jednotlivých částech »zachovány« a jejich charakter »nemusí být měněn a setřen«, ale nestanou se polorozvráceným městem, nehorázných a vývojově nezdravých kontrastů »nového« proti »starému«.

Jejich plán, jejich rozdělení ulic v pravidelných vzdálenostech a stejného profilu, pravidelnost stavení, stejnoměrné zastavění, to vše vlastně jsou moderní principy, které »starým« městům regulací se chtějí teprve vnutit. Českým Budějovicím není třeba nápravy plánu. Ale není jim také třeba průlomů a radikálních rozšíření ulic; nemají komunikačních problémů, jakým je na příklad v Praze celé Staré město. Síť jejich ulic, stejnoměrně prostupující tělo města, ústí do centrálního náměstí, to vše chráněno okruhem zeleného pásu v místech hradeb, dává všechny možnosti k usměrňování nebo obvádění vozby zcela podle vzrůstající potřeby. Sotva které jiné město bude mít méně »palčivých otázek«. Nebudíž zapomenuto i na jedno: že všechny korektury stavebních čar, rozšiřování ulic, představují přesuny hodnot, právní, administrativní a ovšem i finanční operace, tedy přitěž vývoje, života obyvatelstva i správy města! Co peněz a těchto sil stály již mnohé regulace — pro skutečný život postradatelné!

Jestliže byly kdysi skutečné doby, jejichž estetickému názoru a zaujetí města — jako České Budějovice — zdála se být méně zajímavými a pozoruhodnými, nyní nabývá na ceně jejich rozvázný organism, skoro moderní a vyhovující v tolika ohledech novému životu. Plán starých Budějovic bude proto teprve doceněn.

Obr. 15. C. Budějovice od severozápadu. Litografie lineckého J. Hafnera podle anonymní kresby z doby po polovině 19. století.

Obr. 16. C. Schöntag: Náměstí v Č. Budějovicích od jihu. Litografie lipského A. Werla podle kresby ze šedesátých let 19. století.

Obsahuje tolik skutečností, které souhlasí s našimi novodobými názory a požadavky!

Jejich veliké náměstí! Větší než hlavní část náměstí Staroměstského v Praze, po náměstích Nového města pražského a Plzně snad největší v českých městech! Takový prostor je něčím, co i moderní město může velmi potřebovat! Snad netřeba jmenovat trapné případy, třeba pražské, jak nedovedli jsme pro moderní potřebu vytvořit dobré veřejné prostory, aniž bychom se musili stydět za jejich neumělosti. Jak nesnadno se dnes opatřují všude ve starých jádrech měst prostory pro stále nové potřeby pohybu a veřejného života, stanoviště vozů, parkování, shromažďování! Právě budějovskému náměstí lze předpovídat velkou praktickou budoucnost. Ale také čestnou! Nyní, kdy stará, monumentální náměstí nabývají všude ve světě cti a významu pro život města, lze již tušit, jak dobrou úpravou bude možno přebudovat tuto vzácnou, vzdušnou a krásnou plochu v moderní zařízení, kterým život města bude v pravém slova smyslu každodenně obohacován.

Dnes, v rostoucích městech, ve zmatku stále se stupňujícího stavění do výšky, je jednotné a výškově omezené zastavění pro celé ulice, úseky nebo celé čtvrti záchranou! Ve starých Budějovicích tento princip, k němuž jsme v moderních městech dospěli po tolika omylech, byl snad již jejich zakladateli jako samozřejmý dán, nebo — ještě spíše — obyvatelstvem a stavebníky

domů jako nepochybný a samozřejmý dodržen. Jestliže vzrůst měst do výšky a důsledky toho, tíseň prostorů, ulic a dvorů, náleží k omylům, z nichž vidíme, jak třeba města zachránit, staré Budějovice svým původním jednotným zastavěním souhlasí s posledními zkušenostmi. Není jim třeba než tento princip potvrdit a dodržet.

I loubí města a zvláště na náměstí — jež byly by bývaly před časem odsuzovány k zrušení — nabývají zvýšené hodnoty pro obchodní ruch; všude ve velkých městech vzrůstající pasáže, zvláště i u nás, ukazují nepochybný význam tohoto typu pro městský život. A jakým šťastným zaokrouhlením »starého« města je pás zeleně a vod podél bývalých hradeb!

Staré Budějovice mohou být opravdu co do svého plánu nazvány šťastným městem. Mohou regulaci šťastně přestát. Zvláště když je dostatek poučení o výsledcích dosavadního systému »regulace«: desíletí se reguluje třeba, ale města jsou víc rozvrácena než upravena. Skutečná regulace má důležitější úkol než napravovat jen ulice a nějaké ty výstupky a nepravidelnosti: regulovat celý vývoj města! Kéž dopadne plán nových Budějovic tak rozumně jako onen středověký. A kéž snese měřítko života i po staletích!

Proto člověk a architekt i nejmmodernějších názorů si v tomto městě opravdu oddechnou.

P. J a n á k.

POLOHOPISNÝ PLÁN MĚSTA ČESKÝCH BUDĚJOVIC.

(Studie a kritika.)

Polohopisný plán města Českých Budějovic, dosud platný, je práce sdělaná na základě zákona ze dne 10. dubna 1886 a 26. prosince 1887 městským stavebním úřadem v letech 1888 a 1889 za vedení správce stavebního úřadu Ludwiga Hacka. Vypracován je v měřítku 1 : 720 na 10 listech s podpisem jmenovaného a místostarosty Jos. Kneissla. Vnitřní město zpracovali stavební adjunkt a geometr Jan Sluneczko a stavitelský kreslící Robert Erlebach, předměsti Anton Nening, bývalý mapovač důstojník. Schválení se mu dostalo m. j. výnosy zemského výboru ze dne 27. října 1892 a 26. září 1895.

Jako produkt let devadesátých nese dodnes platný regulační plán města typické znaky doby svého vzniku. Po vlivu historisujícího eklektismu znamená konec sto-

letí dobu stagnace a úplné stylové desorientovanosti i ve velkých střediscích, tím spíše pak na venkově, kde místo architektury nastupuje jen utilitaristické stavitelství a nemožnost pochopení vyššího celku, než je obyčejná budova sama o sobě.

Je-li smysl pro budování měst v zapomenutí vůbec, tím trapnější se tento nedostatek tradice počítuje na venkově. Hluboký úpadek projevuje se tu názorovou neujasněností a falešnou touhou po přízpůsobení se velkoměstu bez ujasnění si potřeb a možností lokálních na škodu krásy a osobitosti města.

Úřední projekt je tedy odlesk dobové bezradnosti na tomto poli a vyznačuje se strohostí čistě geometrovského pojetí a bezzájmu k subtilním a závažným otáz-

kám prostorového umění architektury. Jako jiní, tak i tito místní regulátoři chovají se především zcela bezohledně k historickému, zachovanému vnitřnímu městu, nechápajíc ani historické ceny detailu ani funkce prostorových komposic, nemajíc ovšem ani tušení o pojmu starého města jakožto uměleckého celku — pojem, k jehož vyhranění došlo ovšem později.

Proto projektanti dovolují si užívatí zcela hrubých metod, jimiž operují až šablonovitě, velmi podobně v samotném jádru města jako v jeho předměstích, neujasně si příliš zásadních rozdílů obou úkolů, tak principiálně odlišných, a nároků, jaké na ně činí život.

Mechanické vyrovnání měkkých linií uličních, ořezání nároží, rozšíření ulic na patřičně normalisované šířky, pedantické vyrovnávání i zcela nepatrných rozdílů at' již v průčelných čarách či v terénu, to jsou prostředky povýšené za cíl, zde jako jinde. (Wirth.)

Prostředky těmi se však ruší právě nejcharakterističtější znaky starých prostorů uličních i náměstí, bere se jim všechen půvab i pravdivost a cena dokumentární, ničí se rázem jejich originalita a z historických interiérů uličních se tvoří torsa nebo bezcharakterní útvary náhodných rozměrů bez umělecké zákonitosti.

Detailní rozbor potvrdí úplné svrchu uvedené soudy. Pro nedostatek místa je bohužel nutno zde omezit se jen na nejvýznačnější příklady.*)

Hlavnímu náměstí ponechává se ovšem loubí, ale vyrovnávají se i zde, na tak velkém prostranství, sebe menší nepravidelnosti fronty. Tak mají ustoupiti v jádře středověké domy u Zálazny, celá západní fronta, dokonce i obecní majetek a tak význačná památka, jako radnice, má být zkosena, jako ostatní rohy náměstí.

Podobné úhony doznává však tato památka v ulici Radniční, a regulátor narovnává všechny nepatrné difference v ulicích Panské, České, Sterneckově, Široké a j.

S loubím, příznačným to motivem, jenž svazuje v účín celé obrazy uliční a hluboce je spjat s podobou města, se zachází drsně i tam, kde z komunikačních i jiných důvodů je to zcela nemístné a má to v důsledku i znehodnocení hospodářské (zvláště při mělkých parcelách). Typický příklad pro to je Česká ulice, jejíž starosvětský dochovaný půvab by vzal úplně za své, právě tak jako důležitá fronta Kněžské ulice, tvořící

za katedrálou skvělou uzavírající kulisu s renesančním domem Kneisslovým; podobně však i Divadelní ulice, kde má padnouti za obět' celá levá část, což by porušilo úplně uzavřenost náměstí a zničilo domy se zachovanými pozdně gotickými a renesančními vnitřky i s rohovým domem Stechrovým, z nejceněnějších staveb empírových ve městě.

Isolovaná loubí se vesměs ruší bez ohledu na ztrátu uličního obrazu nebo historického domu, nebo rozrušení celé konfigurace, tak v Kněžské ulici, Piaristické, v České a j.

Nedbá se vůbec jednotlivých nejvýznamnějších památek a jejich nesporné hodnoty i funkce pohledové. Regulačnímu plánu města měly by býti obětovány na příklad všechny nejceněnější renesanční domy profaní s jihočeskými fortifikačními motivy; tak již zmíněný Kneisslův dům se sgrafity z roku 1557, zbrojnice z roku 1531, masné krámy, dům Wortnerův s cimbuřím a cenným vnitřkem, rohový dům s arkýřem v České ulici a j.

Právě tak neúčelné narovnání průčelné čáry postihlo by nejkrásnější domy barokní z konce 18. století v Široké ulici s úplně zachovanými vnitřky; podobně je to i s odkazem doby empírové, výstavný dům Knappův z roku 1806 v České ulici a j.

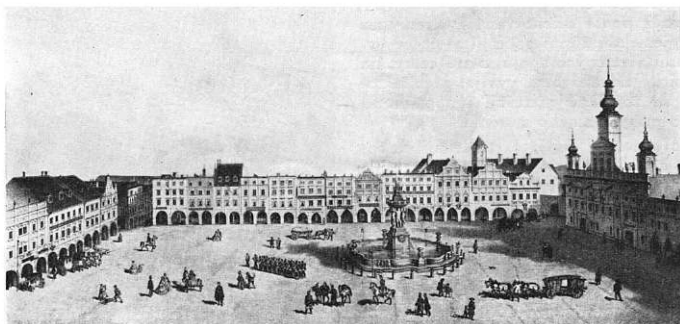
Necení-li se tedy ani stavitelská památka sama o sobě, tím spíše regulátoři propadají ostatním omylům doby, kde jde o celek.

Proto projektuje se izolace Mariánského kostela, jež stála by existenci Zbrojnice i malebné bašty z doby samotného založení města a ovšem i jeden z nejkrásnějších obrazů městských, který je i středem městského panoramatu, omyl doznívajícího purismu.

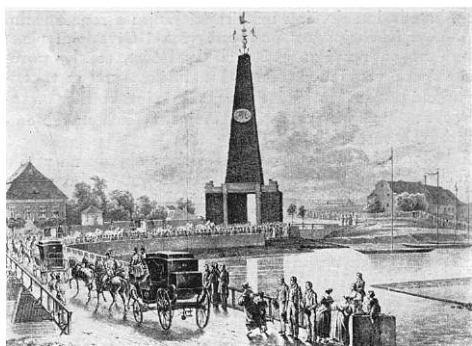
Dokončuje se také svědomitě ještě to, co neprovedla prvá vlna oprostovací. Široká ulice na př. se proráží oboustranně; z komunikačních důvodů vytváří se dnes hotový hluboký průlom do Muejní třídy, odstraněním empírového domu a hradební věže; zcela zbytečné chce se však prorážeti i na straně k řece biskupskou zahradou a ničit zbytky dvojitého pásu opevnění i s malebnými altány.

Chce se rušit branka radniční i zbylé věže hradební mají být odstraněny (!) na místech odlehlých a normalisováním šířek uliček Hradební, Panské, Mlýnské měnit od základu celý obvod kolem bývalého opev-

*) Obšírný rozbor viz J. P. 1929, 2, 3.

Obr. 17. C. Schöntag: Náměstí v Č. Budějovicích od severu. Litografie vydaná E. Hölzelem ve Vídni podle kresby ze šedesátých let 19. století.

Obr. 18. E. Gurk: Triumfální brána u Dlouhého mostu v Č. Budějovicích. Litografie F. Wolfa z r. 1835.

nění, aby se tak vyhovělo radikální snaze po oproštění od všech reminiscencí na staletý vývoj a základ historický i sociální.

Jak z omezeného výčtu patrné, má soud již dříve předestlaný svou oprávněnost. Regulace nejen že nedoceňuje význam i cenu historického detailu, nepokouší se o jeho klasifikaci, nýbrž postihuje i svou strohostí nejkrásnější městské obrazy, nivelisující nadto zcela bezohledně do zešedlé uniformity dochovaný organismus města, z něhož po věky vyrůstalo — klasicky jasný geometrický půdorys kolonisačního města.

Vyzněl-li posudek o regulaci vnitřního města nespokojivě, třebaže musíme uznati, že projektanti byli postaveni před úlohu, jejíž řešení po stránce vědecké přinesly teprve doby další, nevzní nám soud o regulaci předměstí lépe. Zde měli projektanti určitou volnost k rozpětí, již ale nevyužili.

Není zde vůdčí myšlenky, nepředchází zde úvaha o příštím komunikačním ruchu a jeho intenzitě, o dislokaci jednotlivých čtvrtí a jejich charakteru; nemyslí také na budoucí úkoly města a jeho potřeby školské, tovární, úřední a rekreační. Základ všeho řešení je vlastně sachovnice středověkého půdorysu města, která se falešně přenáší ve zvětšeném měřítku na celou rozlehlou plochu rovněž podle orientovaných stran, bez ohledu na tuto hygienickou újmu; opomíjí se úplně vytvoření nových sadů a zelených spojů. Staré celky, na něž se dalo organicky navazovat a vyvíjet architektonické komposice, se zbytečně rozrušují utopením do šablony blokového pravoúhelného systému.

Samozřejmě, že regulátoři opětně podléhají dobovým omylům, že s oblibou narovnávají měkké linie uliční, jako u Pražské silnice, jejíž zákrut má zmizet, nebo u Wilsonova náměstí. Stará Linecká silnice, v jejímž charakteristickém a milém ohbí vybudována řada domů, se zde ruší i s náměstím a vegetací a upravuje se na šíři 20 metrů! Všecky domy vybudované na řece mají zmizet v bloku, jehož průčelí bude tvořit nová trasa Linecké silnice a zadní čára regulační čára nová, jež zničí zahrady k vodě obrácené. To je víc než typický příklad neuváženosti, nejen po stránce estetické a hygienické, nýbrž i hospodářské, nehledě k nemož-

nosti časové realizace bezduchého plánu a finančního nákladu i právních obtíží.

Příklad podobný, pokud se týká památky, jest kostelík sv. Trojice, kde vytvořuje se náměstí nerespektující situaci staré barokní stavby, jejíž nižší trakt je v průčelí dokonce krájen a samotná stavba je zakreslena do bloku, jenž do boční Trojické ulice vystupuje. Dokladem správnosti naprostého odsudku je také regulace nejstarší části Pražského předměstí, Starého města, původní osady Vítkovické.

Staroměstský hřbitov s nádhernou vegetací a památkami se v obou částech ruší. Místo sadu ve větší a rezervace staré části se proponuje náměstí nepravidelného tvaru, na jehož rohu stojí izolovaný kostel.

Zvláštní známkou nemohoucnosti je tu i řešení okruhu kolem vnitřního města a jeho sadového pásu a jeho pokračování, rozlehlé místo bývalých rybníků na Krumlovských alejích, které svádělo přímo k rozvinutí monumentální myšlenky.

Není proto divu, že nejlépe založenými útvary na předměstí zůstávají staré dispozice, jako Lannova třída, Rudolfovská, Husova a Linecká třída, jejichž zlepšení a pokračování bohužel projektanti nedověním zajistiti, zužující je zbytečně na obvodě města, nezajišťující jejich krásných alejí, ústících až do města, a nevytvořující připojení na zelené zázemí.

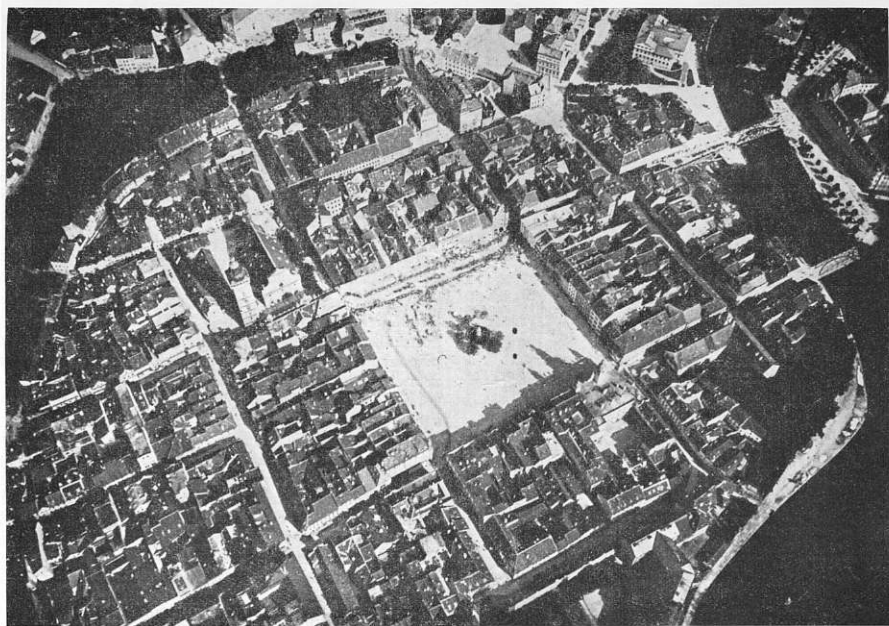
Myslím, že příklady probrané stačí, aby úplně podepřely kritické soudy předcházející a označily elaborát jako dílo vzniklé jen z povinnosti zákona; dílo však úplně pasivní, rýsovací plánování, jež nebylo nijak podepřeno tvůrčí zobrazivostí a domyšlením hmotné realizace. Bylo proto zřejmé, že nový zastavovací plán, zabíraje mnohem zvětšenější území, nemůže jen toto zpracovat, nýbrž že musí podrobit i celou dnešní situaci revisi, aby vytvořil od základu nové dílo, naplněné zcela jiným duchem s vyššího zorného hlediska, poučeného zkušenostmi, vývojem a pokrokem urbanismu, jenž zcela vědomě a pietně ochraňuje i tradiční hodnoty.

Literatura:

- A. T.: Staré Budějovice. K. N. D. IX, 1913, č. 2 (11 obr.).
Z. Wirth: Č. Budějovice. Věstník K. St. P. IV, 1913, č. 2-3 (21 obr.).

Obr. 19. K. Würbs: Partie u kláštera v Č. Budějovicích. (Před r. 1852.)

Obr. 20. Č. Budějovice. Pohled s letadla na vnitřní město.

A. Träger: K výstavbě města Č. Budějovic. Pondělí, 1918, sep. Dr. R. Hoenigschmid: Zwei Renaissancehäuser in Budweis. M. Z. K., 1915, str. 215 a 263 (2 obr.).

Ing. dr. J. Keller: Dispozice stavebního rozvoje města Č. Budějovic. Republikán, 19. VI. 1924.

Josef Lomský: Některé kulturní úkoly »jihočeské metropole«. J. P., 1927, 9.

Týž: Pestrý týden, 8. VI. 1927 (ill.). Arch. dr. B. Sláma: Č. Budějovice jako stavební útvar. Venkov, 28. X. 1927.

A. T.: K novému úpravnímu plánu města Č. Budějovic. J. P., 1931, 2 (ill.). (Detailní plán sev. sektorů.)

Ing. J. Kybic: K projektu silničního podjezdu u staroměstské zastávky. J. P., 1931, 4-6.

Sedesát let Jiráskova gymnasia. 1928. S obrazy.

Ing. J. Kybic: Regulační plán města Č. Budějovic. Technický jih, VI. č. 1.

Jihočeský přehled, 1929, 2, 3. Pro nový úpravní plán města Č. Budějovic:

VI. Zákres: Úpravní plány města Č. Budějovic.

A. Träger: Historické předpoklady pro snahu o nový úpravní plán.

Ing. F. Jerhot: Souvislost polohopis. plánu s plány okolních obcí.

Ing. B. Vaněček: Síť silniční v plánu Č. Budějovic.

Prof. J. Maňák: Podnět a výstavba města.

Ing. J. Smetana: Rozbor silniční otázky města Č. Budějovic.

A. T.: Některé stavební aktuality Č. Bud. J. P., 1929, 4.

Mimo to zvláštní čísla denních listů věnovaná Č. Budějovicím: N. L., L. N., Č. S., L. L., N. O. a j. v. a Technický jih, roč. I.—VI.

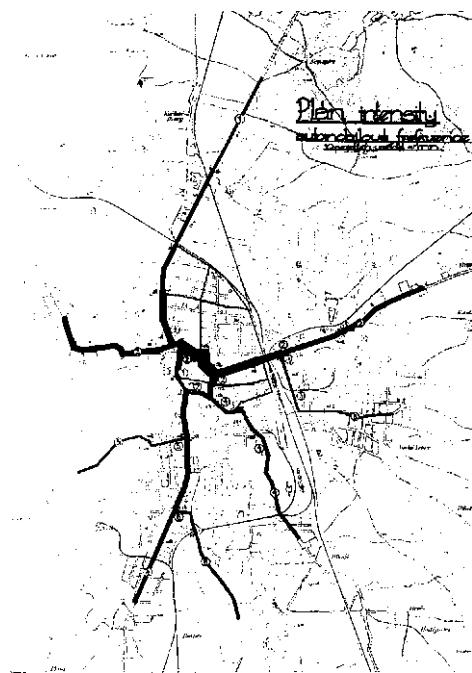
Adolf Träger.

O NOVÝ REGULAČNÍ PLÁN ČESKÝCH BUDĚJOVIC.

Středověké Budějovice byly příkladem města schématu kruhového s hradebním pásem, tvořícím nepravidelný mnohoúhelník. Pro vývin starých Budějovic měl zásadní vliv tok řeky Vltavy, způsobující oploštění na straně řeky, který se přenesl i na město nové, rozšiřující se výlučně po pravém břehu řeky Vltavy ve směru hlavně severojižním, daném hlavní dopravní cestou, silnicí pražsko-lineckou. Město nové doby vyplnilo znenáhla celé území na západě toku Vltavy, na severu, východě a jihu, sahající až k tělesu dráhy, obepínající velkým kruhem dnes zastavěné území, a podél výpadoých silnic hledalo uvolnění i za touto překážkou

rozvoje. Hlavní směr vývojový byl severojižní, podél řeky Vltavy, čemuž nasvědčuje i stará historická komunikace pražsko-linecká, úctyhodných na tehdejší dobu rozměrů (36 m), kudy vedla hlavní obchodní cesta do Rakous. Svědčí to o tom, že již od počátku měl tento směr pro rozvoj města eminentní důležitost, kdežto komunikace na všechny ostatní strany byly menších rozměrů a důležitosti.

Plány polohy města Českých Budějovic pocházejí z roku 1888 a 1889 a jsou vypracovány na deseti listech v měřítku 1 : 720. Pořízeny byly na základě tehdy vydaného stavebního řádu a jako veškeré plány

Obr. 21. Plán intenzity automobilové frekvence v Č. Budějovicích. Dálkový provoz netanguje vnitřní město. (Studie inž. J. Kybice k novému regulačnímu plánu Č. Budějovic.)

té doby spojovaly v sobě jednak účel evidenční, jednak regulační, bez rozlišení pásem stavebních, výškových předpisů atp. Obsahují pouhé rozdělení části katastru městského na pravoúhlé bloky podle šachovnicového systému, určené k zastavění, nepočítající ani s nutným umístěním zelených ploch při rozvoji města.

Přirozeně tento plán nemohl být grafickým podkladem vzrůstu města v změně době poválečné, kdy rozvoj automobilismu, elektrisace celých krajů, zásobení vodou, dálková vedení plynová a letectví ukázaly, že s dosavadní stavbou měst se nemůže vystačiti: bylo nutno jej přepracovati s ohledem na provedené regulace řek Vltavy a Malše, na změněné poměry komunikační a i přizpůsobiti k chystanému projektu soustavné kanalisace.

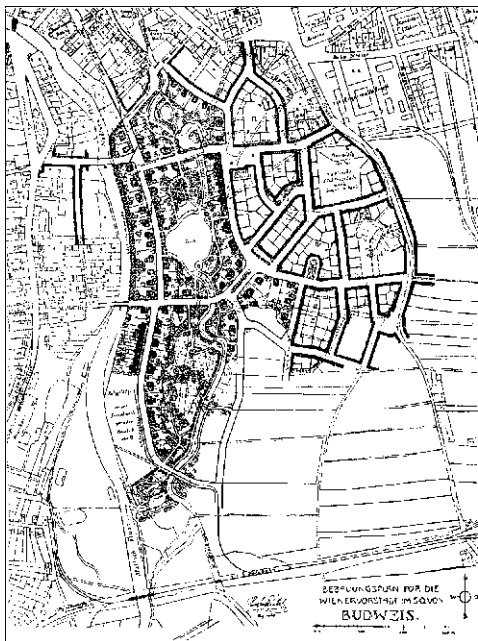
Překotný poválečný ruch stavební vynutil si zřízení staveb v místech, na něž regulační plán se nevztahoval a jež podle dnešních názorů na stavbu měst jsou neúplnými, částečnými řešeními vzhledem k celku a přirozené vzájemné spojitosti.

Bylo zřejmo, že požadavek vypracování základního plánu upravnovacího, který poskytne jistotu, že stavební vývoj obce bude se dít v jednotném, spořádaném smyslu, jest v zájmu všech částí i nejširšího města, v zájmu rozvoje průmyslu a veškerého občanstva, jakož i v zájmu stavebního ruchu, opřené o pevné podklady všeobecně platných směrnic. Aby bylo provedeno

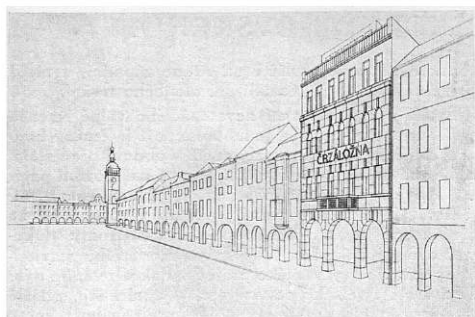
o "orn" z "o nocení platn" o po "o opisn" o pl "nu, yl navázán v roce 1926 styk s Ústavem pro stavbu měst při Masarykově akademii práce, jehož výsledkem bylo provedení rechner dosavadních polohopisných plánů města arch. dr. V. Zákressem a dále spolupráce téhož na základním upravnovacím plánu.

K rozpoznání vývoje města v minulosti, jakož i současného vývoje provedena analýza poměrů, jejímž výsledkem bylo zhotovení třiceti podkladních plánů, na jejichž podkladě vyhotoven návrh silniční sítě a posléze základního plánu. K řešení důležitých otázek sestavena regulační komise ze zástupců odborných technických spolků, úřadů a Státního památkového úřadu, jež podává dobré zdání v jednotlivých otázkách.

Aby byla provedena analýza dnešních poměrů frekvenčních, zhodnocení a správně navržení nové sítě komunikační, bylo podniknuto sčítání frekvence podle upraveného plánu, jehož výsledky byly graficky znázorněny a vyneseny. Výsledek tohoto sčítání úplně potvrdil teorii o nutnosti vnitřního městského okruhu, který by chránil vnitřní město před frekvenčním překrvením, odváděl dálkovou dopravu a rozdělával ji do jednotlivých radiálních směrů. Hustota frekvence činila na hlavních radiálních směrech, v uzlech vnitřního okruhu na plzeňské silnici 253 povozů za hodinu, na pražské 359 povozů za hodinu, na třeboňské 468 povozů za hodinu a na linecké 100 povozů za hodinu. Ve vnitřním městě na náměstí, kde se státní tahy křižují, byla hustota 156, na vnitřním okruhu 335 povozů.

Obr. 22. Neprovedený návrh arch. S. Šitcho z r. 1906 na zastavění části Vídeňského předměstí v Č. Budějovicích. U řeky vilové čtvrti zahradní s promenádami, napravo blokové zastavění.

Obr. 23. Projekt arch. K. J. Ríthy na novou fasádu domu »U tří kohoutů« na náměstí v Č. Budějovicích. (Detail soutěžního návrhu pro Česobudějovickou záložnu.)

Z toho jest patrna důležitost existence tohoto okruhu, který je takto k rozdělování frekvence samovolně vyhledáván.

Abý se odlehčilo úzkým ulicím vnitřního města a získal se podklad pro úpravy jejich regulačních čar, byla vypracována studie řešení jednosměrného provozu v celém vnitřním městě s připojením na vnitřní okruh. Základní myšlenkou bylo vytvoření pravostranného karuselu na hlavním náměstí a spojení jeho s nádražím, z čehož resultovaly směry radiálních ulic tak, aby vždy střídavě přiváděly a odváděly frekvenci na vnitřní okruh.

Při práci na novém základním plánu provedena re-vise a korekce platného plánu, jež zejména pro oblast vnitřního města, s jeho památkami, vyžadovala bezpodmínečných úprav. Práce tato byla podniknuta na podkladě provedeného soupisu památek a provedených studií frekvenčních, zejména návrhu jednosměrného provozu a připojení na vnitřní okružní třídu, při respektování panoramatických průhledů a posléze i se zřetelem k výškovému uspořádání náměstí a uličních front.

Úzké ulice středověkého města, které dříve neznaly průběžného provozu, nemohou postačiti dopravním požadavkům nové doby. Část průběžného provozu se proto převádí z přetíženého vnitřního města do okružní třídy, táhnoucí se podél zrušených hradeb a na místě jich založeného zeleného pásu. Projektováním t. zv. transistních silnic má se převést dálkový provoz mimo město.

Hlavní myšlenkou nového plánování města je založení nové městské oblasti na levém břehu regulované řeky Vltavy, takže řeka, jež se města dnes dotýká, se stane jeho budoucí osou, a dnešní město dostane svůj protějšek, mající všechny podmínky řádného vývinu a zbudování podle moderních zásad urbanistických. Zde má být též založen široký zelený pás podél celého toku řeky Vltavy, který se stane zásobárnou čistého proudu vzdušného, proudícího v podélné ose města.

Práce na novém základním plánu vycházela z řešení otázky komunikační a dopravní. Síť silniční tvoří základní kostru města a určuje jeho život. Starý, prstencový vývoj měst spočíval na myšlence »city«, jež přitahovala k sobě všechny dopravní směry a veškeré síly. Nová forma lidských sídlišť musí vycházeti z dopravní sítě, která dopravu rovnoměrně rozděluje a všechny

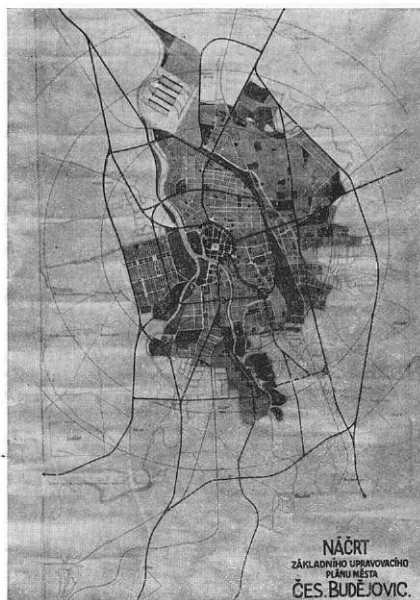
části sídliště zásobuje životem. Tím se uvolní překrvenému vnitřnímu městu, které jest pak možno vskutku ozdravit a ze stísněných čtvrtí vytvořiti zdravé město.

Vzhledem k tomu, že základní plán obsahuje ve svém rozsahu i území okolních obcí, přikročeno k jednání o myšlence t. zv. Zájmového sboru, jehož úkolem má býti společný postup v řešení technických otázek, který je zejména výhodným pro získání prostředků subvenčních. Rozsah takto vzniklého útvaru činí 40 km².

Hned od počátku bylo jasno, že pro práci na základním plánu by bylo záhodno provést studii širší oblasti za spolupráce s Národohospodářským sborem jihočeským, jež by osvětlila technické ustanovení zájmového obvodu města Čes. Budějovic a jistě by byla vítána jak průmyslem, tak i dělnictvem, neboť by usnadňovala exploataci přírodního bohatství a měla by také nemalý význam pro konečné stanovení generelní sítě silniční. V mezích této oblasti by bylo záhodno zvláště vyřešiti oblast od Šumavy až po lesy hlubocké, zejména pro účely rekreační a turistické, a tím působiti k hospodářskému povznesení kraje.

Nový základní plán má býti příručkou, která má dáti obci možnost, aby si utvářela svůj současný vývoj bez namáhavého přizpůsobení stále se měnícím poměrům; úplné plánovitě a hospodárně musí býti z něho patrné, že si obec, vycházející ze stávajících poměrů v době vyhotovení plánu a rozpoznatelných potřeb budoucna, učinila přiléhavý obraz o způsobu a možnosti svého vývoje, který by byl pro ni nejpříznivějším.

I n g. J. K y b i c.

Obr. 24. Náčrt základního upravovacího plánu města Č. Budějovic, vypracovaný regulačním oddělením městského stavebního úřadu za vedení inž. J. Kybice a odborné porady arch. dra. Zákřeje.

K OBRAZU NÁMĚSTÍ ČESKOBUDĚJOVSKÉHO.

Hlavní náměstí českobudějovské jest nejen opravdovým jádrem městského organismu a středem lokálního života, nýbrž i nejcecnějším městským interiérem, který je velkorysý v koncepci a monumentální v účínu při vši své jednoduchosti.

Půdorysný základ jeho je mohutný orientovaný čtverec o straně 133 m, do jehož rohů ústí vždy dvě ulice pravidelně šachovnice vnitřního města tak, že neporušují jeho uzavřenosti, vytvářejíce naopak zajímavé se-

Obr. 25. Č. Budějovice. Česká ulice, pohled od severu. V popředí Knappův dům z r. 1806. Platná regulační čára odstraňuje loubí vůbec.

kupení další. Parcely stavební jsou většinou původní, středověké úzké, trojose a velmi hluboké a využité; sloučení provedeno jen u původně renesanční radnice a několika domů barokních.

Nejstarší obraz městský, Willenbergova veduta z roku 1602, ukazuje daný stav a fixuje bezpečně v jednom poschodí základní výšku domů prostých průčelí s valbovanými střechami. Ovšem renaissance, která ve hmotě opravdu uniformovala město nejvíce v etapách velkých požárů, valně zjednodušila i siluetu. Pohnutost obrazu a gradaci výškovou udržují tu jen obě dominanty v rohu náměstí na diagonále ležící, městská radnice a farní chrám, dosud v bohatě členěném gotickém rouchu.

Jinak již zde vytvořen jednotlivý pohled na zcela vyrovnanou kulisu náměstí, kde průčelí domů dodržují přísné měřítko i dělení a celkový výraz spjat souzvučným rytmem arkád loubí. Malebný prvek tvoření je zde zastoupen v členitosti detailu, tu a tam použitím i fortifikačních příznačných motivů; důležitou tu jest časté užití rovných atik nad maskovaným druhým poschodím, což přispívá k jednotlivému dojmu.

I barok dodržuje tyto zásady a jeho zásah po stránce vnější je značný; slučuje několik význačných domů (na příklad U tří kohoutů, Bilowitzkých) a mimo řady úprav průčelí je to především přestavba radnice i kostela a úprava a dekorování rozměrného terénu centrálně postavenou kašnou se sochou Samsona, jímž výtvarně řešení tohoto skvělého interiéru vlastně dokončeno, nehledíme-li k věži klášterní, již se dostalo obrazu náměstí znamenitého obohacení a pohledově ukončujícího motivu rožního, neboť empir a doba předbřeznová přidávají jen málo dodatků vytvořením několika

hodnotných fasád, zvláště na straně západní, z nichž právě nejpůsobnější nemají ani dlouhého trvání.

Druhá polovina století devatenáctého valně změnila podobu jeho a rozrušila jednotnost pojetí. Změny konstrukcí střešních vyskytovaly se již v období předešlém, nepůsobily však tak rušivě, právě jako nasazování pater a výškové využití štítů, jež se logicky přičleňovalo k sousedství. Když ale po velkém požáru v roce 1868 na jižní straně náměstí přestavěna celá část fronty, dokumentovala již úpadek současného moderního stavitelství po stránce výtvarného projevu. Pokračováním bylo další drolení velkého odkazu architektonického, zvláště na konci století, kdy místo r. 1895 sнесенého rožního domu renesančního postaven palác »Včely« v duchu zde t. zv. německé renesance, úplně cizí geniu loci našeho města. Rovněž slušně řešený dům »U tří kohoutů«, vystavěný po požáru v r. 1902-03 na místě krásného barokního domu s atikou, sleduje cíl monumentality; nadměrnou výškou podlaží a světlostí oken vychází z měřítka se udržujícího a svádí k následování.

I brutalita taková, jako zrušení arkád loubí rovným překladem, přes usnesení zastupitelstva realizována v těch letech na severní straně náměstí, kde zmodernizován též ohavně rohový dům a ozdoben věžičkou — mimo jiné příklady další, jako použití mansardové střechy, prvku tu vůbec cizího, nebo porušení rytmu arkád na severní straně náměstí, kde dovolen místo dvou oblouků jen jeden, nebo používání výstupků a arkýřů na dosud vysloveně hladkých stěnách náměstí. Ale přes všechny tyto nepříznivé změny a opravdové rozrušení jednotlivých stran přehlušuje síla komposičního výrazu všechny disonance a volá po spravedlivém hodnocení dneška a nápravě tím spíše, že vnější cena obrazu podepřena je i opravdovým bohatstvím vnitřků po stránce historické.

Byloť starobylé náměstí odedávna sídlem rodů nej přednějších a stavební vývoj jednotlivých domů ná-

Obr. 26. Č. Budějovice. Panská ulice. Platná regulační čára narovnávala uliční zákrut a před věží, již rovněž nešetřil, vytvářuje náměstíčko. V popředí dům čp. 61, nyní hrubě adaptovaný (srv. obr. č. 46).

Obr. 27. Č. Budějovice. Jihovýchodní kout náměstí s malebným detailem kašny. Před věží na nároží Zálodna se sousedními oběma středověkými domy.

zorně nás o tom přesvědčuje. Zde zachovány jsou ještě vzácné gotické celky, mezi nimi jediný úplný pozdně gotický mazhaus, zbytek kaple, mimo detaily, jako portály a bohatě členěná ostění, kromě památek z doby renesance, jež vůbec zcela souvisle prostupuje skoro všechny domy a navenek se prohlašuje svými klenbami v loubích. Zajímavé a zcela obvyklé jsou zde i řezané renesanční stropy. Tato starobylost tím více podkládá cenu jedinečného městského interiéru, uznaného obecně a posvěceného tradicí i oddaností rodáků, vyzdvihuje závažnost dalších řešení i konečné úpravy celkové.

Vypsání soutěže Českobudějovické zálodny na řešení budov záloženských v zadním traktu domu »U tří kohoutů« v březnu r. 1933, event. i projekt přestavby na dosavadním exponovaném místě před katedrálou, bylo proto vhodným popudem k rozboru nynější situace, pohledu do minulosti i vítanou příležitostí činnosti nápravy tím spíše, že výbor Zálodny s porozuměním na popud svého starosty dra Vlastislava Zátky dal do podmínek, že se u domu na náměstí má upravit vhodně průčelí tak, aby byl nejen zřejmý účel budovy, ale také aby fasáda byla přizpůsobena starobylému rázu náměstí.

Soutěž, úměrně významu Zálodny, byla přečetně obelána. Účastníci však, řešící samozřejmě především úkol provozní nových místností v dvorním traktu budovy, nedbali ponejvíce úkolu druhého, dokumentujícího ducha doby, jenž dopřává dnes již jen výjimečným talentům vzácný dar vcítění se v prostředí. Problém po výte urbanistický ponejvíce vůbec neřešen nebo zastírán úmyslným podečňováním, ale tam, kde byly provedeny pokusy, zklamaly. Byly příklady naivních historisujících reminiscencí, vedle častějších rovných překladů a nákladných úprav s horizontálními okny, neodpovídajících vůbec vnitřnímu členění. Sama porota konstatovala, že »projektanti nevěnovali požadavku přeměny hlavního průčelí dostatečnou pozorností. Patrně proto, že fasáda nesouvisí úzce s vlastní budovou

zálodny a jest spíše otázkou urbanistickou. Proto se usnesla doporučit vypsání zvláštní soutěže pro vyřešení této otázky v souvislosti s celou frontou domů na náměstí«, nezkoumajíc po této stránce generelné projekty. Výjimku učinila při projektu A-Halla-Passáž, jenž byl z několika mála hodnotných pokusů, při němž jediném, ač jinak cenou poctěn nebyl, uznala, že podává do určité míry zdařilý pokus, jak při úpravě fasády možno vyřešit regulační problém celkové úpravy náměstí a v případě, že by byla vypsána užší soutěž, má se k ní vyzvat i jeho autor.

Autoři tohoto opravdu nejlepšího projektu úpravy budovy (arch. K. J. Říha a arch. Stráňák), vycházejíce ze správných zásad, podávají zde jednak řešení výškové, jednak i umělecké, postihující správně plošný charakter stěn náměstí i měřítka.

Návrh především odstraňuje štít a střechu; místo půdního prostoru navrhuje ustupující se tři stran čtvrté poschodí. Vyzdvihující v principu horizontální členění, akcentují autoři místo nynější hlavní římsy onu pod 3. poschodím, čímž dům je vázán se sousedními domy a vyzdvížen a partie 1. a 2. poschodí, odpovídající jinak výšce sousedních tří poschodí, okolnost, vyplývající z nadměrné výšky podlaží nynějšího domu »U tří kohoutů«. Autoři provádějí změny ekonomicky. Ponechávají arkády loubí i okna 3. poschodí úplně, v 1. a 2. poschodí mění jen postranní. Klidný monumentální vzhled získávají obložením 1. a 2. poschodí travertinem žlutým, určité osvěžení a změnu pak užitím tmavšího travertinu hnědého na římsy a svorníky. Nejhořejší poschodí odlehčují opticky omítkou z umělého kamene.

Celý vzhled budovy je ušlechtilé reprezentační monumentalitě, zdůrazňující i její účel a znamenitě se včleňující do obrazu náměstí. Byl by to důstojný střed celé stěny i první dobrý příklad pro řešení jiná.

Pro úplnost nutno zaznamenat i druhý návrh, který záměrně věnoval tomuto problému pozornost a dopro-

Obr. 28. Č. Budějovice. Východní strana náměstí. Vysoký dům uprostřed »U tří kohoutů«; rožní dům »Věčely«, rozrušující ráz náměstí.

vodil jej obšírnou zprávou se správnými závěry; byl to návrh pod heslem »Jirsík«, jenž podal i orthogonální skizzu úpravy celé stěny, bohužel detailně fasádu neřešil.

Bylo-li vypsání soutěže událostí, jež vzbudila daleko ohlas, pak projekt přestavby na starém místě byl významem rovnocenným. Dva pohledy na náměstí jsou nejkrásnější; směrem k radnici a nejzachovalejší do rohu ke katedrále, a tu je klíčem budova Záložny. Prodělala mnohou změnu; původní jednoposchodová se štítem, obdržela empirisovanou fasádu, která pak byla bohužel zmodernisována zde v t. zv. české renesanci štítem, jenž valně konkuruje štítu katedrály.

Obraz dnešní, malebné seskupení úzkých domů se zachovanými fasádami s monumentální katedrálou a dominující věží v pozadí, je drahocenný odkaz, jehož ceny i tu projektant (dr. Chochola) byl si vědom, že při návrhu na přestavbu a nástavbu 3. patra ustupuje s ním při rovné střeše dozadu, snášeje ošklivý štít; štítovou zeď, která by se objevila při pohledech s levé strany náměstí, obkládá do měděného krytu střešního.

Třebaže třetí poschodí vyvolá vodorovnou střešní linií určité větší zakrytí hlavní věže a tím zmenší kontrast její výše proti podnoží malých domů a není tudíž vítané, byl tu přece nesporný důkaz snahy po pietním včlenění díla moderního do rámce náměstí; bylo tu vědomí odpovědnosti vůči velkému a krásnému odkazu minulosti, jenž dobrým příkladem zcela může být zachován pro památku i věkům budoucím; proto jsme si přáli, aby hledání cesty bylo provázeno plným zdarem.

Nynější situace je podstatně jiná. Záložna po loňské studii arch. Chocholy i soutěži na budovu »U tří kohoutů« rozhodla se na jaře t. r. definitivně, že setrvá na dosavadním místě; majíc uvolněny výpovědní možnosti, upustila však od nástavby a rozhodla se pro novostavbu. Hledání konečného projektu usnesla se získati užší soutěží, k níž vyzvání dva cenou počtení autoři ze soutěže — arch. Kněžek a Václavík a arch. Libra, a pak arch. Freiwald-Böhm a arch. K. J. Chochola.

O došlých návrzích rozhodovala porota, do níž po-

volání mimo místní odborníky opětne arch. prof. AUSBOSKÝ a nově arch. prof. PAVEL JANÁK.

Určitou nejasnost při řešení vyvolalo usnesení městské rady ohledně nárožního pilíře, čímž sveden arch. Libra, který mylně řešil průčelí do náměstí rovným překladem s vynecháním nárožního pilíře. Porota právem vyslovila názor, že toto řešení je nepřijatelné a že by pohled z náměstí proti hlavnímu kostelu převislou hmotou pater působil v každém ohledu rušivě.

Další dva projektanti, arch. Václavík a Kněžek, a arch. Freiwald-Böhm ustupují z nároží. Druhý z nich přílišně, vynechávaje jednu třetinu loubí. Bylo však prokázáno, že nehlédě k ztrátě místa, i z estetického stanoviska ustoupení musí být umírněné, aby budova nevypadla pohledově z náměstí se dvěma rohy za sebou nepříznivě a nebyla příliš úzká. Proto porota po uvážení všech okolností doporučila, aby budova záložny o něco ustoupila v mezích 120—150 cm, což by uvolnilo komunikaci, otevřelo průhled na katedrálu a dalo možnost i důstojnému vyřešení výtvarnému průčelí budovy v rámci historického náměstí.

Co se týče arkád loubí, porota trvá na 2 obloukových arkádách, výšky oken v I. patře doporučuje k navázání na sousedství. Po stránce architektonické nebyly, až na výjimku, projekty doloženy perspektivními pohledy z náměstí, které by byly vodítkem pro ustoupení podkrovního patra; zvýšení celého domu o podkroví, jak jeden z projektů navrhl, nesvědčí důstojnému vzhledu budovy; v detailním řešení průčelí podle soudu poroty neuspokojuje žádný.

Proto byli vyzváni autoři ze soutěže vítězně vyšedší, arch. Václavík a Kněžek, aby podali detailní studie obou průčelí, které by osvětlily výtvarné řešení i použití voleného materiálu.

Doufejme, že po tak důkladných a svědomitých přípravách a prostudování celého problému vznikne za účasti obou architektů poradců zde v srdci města dílo, které bude ke cti projektantům a záložně i městu k ozdobě, jako příkladné řešení pro budoucnost.

A d o l f T r ä g e r.

REGULACE VLTAVY A MALŠE V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH.

Obr. 29. Č. Budějovice. Pohled s Krumlovských alejí na dvojitý hradební pás vnitřního města s biskupskou zahradou, Otakarovou baštou a hradební věží — obraz, který by byl úplně zničen provedením nynějšího regulačního plánu.

Regulace Vltavy v nejdůležitější oblasti kolem vnitřního města zaměstnávala Klub za Staré Budějovice od let válečných, kdy po prvé důležité komisi v roce 1914 podařilo se prosadit proti původnímu projektu i městu rozhodnutím min. veřejných prací, že tehdejší hlavní rameno Vltavy u kláštera, na němž bylo město vybudováno, má být dále zachováno a jeho vodní síly využito pro přední mlýn. Ob-
sáhle o tomto boji za zachování otevřené hladiny obkávající město a tím za nezastavení ostrova a zachování jeho zelené pláně pro budoucí městský sad referoval delegát ústředí arch. Boh. Hübschmann ve Věstníku Klubu za starou Prahu (roč. V., č. 4-6, s 8 obr.), jenž přinesl i alternativu možnou i po stránce hydrotechnické (ing. E. Mölzer). Rovněž Mitt. der Z. K. für Denkmalpflege 1915 a j.

Za změněných poměrů po válce přistupuje nový projektant vl. rada A. Jirásek k řešení, doplněnému po té stránce, že je nutno využití i vodní síly. Delegáti Klubu a Státního památkového úřadu (min. rada Schwarzer, arch. Hübschmann, dr. Wagner, prof. Träger) docílují s tímto technikem velkého rozhledu úplné dohody v rámcových požadavcích na jaře roku 1923. Tím zdá se býti umožněno, že v dohledné době získá město zcela

lacino jedinečný nádherný přírodní park v samém svém středu, tím spíše, že polovina Schnarchrova ostrova již mu patří, a nutné omezení práce navážkové pro tento účel by byly provedeny spíše jen na krajích samou vodo-
cestnou komisí. Eventuální minimální zastavení se navrhuje koncentrovat při příští hydrocentrále, kde by se ostrov navezl; jinak by se šetřilo co možná plochého charakteru ostrovního břehu, který by byl odstupňován a ostrov nezvyšován zbytečně, zvláště v jižní své části, k vůli pohledům; protější ostroh nasypáný zůstal by z týchž důvodů v inundaci. Brzy poté nastává však v majetkových poměrech veliká změna; město směřuje, event. prodává svou větší část ostrova Sokolu, jenž se stává majitelem celého objektu a chce jej věnovati účelům tělovýchovným.

Ještě před provedením regulace chce se postaviti na ostrově definitivní stadion. Boj o jeho vhodnost, formu a situování a proti nadměrnosti programu přivádí Klub do boje za hájení ceny městského panoramatu i zeleně ostrova a k probojování veřejné soutěže, proti již hoto-

Obr. 30. Č. Budějovice. Panoráma od severozápadu (s Dlouhého mostu) po dokončení úpravy vodního koryta.

Obr. 31. Č. Budějovice. Partie u kláštera před říční regulací, v pohledu od »Zelené ratoletě«.

Obr. 33. Č. Budějovice. Vltava pod klášterem před říční úpravou.

vému projektu dra Chocholy, s nímž Klub souhlasiti nemůže. Soutěž, přicházející do stejné doby jako malostranská, není žádoucne obleslána, a stadion betonový se staví podle projektu Chocholova, jenž vedle Slégla a Stránského obdržel druhou cenu.

Tím ovšem prejudikuje se další řešení, na něž a zvláště na sokolovnu se vypisuje v roce 1928 užší soutěž. Z ní vycházejí vítězně arch. Slégl a Stránský asymetrickým řešením a mostním překladem na západním rohu ostrova. Na anketě za přítomnosti delegáta Ústředí arch. Dryáka dochází k dohovoru i o maximálních koncesích a určité možné formě zasypání bývalé rozlehlé hladiny pod jezem sokolské plovárny, jejíž zasypání i zrušení jezu prokazují nutností.

Bohužel právě řešení této části u kláštera, podnože nejmalebnějšího městského obrazu, se zcela nepodařuje, ne ovšem vinou projektanta. Byly-li původní náčrtky uspokojující co se týče přechodu na ostrov, byl k úřednímu jednání při komisi podán hotový návrh — hráz v krajní čáře ulice Hroznové — ačkoli přemostění mělo být pokud možno posunuto nevtíravě poblíž mlýna, aby rozlitá hladina zůstala co možná největší, jako zrcadlo tohoto monumentálního obrazu nejstarší části města.

Zde vydobyli si zájemci za schválení obce ústupky na úkor veřejného zájmu.

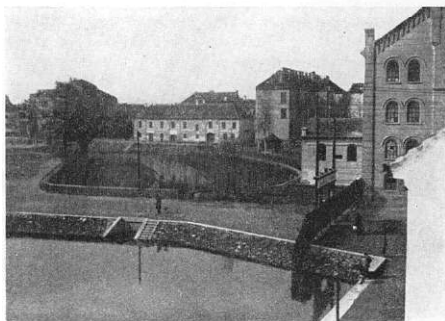
Zatím co řešení od Zelené ratoletě (arch. Brzotický) se svahovými travnatými břehy ještě mnoho zachraňuje z minulosti, hrazená pánev před klášterem působí trapně tvrdě a stísňeně neodstupňovaným břehem a jeho násypem, jemuž padla v obět i většina stromová, a široký průlom Hroznové ulice do zelené plochy, v poslední době ještě nevkusně oplocený, porušuje zcela dojem tichého zákoutí a reminiscence minulosti.

Co se týče městského panoramatu, jež nápadně vystoupilo po odstranění vegetace, bude zachováno již jen v určitých úsecích, nejvíce ovšem s nového mostu. Dlouhý most, který měl býti řešen pásový o veliké výše prostřední nosné věže, podařilo se díky iniciativě Klubu za pomoci Státního památkového úřadu změnit a získati nynější vhodnou formu, umožňující výhledy, a zapadající do rámce okolí.

Pokračování dalších prací bylo na řece Malší, jež provedeny až k Německému domu. Co se týče dalšího úseku, podala k projektu městská Památková a umělecká komise své vyjádření a žádost, aby za základ říční úpravy Malše byl vzat návrh, který zřizuje na pravém břehu nábrežní zeď a nahoře v úrovni uliční pěši

Obr. 32. Č. Budějovice. Partie u kláštera po dokončení říční úpravy.

Obr. 34. Č. Budějovice. Mrtvé rameno Vltavy pod klášterem po říční úpravě.

promenádu, která by spojovala nejkratší cestou vnitřní město s Havlíčkovou čtvrtí a s rekreačním územím u Cerveného dvora. Na druhém břehu, kde navrhuje zemská vodocebná regulační komise nábrežní zeď, doporučila co možná největší ochranu vegetace a zachování přírodního rázu nábreží, žádá pak pozvati k jednání i zástupce technického oddělení Státního památkového úřadu, neboť zde jde o urbanistickou záležitost velkého významu a strohé řešení mohlo by mít za následek velké estetické ochuzení i hygienickou újmu pro celé město.

I třetí část projektu doznává nyní změn tím, že jez u vodárny, který měl být zachován, se ruší. V těžké situaci se tím ocitají Krumlovské aleje, neboť vedlejší rameno vodárenské, tvořící Schillerův ostrov, má být celé zasypano, břeh pak se má vyrovnati do křivky, rovnoběžné s protějším břehem. Navázání její na starou situaci by však přišlo dobře do poloviny alejí, odkud by se naskytl, místo nynějšího bohatého rozčlenění a široké rozlité plochy, pohled na zúžený profil moderně upravené řeky.

Klub podniká právě kroky, aby charakter ostrova aspoň částečně byl zachován tím, že by poslední část zůstala zachována jako zátoka s přírodními svahy, jež by obrazově nijak neporušila překrásný dojem nynější vodní šíře.

Literatura:

B. Hübschmann: Regulace Vltavy a Malše v Č. Budějovicích. Věstník K. St. P., IV, 1915, č. 4-6 (8 obr.).

R. Hönschmidt: Die Regulierung der Maltach und Moldau bei Budweis. Mitt. d. Z. K. f. Denkmalpflege, 1916, 3-4 (4 obr.).

Budoucí úprava Sokolského ostrova v Č. Budějovicích. Jihoč. listy, 15. VIII. 1923.

Zasláno Klubu za Staré Budějovice. Ibidem, 24. X. 1923.

Josef Träger: Regulace Vltavy a Malše v obvodu Č. Budějovic. Ibidem, 10. XI. 1923.

Zasláno Klubu za Starou Prahu. Ibidem, 24. XI. 1923.

F. Sm.: Předstletové rozjímání. Ibidem, 16. IV. 1924.

Sokolský ostrov v Č. Budějovicích. Styl, IV, č. 9-10.

K. Chochola: Ideový projekt na uspořádání Sokolského ostrova v Č. Budějovicích. Stavba II, str. 91 (1 obr.).

Týž: Venkovské město. Vraha, XII, 1926, č. 1 (3 obr.).

Kráska našeho domova, XVIII, 1926, č. 4-5. Českobud. éřalo.

Náš rozvoj, 14. I. 1928. K diskusi o stavbě sokolovny a úpravě Sokolského ostrova.

Ing. Trilč: Od staré plovárny k nové. Republikán, 1932, č. 49.

Ad. Träger: K úpravě Sokolského ostrova v Č. Budějovicích. Jihočeský přehled, 1928, I.

Ad. Träger: Několik kritických poznámek k říční regulaci i k praxi ochrany památek v našem městě. J. P., 1931, 4-6.

A. T.

KRAJINNÝ RÁMEC MĚSTA.

Pohledem z loggie městské věže získává historik nebo urbanista náraz bezpečnou orientaci o městě, ležícím hluboce pod ním. Je to veliký vznosný chorál ke chvále kázně a řádu, jenž vystupuje k němu z gotického města Otakarova, zněje dosud v neoslabené síle velkorysé kon-

cepce středověkého organismu. Je to kamenná skladba lokátorská, v jejíž pravidelnosti a stroze logickém uspořádání nemá místa zeleň, tak jako ve většině středověkých měst. Výjimkou je zde velká seminářská zahrada, vzniklá v roce 1614 při klášteře kapucínů, velkolepě

Obr. 35. Č. Budějovice. Pohled s Černé věže k západu přes klášter na Dlouhou louku s alejí k německé rolnické škole.

Obr. 36. Č. Budějovice. Pohled s Černé věže směrem k radnici. V pozadí Klet', před ní Dlouhá louka. Novostavba u radnice budova Fénixu.

renesanční asanaci, jedné z prvních v českých městech; pak je zde menší zahrada biskupská, malý to prostor mezi vnitřním a vnějším hradebním pásem nad Vltavou, pozdějšího původu. Městské sady, které dělí staré jádro od předměstí nejvíce podél otáčející se Mlýnské stoky, jsou samozřejmě produktem prvé poloviny 19. století na místě bývalých ravelinů, jichž obrys negativním otiskem vtiskují i v protější řadu ulic.

Podmaňujícím dojmem a úplně kontrastním zážitkem působí, přeneseme-li se pohledem do krajiny. Kdežto na východě připojují se předměstí k městu zcela neprodyšně, vytvářejíce ještě dále neskladné periferie, celý oblouk západní uchvátí pozorovatele svou nedotknutelností, zelení, dotýkající se přímo městských hradeb. Za tento bezprostřední styk s přírodou v té blízkosti vděčí město jen své poloze mezi vodami, jež vytvořily zde jednotné veliké inundační území po celé západní polovině osídlení. Hranice města je zde přesná, jasná a krásná, věky dochovaná, proto také do zeleně luk natočený obraz města, tváří v tvář šumavským kopcům, byl vždy ve své neporušenosti od let pokládán právem za charakteristický a využit malířsky.

Je vlastně velmi prostá krajinná krása nejbližšího okolí, protáhlé široké roviny, soutoku to obou řek. Rámována je ovšem působně se všech stran; svahovitými kopci po stranách západní a východní a strmějšími Hošínem a malebnou Hlubokou na severu a v pozadí nadto defilují šumavské hory s dominantou Kletě zcela blízko na obzoru. Kraj nezná romantického členění nebo pathosu. Jeho mluva je až jednoduché krásná, ale zcela obdobně skladbě města působí velkoryse svými prostorami a skvělými prospekty i přehledným členěním a širými prostorami luk vytváří prostředí uklidňujícího dojmu.

Svědky starého základu krajinné dispozice jsou veduty i staré plány, které nás poučují, jak dlouho Budějovice

vyrůstaly z neporušeného krajinného rámce, ostatně mnohem členitějšího, zvláště rybníky; překrásné aleje vedly tehdy až k samým branám města. Ještě plán z roku 1841 neskýtá tolik změn po této stránce; zvláště zřízení městských sadů místo ovocných alejí na bývalých ravelinech se včleňuje organicky do plánu města. Teprve konec století porušuje v zásadě celistvost tohoto zeleného okruhu zejména postavením Městského musea a vytváří v době, která znamená největší vzrůst města, kompaktní předměstí, zvláště Vídeňské a Pražské, na místě rozlehlých zelinářských zahrad a předměstských založení. Těsně před válkou, po částečné regulaci mlýnské stoky, vymaňuje se z inundace blízké výhodné území na jihu města v povodí Malše, kde vzniká čtvrt za mu-seem, na níž návrhem svým běže účast syn slavného urbanisty arch. Siegfrieda Sittte. Nerealizovaný návrh z roku 1908, byt romantický, ukazuje, jak cizinec byl si vědom krajinné hodnoty tohoto území, kde voda a zeleň dávaly tak skvělé možnosti v řešení. (S ním zřejmě nemožno srovnati nynější výsledek.)

Předěl let poválečných, přes těžké ztráty, zastihuje město ve stavu, kdy by rychlý zásah mohl zachrániti situaci a zvláště vyhověti zásadám moderního urbanismu co se týče zelených spojů s městským jádrem. To se týká silnic Pražské, Husovy, Linecké, Rudolfovské, Dobrovodské, Novohradské i Čtyřdvorské, které větší ztráty stromů, at v městském či v sousedním katastru, kde zvláště se stavělo a stále staví s oblibou dále podél silnic bez dostatečného odstupu. Staví se neprodyšně bez ohledu na výhledy a prospekty a zužitkují se i nepatrné plochy hospodářsky méněcenné, výhledově však jedinečně exponované, na příklad srážné úbočí nad Vltavou při vstupu do Rožnova, nebo podobný sráz kněžskodvorský a jiné, způsob to, který proti všem zdravým zásadám znemožňuje v budoucnu užít aspoň někde zdravějšího satelitního členění. Po-

Obr. 37. Č. Budějovice. Litvínovická alej s Dlouhou loukou a městským panoramatem.

dobně je to se silnicí Čtyřdvorskou, která rovněž ztrácí staleté lípy a zastavuje se neprodyšně až k vojenskému cvičišti, k důležitému místu, které by mělo být na zeleném připojení a též pohledově ponecháno volné, neboť nedaleko v pozadí jest již nejbližší městský les »Bor« a za ním se rozkládá krásné zázemí s obecními rybníky Černíší, Vrbenskými a j., které svým charakterem a porostlými hrázemi se připojují na sousedící Hlubočko, kraj vědomě formovaný. Sem do rámce zeleného pásu a městského majetku se mělo zasaditi i letiště, jak bylo původně správně navrhováno!

Veliké změny postihují po válce také Schnarchrův — nyní Sokolský ostrov, který se upravuje pro tělovýchovu po provedení říční regulace na severu města. Oblast tato si vynucuje předělání nemožné šachovnice regulačního plánu již s ohledem na výtvarnou dominantu této části, Staroměstský kostel. Plocha rozlehlého hřbitova se zachovává a před ním z fondových luk se vytváří volné rozsáhlé popředí, z jehož okruhu získávají se nerušené pohledy bližší, nemůže-li prospekt z nábreží, pro porušení vysokým blokem státních domů, přijíti v úvahu.

Ovšem, zeleň ve městě moderním životem po válce dostala po stránce výstavby měst zcela nový, prohloubený obsah a nový smysl existenční. Není to výhradně již jen prvek estetický, kterým hluboče vnikala jindy do formování půdorysů měst; je to celý soubor důvodů, převahou hygienických (účely rekreační, sociální, tělovýchovné pro dospělé i mládež, ventilace měst). Zeleň se stává převýchovou moderního člověka, podstatnou a nezbytnou součástí nových osídlení, otázkou vědecky programově studovanou.

»Zelené plochy mají být aktivní součástí města a tvořiti pevnou kostru tak, jak ji tvoří komunikace po stránce dopravní; ve městě vnitřní systém, v okruhu vnější systém; mají pak vnikati klínovitě ke starému jádru, majíce tak příznivý vliv na větrání města. Jednotlivé plochy mají pak být spojeny pásy, neobtěž-

nými frekvencí, ne užšími než 20 m; plochy zelené pak mají být přístupny z města za 10—15 minut.«

Podrobně úvaze podle těchto směrnic stav našeho města i přibližné možnosti. Podle inž. dr. A. Mikuškovice vykazuje město jen 4.9 % zelených ploch. Městské sady, to je vlastně jen zelený pás kolem historického jádra, který ještě asi bude zúžen, aby bylo umožněno vybudování automobilové okružní komunikace. To je vnitřní okruh zeleně, který má přerušené pokračování v krumlovských alejích a přilehlém »Háječku«. Jinak všechna rekreace a procházky se dějí v cizích prostorách, zvláště v lukách inundačního území, jež ovšem není zajištěno.

Podrobně podle čtvrtí, Pražské předměstí vlastně nemá ničeho, vyjma do budoucna zajištěný prostor kolem Staroměstského kostela, jenž s přilehlou částí nádherně vzrostlé vegetace hřbitova zajišťuje s proponovanou alejí k Voříškovu dvoru a nábrežím proti Lannově loděnici dostatečné množství po té stránce. Rovněž i zelený spoj s vnitřním městem by tu mohl být zajištěn ve Vachkově ulici. Části u zastávky užívá se jako výpadní cesty aleje k Suchomelu a k hrázím k Vrbenskému mlýnu. Nejhuře je na tom pravá část předměstí; pro celé město pak největší ztrátou je hrozící obstavení hlavní radiály, Pražské silnice, právě před hřbitovem, v místech, které vyžadovalo vytvoření samostatného širokého zeleného spoje, odděleného od komunikace této přetížené tepny. Z těchto míst dala by se vyvinout od Pilmanova dvora pěkná vyhlídková cesta do horní části předměstí.

Jihovýchodní část města má za rekreační centrum neobyčejně malebný komplex kolem Malše u Buquoy-ského Cerveného Dvora, cenný i po stránce ochrany přírody, s tou předností, že je provozu vzdálený. Zelený spoj s městem je však dosud nezajištěn a nyní rovněž akutně ohrožen stavbami, ač by se dalo od pomoci situováním budov na konci zahrad a vypracováním zastavovacího plánu. Cesta další vyvolá vzpomínky na malebnou scenerii před regulací mlýnské stoky. Zvláštní vý-

Obr. 38. Č. Budějovice. Alej k německé rolnické škole.

znam však má pro celou oblast, t. zv. »Havlíčkovu kolonii«, další spojení s vnitřním městem; dalo by se totiž získati pasáží pro pěší na nábreží při příležitosti regulace Malše a pak i zelení protáhlé zahrady Německého domu, nyní ohrožené, která by v případě zachránění osvěžovala tento hlavní svod pěší frekvence do města.

To by byly jaksi dílčí úpravy; pro celé město, jako celkové souhrnné řešení, přichází ovšem v úvahu jediné

Obr. 39. Č. Budějovice. Alej k papírně s vodňanskou věží.

západ. Zde krajina je polohou zdravá a vystavena nejčastějším větrům, zvláště naprosto převažujícímu severozápadnímu. Této části samozřejmě je nejvíc užíváno pro vycházky a osvěžení v přírodě. Kdyby se provedlo sčítání, na první místo, přím o j a k o n e z b y t n o s t m ě s t a, by byla vynešena Litvínovická silnice a pak cesta k papírně, logické pokračování krumlovských alejí. Po ní nejčastěji je užívána procházka od Dlouhého mostu směrem k hospodářské škole s pokračováním do kopce k Švábovu Hrádku, nebo pod jeho svahy skorem kruhovým obloukem kolem Zlaté stoky zpět na Litvínovickou silnici, okruh to, který vymezuje nejkrásnější, úplně celistvý prostor v okolí města, Dlouhou louku. Území ono, čtyřnásobně větší vnitřního města, jest jednak po celé severozápadní straně otočeno mírným svahem kolem Zlaté stoky a městského zahradnictví, jednak odděleno markantně dvojitou řadou stromů řadí silnice; se všech stran je viditelná a proto nutno

je řešiti organicky jako soběstačný celek, důstojný protějšek starému městu, ovšem podle nových již názorů životních, spojit je s přírodou, za vyššího smyslu pro řád a životnost díla.

Po většině jest ještě Dlouhá louka v inundaci a také po provedení regulace zůstanou určité části zastavění neschopny; nevím, zda přesným studiem terénu byla zjištěna tato místa, abychom tím získali pevnou kostru i možný základ rozsahu zelených ploch. Jisto je, že to bude rozlehlá část nížce položená u Zlaté stoky a zvláště nejbližší část města u vzduť hladiny proti Sokolskému ostrovu, která veřejnosti dávno předurčena právem za střed rekreační plochy města, od níž musí vycházet další pokračování, zvláště podél řeky.

Obr. 40. Pohled na hřbitovní kostel sv. Prokopa a Jana Křtitele na Starém městě v Č. Budějovicích.

Ovšemže bezpodmínečně nutno zachrániti Litvínovickou alej jako zelený pás před jejím hrozičím obstavením i podržeti satelitní oddálení oné obce.

Jisto je, že řešení západu města bude rozhodující, nejen pro jeho zdraví, jeho krásu a příjemnost pobytu, nýbrž i svými důsledky pro přitažlivost k němu, nehledě k hospodářským toho důsledkům. A zde tkví nebezpečí, že toto území, které se bez schválení regulačního plánu právě začíná zastavovat, v nepříznivé již době stagnace města, aniž by se zjistily všechny podklady a zajistily předem nepostradatelnosti pro město z důvodů veřejného zájmu — ztratí svůj půvab a že město bude navždy ochuzeno o něco, co s charakterem jeho

Obr. 41. Č. Budějovice. Pohled s Krumlovských alejí. Celé levé rameno má býti zaspáno a trať narovnána přizpůsobena druhému břehu Vltavy, čímž hladina bude zúžena na polovinu.

rostlo, co příroda svou moudrostí po věky chránila, co milují nejen jeho rodáci a čímž i cizinci jsou okouzlováni.

Literatura:

Město a upravitel. plán. Nákl. Ú. pro stavbu měst.
Ing. arch. dr. Al. Mikušovic: Technika stavby měst.

Dr. E. Dechant: Společenstva rostlin a zvířat v zaplavaném území Malše již od Č. Budějovic. Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské, 1929, I. r.

Mimo to zvl. Technický jih, list Techn. hosp. jednoty, S. J. A. Clánky Ing. F. Trilče: Třetí díl úpravy Vltavy v Č. Budějovicích, dra K. Chocholy a j. A. T. Zelen ve starém městě. Rep., 25. V. 31. Emil Zegadlowicz: Budějovské louky. Básně (polský orig.).

Adolf Tráger.

K R O N I K A.

Zemřeli členové v Českých Budějovicích. Klub za Staré Budějovice, přehlížeje svoji práci za posledních dvacet let, musí věnovati vzpomínku také těm, kdo smrtí byli vytrženi z nevelké řady jeho členstva. Byli to Hynek Kott, Robert Rožánek, Eduard Moravec a JUDr. Jan Bartoš. Všichni tito členové stáli již v kolebkách Klubu a všichni, každý podle svých možností, pracovali nezištně a věrně na úkolech, jež si Klub vytkl. H. Kott (zemřel r. 1924), syn staré mlynářské rodiny českobudějovské, samostatný malíř, dal hned od počátku do služeb Klubu zcela nenáročnou své fotografické umění. Jeho píle a dovedností zachyceno bylo na fotografickou desku mnohé, co bylo památkou a co dnes už neexistuje. — R. Rožánek (zemřel r. 1928) byl ztělesněním starých měšťanských Budějovic druhé poloviny minulého století. Byl od založení Klubu po dlouhá léta členem výboru a jeho podněty, jakož i mnohými zkušenostmi podepřené soudy, platně prospívaly spolkovému životu. Zejména svým rozhodným vystoupením v době převratu a dlouholetou činností ve prospěch Městského musea, k jehož zakladatelům náležel, zapsal se navždy do místní ochranné kroniky. — Dr. J. Bartoš (zemřel r. 1932), až do své předčasně smrti člen výboru, byl tichý a spravedlivý člověk, velký přítel přírody a milovník minulosti. Přes konservativnost, která ležela již v jeho povaze, dovedl vždy s mladistvým srdcem státí důsledně za nejodvážnějšími požadavky Klubu. Všímavý pozorovatel přinesl věci mnohý popud a nikdy neváhal, zvláště ve věcech právnických, přiložit ruku k dílu. — E. Moravec (zemřel r. 1932), pedagog s vrozeným historickým sklonem, věnoval všecok svůj volný čas propagační práci pro České Budějovice a český jih vůbec, uplatňuje tu vhodné své pracně získané znalosti historické. I on vykonal podle svých možností kus povítec práce. — Všem těmto mužům byla společná láska k Českým Budějovicím, jejich minulosti a památkám. Ta také přivedla je do Klubu, který jim vždy zachová zaslouženou vzpomínku.

*

Náměstí. Dům čp. 259 měl býti přestavěn jako tří-, pak čtyřposchodový pro Bařovu filiálku; po zásazích v roce 1923 návrh nerealisován. V domě čp. 4 »U jelenů« úpravou klenutého přízemí odstraněn gotický kamenný portál; později provedena i přestavba dvorního patra. Dům čp. 260/I. p. Kollmanna přestavěn v roce 1928 a obdržel mansardovou střechu.

Obr. 43. Č. Budějovice. Česká ulice. Rozrušení loubí novostavbou domu čp. 26, provedenou v r. 1932 podle dosud platné regulační čáry.

Obr. 42. Č. Budějovice. Pohled s nároží Hroznové ulice na masné krámy a Černou věž před přestavbou domu »U tří sedláků«.

Dům čp. 7/I. lékárna »U černého medvěda« adaptována se zachováním fasády změněným krovem střešním. V průchodu do uličky Plachého u domu Lukešova čp. 163/I. při adaptaci v roce 1926 nahrazena valená klenba rovným překládem; při další úpravě a nástavbě třetího poschodí odkryt v I. poschodí pěkný řezaný strop, který konservován v roce 1932. V sousedním vzácném domě pozdně gotického jádra p. ing. Čermáka (čp. 162/I.) provedena v roce 1933 adaptace valeného klenutého mazhausu posunutím renesanční galerie; dům jinak pietně upraven, renesanční řezaný strop v I. poschodí ponechán zatím zakrytý, všechna ostění zachována. Dům čp. 159/I. bratři Lukešů měl býti přestavěn s ponecháním hrotitých arkád a renesanční klenutého loubí; domovní barokní socha Madonny doporučovala se do průčelí. Nová, již tříposchodová fasáda dobře zapadá, ale střecha je příliš vysoká a ruší a provedena, snad nepochopením, ne podle pokynů Státního památkového úřadu. Také socha umístěna do dvora nevhodně a loubí při adaptaci se sesulo (1). Novostavba čp. 369/I. (pana Wichty) v roce 1929 obdržela místo dvou arkád loubí moderní obloku, přes to že celá strana dosud je intaktní. Dům čp. 365/I. p. Kratochvíla obdržel při adaptaci novou, nerušící fasádu. Dům čp. 166/I. p. Foerstrové, s gotickým vlysem na cenném průčelí a s krásnou renesanční dispozicí v I. patře, měl býti v roce 1933 znehodnocen odstraněním vzácného kamenného portálu v průjezdu ze XIV. století. Arch. Kotlář navrhla zájemci tři vhodné varianty rozšíření krámu při zachování

Obr. 44. Č. Budějovice. Krajinská třída. Dům čp. 129/130 s malebnou prejzovou střechou, zbytek býv. Pražské brány, ustoupil r. 1927 novostavbě.

vání portálu; což odmítnuto. Adaptace proto nepovolena. Dům čp. 258/l. p. Bilowitzkého, vzácný dům s barokní fasádou, má být rozdělen a menší část jeho přestavěna podle návrhu, schváleného Státním památkovým úřadem, tak, aby tvořil s větší bývalou částí jednotu a zachovány byly řezané stropy, v roce 1934. Radnice čp. 1 adaptována vhodně do ulice Radniční 1933; spojitý výklad, vyčnívající v loubí, mohl být řešen pietněji s využitím lunet. Na průčelí do Radniční ulice v 2. poschodí pod odprasklou omítkou zřetelně vystoupila původní renesanční sgrafita (roku 1933).

Oprava Dietrichovy kašny. Krásná barokní práce je podle historických dat domácího původu; (kamenickou práci provedl Zachariáš Horn kolem r. 1720, sochařskou Josef Dietrich z Trhových Svin, od r. 1710 v Č. Budějovicích usedlý). Materiál je různý; nosná část a mušle je ze žuly z lomů v Besednici; části skulpturální. Samson se lvem, čtyři Atlanti nesoucí mísu a 4 masky jsou z mšlového vápence, přivezeného z Eggenburgu v Dol. Rakousích. Vlastní kašna je opět z místní žuly. Sochy vykazovaly trhliny, rovněž i msa, schody netěsné a poškozené; figury i architektura natřeny zastaralým nátěrem fermezovým; socha Samsona doplněna v jedné polovině hlavy cinovým odlítkem. Oprava odborně provedena v r. 1931 ak. sochařem B. Přeuškem nákladem vodárenského městského odboru, k čemuž přispěla i záložna skvělým darem v částce 30.000 Kč.

Rašínova ulice (bývalá Vídeňská). Dům čp. 336 s krásnou barokní fasádou, ale chatrným vnitřkem, ustupuje v roce 1924 Baťově puristické novostavbě.

Divadelní ulice. Dům čp. 352 (Brožův), výstavný barokní dům s akcentovým středem, využitím renesančního průjezdu ztrácí původní vrata.

Kanovnická ulice. Protestuje se několikrát proti postavení (v r. 1924) trafiky a boudy u katedrály. Dům čp. 275 (Šadovský) bez cny, zhozen v roce 1930; novostavba moderního obchodního domu s vysunutým poschodím a skleněnou konstrukcí jako protějšek katedrály ruší. Pam. a um. komise vyjadřuje se proti nástavbě již tříposchodového domu čp. 73, t. zv. komunnáky, proti katedrále, již teď převyšující v pohledu domy na náměstí, v roce 1933.

Česká ulice. Provedena nezávadná úprava průčelí České chalupy čp. 82. Dům »U tří sedláků« čp. 23 na škodu ztratil původní empírovou fasádu a ve střeše obdržel nadto šitý, zakrývající zcela zbytečně cimbuří masných krámů. Na dům čp. 32/l. pí Semelkové povolena mansarda v těsném sousedství mariánského kláštera a barokního sousolí, která ohavně rozrušila jeden z nejkrásnějších starobylých obrazů. Dům čp. 34/l. p. Rampase provedením výkladů ztratil empírový cenný spodek. Dům čp. 2 6/l. p. Höflinga jako novostavba ustoupil podle platné regulační čáry z loubí, což působí rozrušujícím dojmem, nadto jeho průčelí je řešeno úplně cizorodě. Rezaný strop v domě odklizen v roce 1932.

Krajinská třída. Dům čp. 129/l. po delším jednání zhozen v roce 1927 a ustoupil novostavbě s třemi poschodími. Tím zmizela

malebná součást bývalé Pražské brány, jež svou gotickou střechou s červenými prejzy uzavírala pohled na nábreží. Novostavba je cizí charakterem. Dům čp. 39 p. Hamra modernisováním ztratil renesanční atiku v roce 1922. Rohový dům čp. 134/l., vystavěný J. Sanderem, dostal 3. poschodí a bohužel celou novou fasádu. Dům čp. 146/l. p. Mikeše s pozdní fasádou se stopami renesanční atiky ustoupil novostavbě v roce 1925. Arkáda loubí dostala moderní tvar. Sousední empírový dům p. Kutý čp. 148/l. zhozen a ustoupil rovněž novostavbě v roce 1926. Barokní dům Markgrafovů (čp. 155/l.), malebně ukončující pohled do ulice Krajinské, zhozen a ustoupil novostavbě v roce 1925. Dům čp. 126/l. (Zátkův), skvělá renesanční památka s atikou s obloučky, nesprávně opraven stavitel, jenž nedbal pokynů; ztratil svůj charakter otlučením původní omítky a umělým obkladem. Stopy sgrafit ve dvoře zakryty. Dům čp. 16/l. (Čížkův), zajímavý jednoduchou fasádou jižních renesančních vlivů, opraven pietně v roce 1928.

Hroznová ulice. Dům čp. 211, Neuwerthův, obdržel portál podle návrhu arch. Oktavce. Dům čp. 177 s ukáznou empírovou fasádou z roku 1844 obdržel výklad přes celou šíři. Dům čp. 178 (Krbčův), barokní, opraven se zachováním barokního štítu; v přízemí zřízen nový výklad. Dům čp. 176, tvořící klenutý průchod do Plachého uličky, adaptován v roce 1933; průčelí, byť ne zcela, zachováno i klenuté části; rovněž i gotická valba střešní. V dčkanství provedena adaptace průčelí, jež dle úplně zakryto výklady a v dolní síni s krásným štukovým stropem zřízen krám v roce 1924. Empírový dům čp. 176, »U Hromádků«, obdržel novou střechu. Renesanční masné krámy zaměřeny arch. Al. Masákem v roce 1923. Projekt na adaptaci požizuje arch. J. K. Říha pečl Státního památkového úřadu v roce 1925.

Kněžská ulice. Dům čp. 299/l. (Beránkův): dobře provedena úprava empírové fasády. Dům čp. 281 pí Fischerové opraven se zachováním průčelí v roce 1930; v sousedním Scheichrově domě upraven slušně portál v roce 1930. Dům čp. 303/l. Vlčkův, opraven v roce 1924. Fasáda empírová zachována i stopy sgrafit u arkád, týchž jako na sousedním domě. Domy

Obr. 45. Č. Budějovice. Dům Kneisslův na nároží ulic Kněžské a Kanovnické se sgrafity z r. 1557 po opravě r. 1932.

Obr. 46. Č. Budějovice. Panská ulice po adaptaci domu čp. 61, jež uliční obraz úplně rozrušila.

čp. 290-292 pí Maškové, v základě gotická, zbořeny a ustoupily novostavbě. Zakročeno, aby-nebyly tříposchodové. Dům čp. 304 (Kneislův), renesanční, adaptován i se sousedním nižším traktem v zásadě podle návrhu arch. K. Pecánka. Během stavby bohužel porušen renesanční řezaný strop, jenž snesen a odnesen do musea. Sgrafita, datovaná z roku 1557, opravena subvencí Státního památkového úřadu sochařem A. Přeučillem v roce 1932. V domě čp. 301, Pernerové, odstraněn gotický portál a změněna vstupní dispozice. Dům čp. 295, Curdův, pietně adaptován, průčelí barokní zachováno. Seminární kostel sv. Anny v pozdně renesančním slohu znovu omítnut a dostal v roce 1930 novou malířskou úpravu Boh. Čílou; eliminovány významným pochopením monsignora Melky přídavky pozdější na oltáři i v lodi chrámové.

Biskupská ulice. Dům čp. 395/I. rozdělen parcelací na dva v roce 1926 a povolena úprava a dělící zeď, jež rozrušila dvorek při hradební věži, kde je jedinečně zachovaný fortifikační systém městský. Hradební věž majitelem p. Kakuškou prodána Böhmerwaldbundu, který ji za pomoci Státního památkového úřadu restauroval. Dům čp. 410, bývalé hasičské skladisté, prodán městem; budova Phoenixu postavena tak, že převyšuje atiku radniční a úplně mění pohled do ulice, v níž zcela zatlačuje biskupství; její vysoké štíty požární vtačují se i do městského panoramatu.

Radniční ulice. Dům čp. 415, Adamcův, barokní, podržel moderní úpravou ráz průčelí v roce 1930.

Široká ulice. Dům čp. 380, krásný barokní doklad z konce 18. století s úplně zachovaným interiérem, adaptován v přízemí; vrata zachována; vchod s krásnou štukovou klenbou přepažen provizorní příčkou v roce 1919. Bašta Otakarova při domě čp. 403 dobře opravena městem v roce 1922.

Panská ulice. Dům čp. 61, barokní, s pavlákou ve štítu pod střešní valbou, adaptován; ohýzná mansarda, eternitem krytá, je odstrašujícím příkladem.

Piarské náměstí. Starobylá zbrojnice zcela neodborně opravena v roce 1930. Omítka původní zbytečně z valné části osekána, dříve než věc byla zjištěna. (Viz N. L., 27. VII. 1930.)

Hradební ulice. Hradební věž Havraní má být i z městského majetku odprodána v roce 1928. Po memorandu m. konservátora od toho upuštěno. Sousední domek čp. 54/I. adaptován podle pokynů 1930.

Sternečkova ulice. Dům čp. 239/I., Müllerův, zbořen v roce 1929; novostavba, jako adaptace povolená, nedbala nové stavební čáry, naopak ještě v prvním poschodí vystoupila; užití schváleno na revers. Ruší svou nevкусností a strohostí úplně celý charakter ulice a zaslouhovála by aspoň v 2. poschodí a ukončujícím motivu úpravy, jak to kdysi žádala i městská stavební komise. Dům čp. 220-221, Viktorův: Stavěn roku 1840 Sandnerem pro Lannu. Odhrzl v roce 1926 výklady přes celou šíři; úpravou změněna vstupní osová dispozice; vchod přeložen na stranu; z kasetovaného stropu ze vchodu část zachována, rovněž schodiště se sloupů i empírová fasáda. Dům čp. 235, Krbčův: Při žádané úpravě musil bohužel ustoupiti podle dosud platné regulační čáry; náhrada v nákladné novostavbě

není po stránce umělecké rovnocenná starému stavu. Bývalá rajchna zastavěna, čímž utrpěl boční pohled na půvabný rohový detail cimbuří sousedního domu. (1932.)

*

Regulace Sternečkovy ulice. Na žádost Záložny vykládá městský stavební úřad v roce 1933 novou regulační čáru, která upouští od zkosení jejího rohu do náměstí a také parcele neubírá její šíři; v další části respektuje se již stav vytvořený novostavbami, které vůbec se neřídily platnou regulační čarou (Müller, Švejdla) a neustupovaly. Nový návrh by umožnil zachování vzácného uličního prospektu, který, byť rozrušen, stále je působivý zvláště v pohledu k náměstí, svou gradací a ukončením městskou věží i svým členěním cennými památkami, z nichž Wortnerův dům, v jádře gotický s klenutými sály a žebrovím a renesanční fortifikační architekturou, svou cenou přesahuje význam místní. Při tom upozorněno v podání P. a u. komise, že nepatrné zisky, získané drazě vykupovaným ustupováním z uliční fronty, daly by se snadno vyvážit zákazem vystouplých výkladů, jež tedy až o půl metru zužují chodník. Také by vyžadovala tato živá ulice rozumné vyřešení výškové, aby jí bylo zachováno prosvětlení.

*

Pražské předměstí. Staroměstský kostel, vzácná gotická památka, dostal novou barevnou úpravu podle návrhu prof. Ant. Hofmanna v roce 1922; při tom v presbytě odkryty pod omítkou fresky ze začátku 17. století; pod nimi dvě vrstvy; renesanční a původní gotická. Konservováno též roku Boh. Čílou. (Viz A. T. Republikán.) Kostel sv. Trojice, původně gotický, barokně přestavěn, vyžádá si ochrany proti způsobu blízkého zastavění v samotném bloku v roce 1927. Parcelace sousedního bloku a způsob zastavění (s omezenou výškou) do Pražské silnice schváleny podle návrhu Pam. a uměl. komise roku 1933; též jednáno o opravu zbytků fresek Prokšiových (1930). Husova třída předláždění — přes výklad Klubu — ztrácí svou starou původní lipovou alej v roce 1928. V roce 1929 neustupuje dům Bustův na rohu Jirovcovy ulice, což bude mít v budoucnu nebezpečný význam pro sousední sady.

Videňské předměstí. Dům čp. 22/III., Ferusův na Masarykově náměstí, z konce 18. století, s krásnou fasádou a mansardovou střechou, adaptován pietně v roce 1929. Vyšebrodský dům tamtéž čp. 15/III. ztratil po válce pěkné, ještě původní malby pokojů z let šedesátých; připojení přízemních krámů na risalit boční fasády (býv. kapli) nevyřešeno úměrně vysoké ceně této budovy (v roce 1932). Socha sv. Jana Nepomuckého přemístěna od bývalé lávky za biografem Deutschoým k sirotnici; opraveno dobře místním sochařem Kunešem v roce 1923. Městské museum a městská stavební komise se vyjadřují proti stavbě krámů v zahradě Německého domu proti museu v roce 1933.

Linecké předměstí. Dům čp. 202/IV., bývalá vojenská nemocnice z roku 1910, podržel na upozornění svou empírovou fasádu.

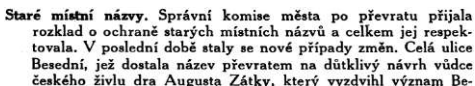

Obr. 47. Č. Budějovice. Sternečkova ulice, pohled od Černé věže. Dům před barokními štíty novostavba z r. 1929, nvečleňující se do uličního obrazu.

Obr. 48. Č. Budějovice, Sterneckova ulice, dům čp. 235 s hodnotnou empírovou fasádou; ustoupil r. 1932 novostavbě podle platné regulační čáry.

Krumlovské aleje. M. konservátor protestuje proti postavení hudebního pavilonu na trojúhelníkovém cípu při soutoku Vltavy s Malší a reklamuje jeho nezastavení; pavilon postaven na nyníjší vhodné místo v rohu alejí. V roce 1928 protestuje v městské stavební komisi proti parcelaci německého tenisu proti synagoze. V roce 1924 za podpory okresu uhajuje se, že přeměstění Vltavy zůstane na původním místě u Žátkovy pekářny, proti návrhu, aby most šel přes aleje kolem synagogy a Hardtmuthovy zahrady, což by mělo za následek zánik promenády. Klub i m. konservátor precizovali městu své negativní stanovisko ohledně umístění hvězdárny 1931. Na jaře roku 1934 vedeno těsně kol aleje nově vodovodní potrubí; hrubě přesekané kořeny ponechány měsíc nezakryty!

Obr. 49. Č. Budějovice. Interieur Sterneckovy ulice, neporušený ještě přestavbami. V popředí renesanční Wortnerův dům. Foto z doby kol r. 1900.*)

sedý jako středka místního národního obrození – ztratila název ve prospěch dra M. Tyrše; (není zde jeho třídy, je tu tužen Sokolská třída a Sokolský ostrov). Další případ je ještě spleť, je k vůli uctění památky Švehlovy přezváno nyníjší náměstí Masarykovo před hlavní poštou na náměstí Švehlovo a Náměstí Svobody, nazvané tak lidem přimě 28. října, bude nyní náměstí Masarykovo. Má tedy ono náměstí během 20 let již čtvrtý název; Senoženská, arcivévodý Karla, pak 15 let Masarykov a nyní Švehlovo. A. T.

*) Reprodukované snímky tohoto čísla zhotovili pp. Ant. Bednář, Ferry Klein a † Hynek Kott.

Přítomná publikace je v řadě třetí z Věstníků Klubu, věnovaných výlučně Č. Budejovicům. Po programovém čísle a jiném, věnovaném říční regulaci, přistupují Klub k tomu, aby opětně souhrnně podal veřejnosti názorný obraz svých snah a shrnul výsledky práce, event. doklady o nepochopení doby nebo koncesi proudu života. Existence Klubu Za staré Budejovice v dobách popřevratových nebyla pohodlná. V neklidné době s překotnými hesly o pokroku a účelnosti a zaujetí proti jakémukoliv odkazu minulosti a tradici, jakožto romantismu a slabostivý, bylo nutno bojovatí opravdu s odevzdaností. Taktikou Klubu byla práce, heslo služba veřejnosti a drahému městu, jeho staré krásy i nové budoucnosti. Bohatá je jeho tichá činnost i zásah jednotlivých členů. Od převratu počínaje, je to především služba Národnímu výboru i nově správné města při přejímání historických památek. Převzetí městského

musea z rukou »Museumsvereine« a upravení právních a ob-
tížných majetkových poměrů v nejkratší době, to bylo dy-
připravenosti členů Klubu. Z Klubu vyšlo memorandum o pře-
jmenování ulic podle vědeckých zásad a šetření státních míst-
ních názvů. Z Klubu vyšly popud y reorganisaci archivu
a obazeni správcem vědecké kvalifikace, což dovedeno
k zdárnému výsledku. V Klubu podrobno kritice založení
»Pamětní knihy« a negativní stanovisko tlumočeno městské
radě. V Klubu po prvé referováno o nevhodném ukládání
vázaných památek církevního musea; jeho členové provedli
sloužení jeho pokladů v jednotnou expozici v městském muzeu.
V Klubu po prvé se ventiloj účely ještě před převratem
nového upravicovací plánu. Za tím účelem prohlávil v r. 1918
prof. A. Engel město. Po převratu Klub prvé předává v té
věci obsáhné memorandum městské správní komisi a přes

omeškání v letech poválečných zúčastňuje se Klub při pozdější realizaci všech prací na regulačním plánu at sbíráním podkladů, sháněním obrazového materiálu a zvláště při soupisu památek historických a přírodních jak v předměstí, tak zvláště i ve vnitřním městě, jež Klub sám financuje z nebohatých svých prostředků. Z Klubu vychází popud na zřízení Památkové a umělecké komise městské. Archiv Klubu, at písemný

či obrazový, bude kriteriem práce Klubu, hledící se vyrovnati kvalitně ve všech směrech a dobovým názorem jak v ochraně památek, tak i v vládnoucími tendencemi urbanistickými. Tichá, nenáročná a jistě ne jednostranná služba veřejnosti, bohatá impulsy, nese se jen pro dobro města a vybuduje si jistě uznání v budoucnosti.

L I T E R A T U R A

Josef Cibulka: **VÁCLAVOVA ROTUNDA SVATĚHO VÍTA**, Rozšířený zvláštní otisk ze Svatovítského sborníku. V Praze 1933, nakladem vlastním. Stran 478, obr. 101.

Prod vánocemi 1933 objevila se na knižním trhu dlouho očekávaná kniha prof. Cibulky o svatovítské rotundě; překvapila všeobecně netušeným rozsahem. Okolnost tuto vysvětluje autor v úvodu tím, že bylo dlužno současně řešiti řadu vedlejších otázek a nutných předpokladů. Začte-li se čtenář do knihy a uvědomí-li si, jak daleko do minulosti autor před řešením vlastního problému zachází, jak často sám si klade řadu námitek, které pak poukazuje na různé analogie vyvrací, jak hojně používá i výtečků z různých oborů historického bádání (z historie církevní, politické i všeobecně kulturní), pochopí, proč rozsah knihy tolik vzrostl, ale zároveň dojde k poznání, jak mnoho nového materiálu bylo z různých oborů historického studia v knize sneseno, jak historie umění byla ji pronikavě oblohučena (na př. vývojovým rozborem centrálních staveb od počátků antiky až do X. století), co nových hledisek z oboru historie, historie umění a dějin církevních bylo knihou uplatněno a kolika bystrými postřehy a dohady autor překlenul temná místa historie umění v době předrománského věku a ve století X. zvláště chudé.

Dříve nežli přikročí k vlastnímu problému — jímž je autorovi rekonstrukce svatovítské rotundy a její zařazení ve světovém vývoji architektonického dění — obírá se prof. Cibulka otázkou, kdy došlo u nás v Čechách ke stavbě kostelů a jaké tyto kostely byly. Ke stavbě kostelů podle prof. Cibulky došlo v Čechách při příchodu křesťanství, poněvadž kostel křesťanský, t. j. shromáždění vyznavačů, jest pojmem pohanským Čechům a vůbec Slovanům neznámým. (Polabští Slované měli síce svatyně, ty však byly příbytkem bohů, kam lid neměl vůbec přistupovat; ostatně jsou tyto svatyně doloženy teprve v mladší historii.) Tyto prvotní kostely byly dřevěné, ne proto, že Slované a Češi stavěli pouze ze dřeva, ale proto, že myšlenku dřevěného kostela přinesli křesťanští misionáři ze západu. Kostely dřevěné stavěli misionáři iroskotští, anglosaští, franští, latinsko-němečtí (v Podunají) i věrozvěstové slovanští, kteří, jak známo, přijali po svém příchodu na Moravu zvyky a zařízení církve západní. Tyto kostely měly pravděpodobně podobný tvar s pravouhlým kněžištěm. Podrobným rozborem historických zpráv o prvotních kostelech v Čechách, o jich svěcení, přenesení ostatků svatých (sv. Ludmily) a ukládání jich v kostele, jakož i zvyklosti církevních v IX. a na počátku X. století, dochází autor k závěru, že všech šest před sv. Václavem historickými zprávami doložených kostelů v Čechách bylo dřevěných. Byly to kostely: sv. Klimenta na Levém Hradci, Panny Marie na Pražském hradě (oba obřadu nesporně slovanského), sv. Petra na Budči, sv. Jiří na Pražském hradě, sv. Michala na Tetíně a sv. Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi. Pravděpodobnost zděného kostela před kostelem sv. Víta nelze nijak doložiti.

Tím větší významu nabývá podle prof. Cibulky stavba kostela sv. Víta, o níž bezpochyby z historických pramenů víme, že byla stavbou kamennou. Ze založení svatovítského kostela bylo výsoce významným činem mladého knížete Václava, vidno z toho, že se o něm zveřejnily všechny legendy. Podle historických zpráv byla to rotunda zbudovaná z kamene, otevaných kvadrů a na vápno. Na východní straně přiléhala k ní apida a oltářem svatého Víta, na jižní straně apida a hrobem sv. Václava. K rotundě přilhal kostel sv. Vojtěcha, v němž byl hrob tělo světe.

Po osvětlení otázky, jak dolož v Čechách ke stavbě křesťanských kostelů zprvu dřevěných a později i zděného kostela sv. Víta a po zmínce, jak podle písemných zpráv historických kostel sv. Víta ani vypadal, přechází prof. Cibulka k výkopům arch. Hilberta v kapli svatovítské (roku 1911) a v přesbýterii dečního sv. Víta (r. 1928 a r. 1931), které ukazují, že kostel sv. Víta byl v podstatě rotundou se čtyřmi křížově rozloženými apidami. Západní apida byla později odbořena a zrušena v obdelnou stavbu, t. j. kostel sv. Vojtěcha. Po přenesém zjištění všech výsledků Hilbertových výkopů a jich grafickým předvedení jedná se nyní autorovi o srovnání dispozice kostela sv. Víta (i jeho prvku a

článků) a podobnými centrální a křížově založenými stavbami, aby mohl podle analogií stanovit význam svatovítské rotundy a učiniti pak pokus o její rekonstrukci. K tomu účelu podnikl prof. Cibulka všestrannou vývojovou stavbu centrálních staveb od dob nejstarších přes celé první tisíciletí v řiti západu i východoeurópské, stanovil její vývojové fáze, srovnal všechny stavby, pokud jeví se v nich nový přínos a pokud posunují vývoj kupředu, vytýčil mezilíny za této cestě a nakonec konfrontoval je s kostelem sv. Víta. Výsledkem jest, že stavba kostela sv. Víta — kombinace kostela sv. Donáta v Zdravě a kostela v Germigny-des-Prés — přináležejí plně západu, a to konečnému období karolínského centrálního stavitelství, že však vývojově kráčí dále nežli období karolínského, že jest článkem, který prostředkuje přechod k architektuře ottonské, čímž její hodnota pro vývoj centrálních staveb v Evropě značně stoupá.

Rekonstrukce kostela sv. Víta, která ze všech těchto srovnání vyplynula, staví nám před oči homono a monumentální kamennou stavbu složitěho půdorysu i prostoru, jež byla dílem vysoce uměleckým.

Byla to rotunda, která měla vnitřní okruh osmi pilířů, nesoucích na obloučích obvodovou zeď vnitřního vyššího prostoru, kolem něhož v přízemí obíhal ochoz, mající v prvním patře ochozovou tribunu. S ochozem souvisely čtyři podkovovitě, křížově rozložené apsidy. Vnitřní prostor rotundy zaklenut byl kopulí, zakončenou pravděpodobně kopulovou lucernou. Vchod nalézal se na západě, vcházelo se kostelkem sv. Vojtěcha kol jeho hrobu. Na ochozové tribuně v prvním patře kostelníku sv. Vojtěcha byla umístěna kněžská empora, jež měla vstup po zvláštním schodišti na severozápadní straně rotundy. Zdá se však, že na tribunu byl i přímý pavlačovitý přístup z kněžského paláce. Impozantní dojem celé stavby stupňován byl uvnitř ještě odstupňovanými vstupními oblouky jednotlivých apsid, které na vnějšku nesly výzdobu lisenovou a obloučovitě výše. Autor je přirozeně toho názoru, že dílo takového umělecké výše a dokonalosti nemohlo vyřáti z domácí země, kde technika stavby z kamene a na maltu byla věci úplně ným. Tvůrcem jejím mohl být pouze mistr z ciziny povolaný, který mohl stavbu provést a řemeslníky rovněž pouze z ciziny školennými. Jest nespornou zásluhou a dokladem výsoce kulturní kněze Václava, že se odhodlal ku stavbě tak velkého významu na svém sídelním hradě, a jeho zásluhou nemžeme ani ta okolnost, že napodobil v tomto směru jiná západní knížata, která již dříve budovala při svých sídlech kamenné křesťanské kostely formou více méně uměleckou. Vysoce kulturním záměru kněze Václava napomohla i náhodná okolnost, totiž ta, že počátkem X. století zavládla v Evropě zejména stavební stagnace následkem četných válek, které byly téměř ve všech částech Evropy způsobeny vpády Saracénů, Normanů, Maďarů i jiných útočníků. Tato stagnace umožnila knězi Václavovi podle prof. Cibulky povolání odborných umělců z ciziny do Čech, které byly tehdy poměrně klidným ostrovem v evropské pevnině, a provedení vysoce kulturního díla, jímž kostel sv. Víta byl pro dobu tehdejší a zůstal jím i pro doby značně pozdější. Jím postavený jež Čechy rázem na vrchol současného architektonického dění v Evropě; kostel sv. Víta stal se podle prof. Cibulky vzorem jiných staveb (na př. kostela sv. Felixe a Audaika na Wavelu v Krakově), ale hlavně se stal vzorem kamenným českým kostelům, jež v dobách příchů v Čechách byly budovány. Ovšem tyto kostely byly budovány v rozměrech menších a způsobem zjednodušeným, jak v území dosud kamennou stavbou nedotčeném jest přirozeno. Rozsah i obsah novostaveb byl srovnatelný a omezenou se na způsob techniky a materiálů. Tak vznikly české rotundy a jedinou apsidou pro liturgické účely nutnou; některé byly zaklenuté, některé měly strop rovný. Vliv kostela sv. Víta byl tak silný, že i po jeho zboření (v roce 1060) dále působil a počátku paměti, později nejstaršími svými napodobením, takže rotundy staly se typem českého kostela v době románské; v následku své obluby udržely se až do počátku XIII. století. Ale nejen celkový vzhled kostela sv. Víta nalezl napodobení — ovšem redukován — v českých rotundách, ale i jeho

formální umělecké bohatství bylo některými rotundami přejato; příkladem jsou: odstupňovaný vstupní oblouk apsidy, liseny a obloukový vlys. (Také knížecí empory u sv. Víta, nalezála později svoji obdobu v šlechtických emporech.) A prof. Cibulka připouští, že i lucerny na některých rotundách se vyskytující měly snad svůj vzor v lucerně na kostele sv. Víta. Prof. Cibulka končí svoji knihu konstatováním, že kostel sv. Víta knížetem Václavem postavený měl v Čechách nejen jediný význam morální, ale měl idalekostupný význam formální, neboť jeho zredukované napodobení stály se v době románského typu českých kostelů; možno tedy právem nazvat sv. Václava zakladatelem monumentální architektury v Čechách.

Stručně podaný obsah knihy prof. Cibulky ukazuje, myslím, zřetelně, kterým směrem obrátil autor pozornost čtenáře při hledání původu rotund v Čechách. Nechává stranou dosavadní názory o původu jižním, východním či západním, staví se prof. Cibulka na úplně nové hledisko a dovazuje, že rotundy v Čechách jsou původu českého a vznikly napodobením kostela sv. Víta, založeného sv. Václavem.

Autorem předkládá svůj názor způsobem nejen sverchované zajímavým a přesvědčivým, ale hlavně jej odborně tak podepírá, že na jedné straně s největší pravděpodobností odstraňuje bludný kofen v dosavadním badání o počátcích románského umění v Čechách, na druhé straně pak vytváří nové dráhy badání dalkému. Pokud rekonstrukce kostela sv. Víta se týká, nelze ovšem dneš vyloučit, že rekonstrukce Cibulka dozná časem pozdějších badáním některých změn, ale i tyto event. úpravy atěží se dotknou některé podstatnější části, neboť prof. Cibulka počínal si při své práci sverchované opatrně a rozvažoval důkladně, než se rozhodl pro některé řešení, a snesl ihned řadu velmi závažných důvodů pro vysvětlení toho, pro co se rozhodl. O všestrannosti i přesnosti jeho práce svědčí i ta okolnost, že se pokusil — a také neme ihned s úspěchem — stanovit i dělkovou jednotku, jíž bylo při stavbě sv. Víta použito; jest i nepatrné zkřivení stopa římská, jak se ji užívalo v době karolinské.

Slohy knihy je jadrný, mluva vybraná a obrázky velmi názorné. Kniha znamená pro českou vědu uměleckohistorickou velice bohatý a nový přínos, a co dlužno při ní nejvíce oceniti, jest její — u nás tak vzácný — velkorýse syntetický ráz. A. C.

Milos K r a t o c h v í l: **STARÁ RYCHTA V PRAZE**. Zvláštní otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy, sv. VII. V Praze 1933; nákladem obce hl. města Prahy. 64 str., 4 přílohy reprodukcí.

Jako zvláštní otisk ze Sborníku vyšla před nedlouhou dobou práce věnované památce, kdysi nejvýznamnější budově Starého města pražského. Kdo zná dosavadní práci dr. Kratochvíla, není na pochybách, jaká cesta vedla jej k volbě tohoto tématu, neboť studium funkce šestipánkové úřadu, jímž se autor dříve obíral, dalo mu poznati zajímavost nového námětu. Je-li jím Stará rychta, značí to, že nemáme před sebou jen historii významného domu, nýbrž zároveň i důležitý příspěvek k právním a hospodářským dějinám Starého města pražského. Zprvu ve dvou kapitolech vypisuje autor osud právní instituce, která dala vznik i jméno Staré rychty. Je to ústředí staroměstského rychtáře, který ovšem sahá svým základem až k době založení města Prahy. Čteme zde o počátcích Starého města zcela ve shodě s názory prof. dr. V. Vojtíška, stejně vysvětluje Kratochvíl i »solace v listině Přemyslovce z roku 1265, jako propůjčení rychty ministru-lokátoru Eberhardovi. Úřad rychtáře, který nebyl v Praze nikdy důležitý jako v některých královských městech, byl symbolem i vykonavatelem moci zempanenské, královské, jež ponechala si tím velkou možnost zasahovati hlavně v soudnictví městské. Rychta, t. j. dům rychtářův, která od počátku stála na místě dnešní Staré rychty, byla středem soudní i správní činnosti, zde předsedal rychtář shoru přišezných na soudě i při ranních schůzkách, určených k poradám

o všech správě i otázkách hospodářských. Avšak mocné jeho postavení neudrželo se dlouho na stejné výši. Nejprve předměty ranních schůzek a pak i drobné nesporné soudnictví přenášeli se zvolna do zasedání rady městské, jež ve snaze omezit moc rychtářovu opustila rychtu a usiluje o zřízení radnice domu. Jeho zřízení je největší ranou pro výjimečné postavení rychty, neboť přirozený vývoj apěje rychle k tomu, že i rychtář konečně je nucen opouštět svůj dům a přenést svoji úřední funkci do domu radního, který zvlášť tak nad domem rychtářským. Doba husitská dává pak úřad i dům zcela v ruce Staroměstským. Došlo sice i pak k pokusům o obnovení obcí moci zempanenské, ale i tyto pokazy byly odstraněny obcí výkupem rychty prostřednictvím měšťana Přecha z Budovic. Tím ztratil rychtář dům rychtářův své důležité právní postavení zcela a rychtář stal se jen podřízeným úředníkem městským.

Výsadní postavení Staré rychty nezániklo a poklesem úřadu docela, naopak v XVI. století se rozšířilo, avšak zcela jiným směrem, než který ji byl původně vytčen. Rychta proměnila se nyní ve velké obchodní středisko, obchodní dům podobného rázu, jako byl královský dvůr Týnský. Stalo se tak soustředěním a monopolizováním plátenického obchodu do stěn rychty opuštěné právem. Všichni, kdož přiváželi na pražské trhy plátno, musili je uložiti v síních Staré rychty a jen zde na pavlačích a na dvoře vykládali je ku prodeji. Byla to ochrana kupujících, ochrana před konkurencí, ale hlavně vydatný zdroj příjmů, který si Staroměstští jako zvláštní výsadu zárlivě střežili proti Novoměstským. Podobu se starým královským Ungeltem spatřujeme i ve zřízení přišezného měřice pláten, který vládl celé rychtě, byl povinen přemětiť a cejchovati každý kus do rychty na prodej přivezený, vésti přesné záznamy o složených plátcích a vybírat clo královské (misto cla v Týně) i městské, z něhož část si ponechával k své obživě. Dozor nad tímto úředníkem i nad řádným vedením pláteného obchodu svěřen byl úřadu šestipánkovému, v jehož aktech nalezneme mnohé zprávy o výnosu obchodu v rychtě. Z těchto vidíme i pokles výnosu pláteného cla, zejména počátkem XVIII. století, kdy již zasahuje do jeho organizace i zempanenská moc. Tehdy ovšem blížil se již plátený monopol k zániku, neboť rok 1789 značí konec obchodních výsad Staré rychty i cla na dovoz plátna. Budova byla sice ještě v I. půli XIX. věku hojně navštěvována obchodníky s tkaninami, je to však jenom projev tradice a přirozené využití vhodných prostor skladních, pokud nebyly proměněny v byty. Tak končí i obchodní sláva Staré rychty, jejíž obraz dokresluje Kratochvíl v příloze otiskem instrukcí a smlouvami.

Zbývá ještě zmíniti se o oddílu věnovaném samotné budově Staré rychty, který doplněn je 8 reprodukcemi kreseb, plánů i fotografií uložených v archivu města Prahy. Dovidáme se, že o vzhledu někdejšího domu rychtářova, vystavěného již v prvních dobách Starého města, nemáme ani zpráv, ani určitých památek hmotných, neboť »románské proveniencí některého zdíva ve sklepech není doud bezpečně prokázána. Ani o rychtě gotické nemůžeme si utvrditi náležitého obrazu, neboť akrovně zprávy uvádějí jen nepatrné zmínky, z nichž nejdůležitější jsou poznámky o věži při rychtě, která stávala prý až do poslední přestavby. Obraz renesanční úpravy Staré rychty, které se ji dostalo roku 1588 již jako obchodnímu domu, podávají nám některé ze zmínčených obrazů a inventářů uchovávaných v archivu města Prahy, které byly zhotoveny před přestavbou v osmdesátých letech XVIII. věku. Tato josefínská proměna je poslední zásah ruky stavitelovy do osudů Staré rychty; k jeho době se hlásí mohutná budova, jak ji známe z našich dnů. Jedinou výjimku tvoří pěkný portál, který byl při poslední úpravě ponechán na svém místě a pochází tedy z roku 1588. — Takový je tedy průběh stavebních proměn ve Staré rychtě, o nichž poučuje nás autor, aby všestranně vystihl obraz osudů tak památného domu pražského a doplnil tím svoji pěknou knihu i po stránce památkové. Dr. J. Č.

Novinová sazba povolena výnosem ředitelství pošt a telegrafů č. 68.822/VII.—1931; podací úřad Praha 25.

ORSAH ČÍSLO 1.—4. V. Jenkstein. — F. Matouš: České Budějovice ve starých pohledech. — Miroslav Burin: K dějinám zastavení vnitřního města. — P. Janák: Starobylé České Budějovice. — Adolf Tráger: Polohopisný plán města Českých Budějovic. — Ing. J. Kybie: O nový regulační plán Českých Budějovic. — Adolf Tráger: K obrazu náměstí českobudějovického. — A. T.: Regulace Vltavy a Malše v Českých Budějovicích. — Adolf Tráger: Krajinný rámec města. — A. T.: Kronika. — Literatura.

Odpovědný redaktor Dr. Jiří Čarek, Praha II., Melounová 5. — Redakční rada: A. Čarek, R. Hlubinka, V. Wagner, Z. Wirth, za venkovské odbory J. Vepřek. — Otiskování článků pouze s udáním pramene dovoleno. — Vydává Klub za Starou Prahu, Praha III., Mostecká 56. — Tiskem Grafie dělnické knihtiskárny v Praze II., Mlýnská ul. — Do roka vychází šest čísel Věstníku.

ZA STAROU PRAHU

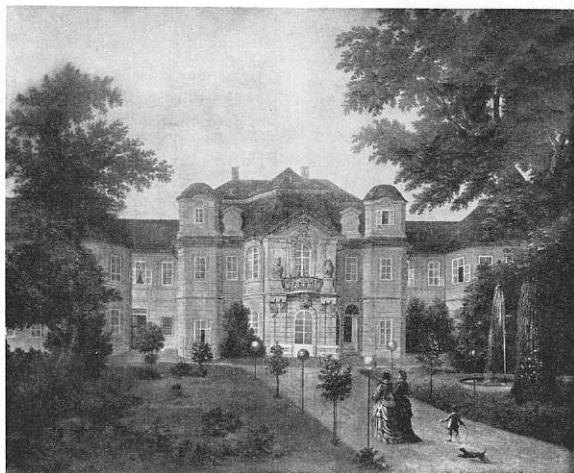
VĚSTNÍK PRO OCHRANU PAMÁTEK

ROČNÍK XVIII.

V PRAZE, V ŘÍJNU 1934.

ČÍSLO 5.

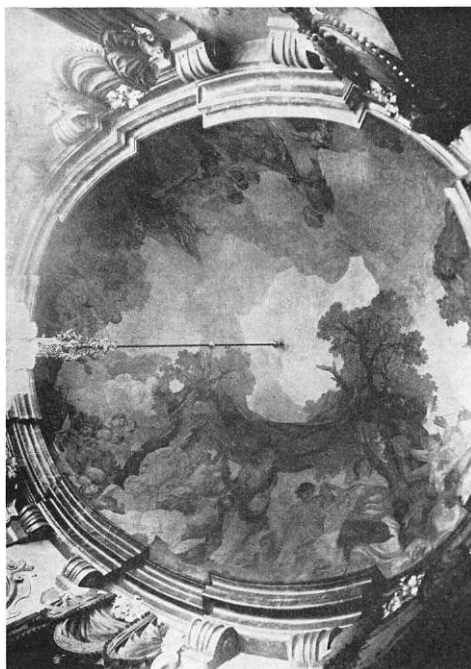
TAKÉ JEDNA ZE STAVEB DIENZENHOFEROVÝCH.

Obr. 50. Reprodukce olejomalby z roku 1873, jejíž autorkami jsou Jindřiška a Augusta Portheimovy. Letohrádek před obdouráním levého přístavku pro stavení basiliky sv. Václava.

Dienzenhoferovy chrámové stavby pražské jsou zřejmě dobře známy. V poslední době obnovena jeho nepřekonatelná »Škalka« naproti Ěmauzům a kostel sv. Karla Boromejského v Resslově ulici. Ze světských staveb se opravuje nyní nákladem obce pražské první Dienzenhoferovo dílo vůbec, letohrádek »Amerika« v ulici U Karlova, v němž se nalézá skvostná freska Schorova. Poměrně největší smůlu má však ojedinělé jeho dílo, o něž širší veřejnost nejví zájmu jen proto, že jest jí úplně neznámé. Ani lidé z bezprostředního okolí o něm nevědí, neboť tato krásná stavba ukazuje hlavní tepné smíchovské svá šeredná záda. Nechceme déle napínati zvědavost čtenáře, milujícího staré památky pražské, a prozrazujeme, že je to letohrádek z roku 1728, zvaný od roku 1828 »dům Porthheimův«, vedle basiliky sv. Václava na Smíchově. Jeho skvostné průčelí jest obráceno do veliké zahrady, která jest jen nepatrným zbytkem rozlehlých zahrad smíchovských. Vše to nalézá se v místech, kde bývaly pole a vinice kdysi slavného kláštera kartouzského, zničeného za bouří husitských roku 1421, na nějž podnes upomíná blízká Kartouzská ulice.

Již »Národní Politika« v odpoledním vydání z 5. září t. r. upozorňuje na toto neprávem odstrkované dílo a praví, že by cizina dovedla z něho sklízeti hotové triumfy. Jsme opravdu zvědaví, kdy se této památce a jejímu okolí dostane náležité definitivní úpravy. Je pravda, že rodina Porthheimů, která pochází ze Švýcar a je v držení letohrádku již od roku 1828, věnovala mu po celou dobu nejvýše možnou péči. Ale každý rád uvěří, že jednotlivci v nynější době není zhora možno udržovati museální objekt, v jehož přízemí je idyllicky nepřekonatelná »salla terrena« a v prvním poschodí památný mramorový salon s proslulou freskou od Václava Rainera, ojedinělou tím, že představuje výjev světský — slavnost Bacchovu. Zahrada, která se při letohrádku rozkládá, je hotovým strništěm. Je asi o 4 metry nižší než niveau okolních ulic. Stromy v ní se nacházející mají ponurý vzhled. Jejich větve směřují pahýlovitě k nebi, hledajíce slunce. Stromy tím dosahují výše, která k letohrádku nepřipouští paprsků slunce, čímž se celá stavba udržuje ve značně škodlivé vlhkosti. Tím se však také stává, že všechna jejich šťáva vystupuje ke koruně, kdežto v nižších polohách kmeny vysychají. Právě před

Obr. 51. Rainerova freska v mramorovém saloně Portheimova letohrádku.

několika dny, za zcela bezvětřného počasí se ulomila mohutná větev starého stromu. A kdyby nebyval účinný okamžitý zákrok, bývaly by tím drahocenné Dienzenhoferovy sošky snad úplně zničeny. Mnohé stromy hrozí každou chvíli rozsypáním. Není v tom žádné bezpečí a každý návštěvník milerád uvěří, že udržovati zahradu v tomto stavu je naprosto bezúčelné. Nejlépe je zachována ona část zahrady, která je letohrádku nejbližší.

Letohrádek sám volá již hlasitě po neodkladné odborné konservaci, jejíž úhrada by však pro jednotlivce byla nesmírně tíživá. Freska Rainerova jest již na mnohých místech rozpukána a bylo by neodpustitelným hříchem, měla-li by býti vydána všanc úplné zkáze. Je dokonce zpráva o dalších freskách Rainerových pod omítkou domu Portheimova, a je velice pravděpodobné, že by tyto při bedlivém zkoumání byly nalezeny. Jde prostě o dílo ceny vskutku nenahraditelné, jež Kilián Ignác Dienzenhofer vystavěl pro své potřeby a v němž bydlel. A víme-li, jak se na příklad město Norimberk pietně chová k daleko méně významnému domu svého slavného rodáka, malíře Albrechta Dürera,*¹) pak se musíme tlouci v prsa a přiznati si vinu, že pro svou lhostejnost sami nevíme, kde bydlel významný spolutvůrce slávy naší Prahy, a že to přirozeně nemůžeme sdělit cizincům, tolik zvědavým na podobné věci. Proto

by bylo nejlépe, upravití okolí letohrádku tak, aby jeho průčelí bylo z ulice viditelné širší veřejnosti.

Zmíníme se stručně o dějinách této památky. Původní dům, který tu stál, byl majetkem hraběte Michny z Vacínova. Část jeho koupil roku 1722 Kilián Ignác Dienzenhofer a pojal úmysl vystavět si zde letohrádek. Bylo mu k tomu dáno svolení s podmínkou, že stavba bude srovnána se zemí, jakmile by Praze hrozila válka. Letohrádek dokončen roku 1728, a tehdy vykouzlil Václav Rainer v jeho t. zv. mramorovém saloně zmíněnou již nástrojnou fresku.

Kilián Ignác Dienzenhofer v tomto letohrádku bydlel, ale dlouho se v jeho rodině letohrádek neudržel. Již roku 1753 jej kupuje Felicita Nellová z Nellenbergu, roku 1758 František Leopold, hrabě z Buquoy-Longuevalu, který zahradu obohatil skleníky, oranžeriemi a fíkovnou. Později měl Holanďan Delorme v zahradě prázdnou kávu a po jeho dobu byl v letohrádku umístěn dokonce hostinec.

Nové období začíná pro letohrádek rokem 1828, kdy jej i se zahradou kupuje M. z Portheimu, kterému předtím patřil »Mozartův dům« na Uhelném trhu č. 1. Tento zde postavil továrnu na tisk látky (»kartounku«). Byla to první továrna v Čechách, v níž užito parního pohonu. Továrna vyhořela roku 1904 a na jejím místě stojí nyní smíchovská tržnice. Od letohrádku vedla dlouhá alej až k Vltavě, a podnes je zachován značný její zbytek, zakončený u dřevěného plotu v Presslově ulici, naproti tržnici.

Již Dienzenhofer přistavěl po obou stranách letohrádku přízemní křídla, jež Portheimovi záhy zvyšují o jedno poschodí. Tím vznikl se strany nynější Štefánikovy třídy pohled na dlouhý jednopatrový dům, jemuž se i za éry portheimské, po jednom ze zmíněných předchůzců majitelů, říkalo »Buquoyka«.

Tento dům se však ve svém celku neudržel. Když totiž došlo ke stavbě nového farního kostela na Smíchově — basiliky sv. Václava — koupilo městské zastupitelstvo smíchovské za 100.000 zl. část Portheimovy zahrady za staveniště nového chrámu, k němuž základní kámen položen 18. září 1881. A tak padl i levý jednopatrový přístavek letohrádku, aby zbyla budova, křičící neobvyklou nesymetrií. Ale také část vlastního letohrádku překážela regulační čáře. Tu však

Obr. 52. Dienzenhoferovy sošky, jichž bylo kdysi použito jako stavebního materiálu ke stavbě zahrádní zdi v minulém století zbourané.

*¹) Tak zv. »Dürer-Haus« v norimberské Albrecht-Dürer-Strasse.

Portheimovi se městu zavázali k placení ročního nájemného tisíce korun, jen aby Dienzenhoferova stavba zůstala ve své celistvosti zachována.

Nutno se konečně ještě zmínit o tom, že mramorový salon má nesmírný význam pro povznese ní hudebního života v Praze. Zejména Josef z Portheimu, děd nynějšího majitele letohrádku, pořádal zde v minulém století četné koncerty pro uší kruh posluchačů. K jeho popudu se zde roku 1875 scházeli znamenití učenci, hudebníci a hudebně vzdělaní velkopřemyslníci k poradě o tom, jak by měla být upadajícímu hudebnímu životu pražskému dána nová vzpruha a jak by zejména pěstování komorní hudby bylo zachráněno od jistého zániku.

Josef Portheim založil domácí kvarteto a hostil v letohrádku naše i cizozemské hudebníky proslulých jmen. Byli zde Laub, Joachim, Bennewitz, D. Popper, Vít, Ambros a j. Častým hostem zde byl také náš mistr Antonín Dvořák, který ve svých mladých letech působil v Portheimově kvartetu hrou na violu a který také Portheimovi věnoval v upomínku své první kvarteto. A právě v poetickém mramorovém saloně, jehož lesk je zvýšován freskou Rainerovou, poskytovalo Portheimovo kvarteto hráčům — v jejich čele byl Antonín Bennewitz — i posluchačům ojedinelý požitek. Při jednom provedení klasických mistrů naslouchali zde E. Šebek, P. Barnabas, E. Bondy, A. Popelka, majitel

blízké Bertramky, a jiní. Kromě samotného Portheima působili zde med. dr. Schenkel na houslích a dr. L. Procházka u klavíru. Hrávala zde dokonce znamenitá klavírní virtuoska Zofie Hergetová, slavná žákyně Františka Liszta.

To vše jen prozrazuje, jakou nevýslovnou cenu má pro Prahu tato významná umělecká a historická památka. Víme, že se svého místa zmizel Dienzenhoferův pavilon za nynějším Jiráskovým mostem a že nějak upadl v zapomnění. Bylo by proto neodpustitelnou povrchností a lhostejností, kdybychom připustili, aby letohrádek, v němž významný stavitel a spoluvůdce slávy naší stověžaté Prahy dokonce bydlel, doznal nenapravitelné škody. A máme právě odůvodněné obavy, že by se tak stalo, jestliže by tato stavba nebyla již co nejdříve ve všech směrech náležitě a odborně konseřvována.

Dr. K. o p.

*

Zařadili jsme tuto stat. pojednávající o méně známé památce Dienzenhoferovy architektury, do obsahu čísla, poněvadž v nejbližší době má se rozhodnouti o jejím dalším osudu. Bylo by skutečně nejlépe, kdyby její budoucnost byla zajištěna v rukou pražské obce, která by ji mohla také daleko lépe užítí pro veřejné účely, na příklad knihovnu a čítárnu, než kterýkoliv jednotlivec. Doufejme, že pro toto řešení bude dosti porozumění.

R e d.

O METODĚ VYCHÁZEK PO PRAZE.

V poslední době velmi se rozmohly nedělní i sváteční vycházky po Praze; mnohé spolky postihly hospodářský prospěch z těchto vycházek pro svou pokladnici a pořádají docela tyto vycházky téměř každý den v týdnu. Tuto okolnost nutno jen vliďně uvítati, neboť snad v nižším městě stálo hrdost měšťanů na své město není tak skrovně vyvinuta jako v Praze. Takový chudák v benátských lagunách se rozohní při jmenování paláců na Velikém kanálu a nevzpomíná často hrozné minulosti pod krutou vládou Rady desíti; těší jej, že předkové zbudovali krásné město. Je šťasten v původním prostředí, i když sám v něm nuzně žije. V práci nese radost z krásy a nepředhazuje stále námitky, jakými obětmi byla tato krásna uskutečněna. Obyvatel chladného severu ke své škodě nebývá schopen čistých radostí z výtvarné práce; podivnou ideologií zkazí si každé potěšení.

Vítáme rozmožnění vycházek po Praze, neboť každý spolek pořádající přednášky přivábí nové kruhy obecnstva a tím přispěje k rozšíření vědomostí o našem hlavním městě. Je nutno mít i větší počet těch, kdož milují město, s nadšením mu slouží a jeho dějiny studují. Jsou po ruce již dosti obsáhlé zkušenosti, jak se dějí výklady Prahy, a nutno k tomu poznamenati několik věcných a kritických stížností.

Je jisto, že program těchto vycházek můžeme dáti co nejrůznější; můžeme vykládati malostranský hřbitov v Košířích s hlediska literatury a vyprávět, kteří spisovatelé ve stínu jeho stromův byli pochováni a pak na jiný hřbitov přenesení, anebo je možno ukázat hroby dosud zde pochovaných básníků a vědeckých pracovníků. Je také možno vodit zástup obecnstva po ulicích malostranských a vykládati politiku, ukazovat domy, kde který politik, úředník, poslanec, advokát, řečník

se narodil nebo působil, a při tom neříci slova o umělecké rázovitosti této čtvrti, podobně jako na košířském hřbitově se někdy nemluví o krásách jeho empiru. Je možno na vycházce vyjmenovat dlouhé řady majitelů domů a slova neříci o ceně těchto domů ve stavebním vývoji města. Stane se na příklad, že obecenstvo se rychle provede významným klasicistickým sálem zemského vojenského velitelství na Malostranském náměstí a poznámky neslyší o jeho uměleckém významu; avšak na nádvoří pak jsou přednášeny nekonečně dlouhé žaloby na Karla z Lichtenštejna. Ba je možno vésti vycházku do jesuitské stavby, o jejím umění slovem se nezminíti a řád jesuitský vylíčiti jako největšího škůdce českého národa. Obecenstvo z této vycházky odešlo do jista plně přesvědčeno o neuměleckosti stavby, kterou by vzhledem k jejím původcům zajisté bylo lépe prostě zbourati.

Tudíž je možno vysvětlovati památky bez památek, ano i proti památkám a z návštěvníků vychovati jich zavile nepřátele. Vše je možno lidem zlým nebo neznalým.

V první řadě musíme si povšimnout okolnosti, že mnoho památek je těžko přístupno, jednotlivcům snad vůbec není přístup dovolen a učiní se tak spolkům na určitou dobu. Mnohdy jest pobyt v některém paláci povolen na čas, jež možno vyjádřit minutami. Nutno tedy času věnovaného k pobytu náležitě využít. Nemá smyslu vésti obecenstvo do památky, o níž mu nechci ničeho povědět. Proč mám vésti obecenstvo do krásných místností staropražských, abych bouřil proti Lichtenštejnovi nebo jesuitům? K tomu účelu mně lépe poslouží kterákoli hospoda nebo ulice. Nepovšimnout si při vycházkách uměleckých památek a proslaviti jenom dlouhé dějepisné výklady znamená zbytečnost i obtě-

žování obecnstva. Vždyť o dějepisných událostech lépe čísti doma nebo v čítárně a četbu některého důležitého odstavce možno opakovati pro trvalé zapamatování. Při vycházce tudíž nutno využití času k porozumění památkám.

U pražského obecnstva dosud setkávají se památky s neporozuměním v důsledku starších pouček o gotice i baroku z doby, kdy věk baroka nazýván temnem a gotika temným středověkem. Tento odpor českého člověka proti staršímu umění, stále živěný různými tiskovinami, lze stěžii přemoci, a musí pomáhat čas. Vždyť i Vatikán zachránil mnoho antických uměleckých pokladů a u nás lid se bojí i Mariánské sochy. Památkář z dobrých a poctivých důvodů hájí každou uměleckou i dějepisnou památku a zavrhuje každý fanatismus.

Za těchto poměrů může být program vycházek po Praze jen jeden, totiž památky samy. V městech ciziny hoří obyvatelstvo pro památky domoviny a účelem vycházek po Praze je vychovat obyvatelstvo k téže lásce. Dějiny domu nebo paláce či zahrady vypovíme co nejstručněji se zdůrazněním okolností, které podnítily stavbu anebo byly příčinou dalších stavebních změn. Nemusíme se obávat ani podrobnějšího výkladu slohového, neboť každé tvrzení dokládám hmatatelným důkazem na stavbě a tudíž uším názorem. Uvedu podobné jiné stavby pražské a vylicím důležitost památky v městském stavebním vývoji. U některých staveb, zvláště u těch, které provedli Italové a jižní Němci, je případno udati vzory či obdoby. Platí tudíž zásada: co nejméně dějepisu a co nejvíce památky! Vždyť pro poznání památky se koná vycházka!

Subtilnější je otázka výkladu pražských svatých. Jest

jednodušší sice u farních kostelů, avšak jejich barokizování na gotickém podkladě je problém stavební a umělecky velmi zajímavý. Vždyť konečně dějiny farního chrámu souvisí co nejúžeji s jeho osadou. Výklad svato-vitické katedrály je věc sama o sobě; nutno ovládnout materiál a dát mluvit srdci. Pro klášterní svatyně je možná metoda výkladu, jak jí užil Ekert v knize o pražských kostelích. Každý řád stavbou i výzdobou své svatyně oslavoval své dějiny, své působení, svého zakladatele i své řádové světce. To vše nutno znáti a uvést i v úvodu přednášky, právě jak činí Ekert v popisu. V řádových svatyních jsou oltáře zasvěceny svět-cům starokřesťanským, českým, italským, španělským; jaké možnosti k poutavým výkladům podává chrám sv. Tomáše, sv. Mikuláše, Panny Marie Vítězné, opatský chrám na Strahově. Nutno ovládnout složitý materiál a najít případné nuance i odstíny pro výklad umění Škréto-va, Brandlova, Hieblova, Schöpfova, Reinerova, Zimbrechtova, Brokoffova, Platzerova, Braunova, Prachnerova. Odlížit Balka, Raaba, Kramolína. A bloudění v moři ozdob chrámu sv. Mikuláše ve výkladu ukončíme lapidární větou: Jesuité staví chrám sv. Mikuláš v Čechách. Bohatý vnitřek chrámu sv. Tomáše vyložíme větou: Augustiniáni staví chrám sv. Tomáše v Čechách. U křížovníků zřídíme vítězství Sv. Kříže, na Strahově mariánské symboly na stropě a život sv. Norberta po stěnách.

Kdo se oddá této službě matičce Praze, nemůže odpadnouti; od války jsem neměl snad jediné neděle volné a nelituji toho. Chvilky ztrávené mezi nadšenými posluchači výkladů o krásné Praze patří k nejkrásnějším v životě. Dr. V. Hrudka.

PRAŽSKÉ KOMUNIKAČNÍ STAROSTI PŘED 100 LETY.

Pěče hraběte K. Chotka o dobrou a soudobým požadavkům po všech stránkách odpovídající úpravu hlavního města Prahy (srov. Wirth-Matějček: Česká architektura XIX. století, 8. s.) šla do podrobností, jež všechny byly přímo osobním zájmem tohoto osvíceného místodržitele. Malý doklad k tomu poskytuje i jeho zájem o uvolnění nejjivější a nejvíce stísněné komunikace pražské v Jesuitské (nynější Karlově) ulici staroměstské.

V archivu ministerstva vnitra je toho písemný doklad z roku 1843 v prezidiálním spise, jímž zemské gubernium «k vysokému rozkazu» navrhuje pražskému purkmistru apelačnímu radovi Josefu Müllerovi ulehčení komunikace v Jesuitské ulici. Akt koncipovaný guberniálním radou Živnou obsahuje i menší úpravy, vepsané do konceptu K. Chotkem samým. Je datován dnem 30./XII. 1843 (číslo 8498) a zní v doslovném překladu takto:

»Nepříznivá poloha Jesuitské ulice na Starém městě ztěžuje za vzrůstající počtu obyvatelstva a při živém uměním ruchu stále větší měrou pasáž v této části hlavního města a jest v některých místech dokonce životu nebezpečná. Toto nebezpečí jest zvláště na čtyřech pravděpodobných zálozech ulice u domů čp. 156, 155, 146 a 455.

Je naliehavě nutno, aby se tomuto nyníjšímu zlu, které odporuje policejním předpisům, co možná čelilo. Natěžením domů v této ulici a neúčelný její směr jest sice úplnému odstranění této závažné překážky nepochopitelnou, nicméně mohlo by přece býti docíleno aspoň částečné pomoci a pasáž by mohla býti velmi usnadněna, kdyby bylo pečováno o to, aby pro chodce byly ote-

věny průchody v domech k tomu způsobilých, čímž by se mohlo docíliti dělení pasáže.

K tomuto účelu se výborně hodí domy sousedící s hraběcím Clamským palácem, č. 157, 152 a 145, a docílilo by se velkého prospěchu zvláště pro menší Jesuitskou ulici a pro její život nebezpečnou pasáž následkem čtyř zálohou, kdyby mohli býti těmito domy zřízen průchod pro pěši po způsobu t. zv. Pařížské uličky u čísla 574, velmi užitečné, jak zkušenost ukazuje.

Bylo sice již r. 1835 jednáno o provedení průjezdné třídy vedle Clamského paláce, která však — poněvadž by mohla být otevřena jen zbořením několika domů — pro velký náklad nebyla uskutečněna, a také tentokrát nemůže býti realizována, není-li nutného k tomu peněžního fondu.

Jestliže však taková pomoc, která již tenkrát byla zamýšlena, ani nyní stále ještě není možná, nestály by otevření pouhého průchodu v cestě žádné nepříkaze, a tento způsob ulehčení mohl by býti tím spíše podporován vlastníky domů čp. 157, 152 a 145, poněvadž výnos zadržných traktů jejich domů by se mohl velmi podstatně zvýšiti zřízením prodeje. Poněvadž jsem přesvědčen, že V. B. přežije o zájem hlavního města a obecný prospěch, a poněvadž také moku očekávati od Vašeho vlivu na zději měšťanstva, že Vám nebude záležko nakloniti vlastníky zamýšlenému otevření průchodu, jež by jím byl v nos přepěch, v kterémto případě by městský stavební úřad v technickém ohledu vše podporoval, vybizim Vás, abyste osobně zasáhl na provedení tohoto projektu a mně a největším urychlením ohlásil výsledek svého jednání.

Při čemž jen ještě podotýkám, že při důležitosti této věci a skutečném prospěchu zmíněného průchodu by se také městská obec v případě nutnosti neměla obávatí jistě obětí.

Věc patrně se zdála místodržiteli Chotkovi velmi důležitou, neboť již 16. února 1844 dává věc urgovati, poněvadž purkmistr Müller neodpovídá. Další postup

věci není z guberniálních spisů zřejmý, konečný výsledek však známe: průchod uskutečněn nebyl a konečně otevřením nové velké komunikace po Nových alejích a řetězovým mostě přestala být Jesuitská ulice jedinou komunikační spojkou mezi oběma břehy vltavskými,

již byla vlastně do té doby od samých počátků Prahy. »Pafizská ulička«, o níž se koncept zmiňuje, byl úzký průchod z Ovocného trhu na Příkopy, t. zv. »malý bazar«, nedlouho předtím zřízený. Dům čp. 574 byl zbořen bankou Union roku 1931. V. W.

L I T E R A T U R A

SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ K DĚJINÁM HLAV. MĚSTA PRAHY, díl VII. (red. V. Vojtěšek). Praha, 1933. Stran 478.

Ke konci roku 1933 vyšel nový, objemný svazek Sborníku, věnovaného dějinám hlavního města, tentokrát již VII. Obsahuje pět studií většinou novověké historie města Prahy. Ihned na počátku najdeme novou či významnou práci V. Lívy o době pobělohorské (Studie o Praze pobělohorské. II. Rekatalisace). Jeho studie vzrostla do značné šíře: již v minulém roce jsme poznali její první oddíl věnovaný emigraci, část zde otištěná je druhou kapitolou Lívova obrazu období války třicetileté; rozsáhlá část třetí česká nyní, jak nám bylo sděleno, vzhledem k vytištění v některém z nejbližších svazků Sborníku. V. Lívů obral si za téma své práce dobu pro naše dějiny právě tak důležitou, jako velmi detailně probádanou a osvětlenou. Proto můžeme o jeho díle hovořit jako o cestě, která vede k dokonalému poznání ranní doby barokní a svázání i pochopení celého období. Ujasňuje se nám velká proměna ducha utrakvistické a luterské Prahy v město úplné katolické a uvádějí se na pravou míru dosavadní líčení dějů i osobností. Uvádím jen charakteristiku Lichtenštejna, jak se jeví v rekatalizačním úsilí: Lívů líčí jej spíše jako rozvášněného a opatrného státníka, který přes ostré rozkazy vídeňského dvora dává přednost volnému, kompromisnímu postupu v takové věci, jako je rekatalisace poraženého města. A toto nové světlé, vřené do dosud ne dosti objasněné doby pobělohorské, dodává právě Lívův studii, třeba omezené na Prahu, jako hlavní střed událostí, šíří význam pro české dějiny a zaručuje jí stálou cenu pro naši historickou práci.

Časovou souvislost můžeme ke studii Lívové připojit i práci V. Pešáka z oboru hospodářských dějin českých měst v XVII. století, v níž ve vývozu studii rostoucích důlů královských měst českých, zejména Starého města pražského, a smah o jejich likvidování nebo zmenšení a tím o povzneseň hospodářské úrovně městského stavu. Důkladná práce Pešáková probírá otázku detailně, vyčerpávajíc dokonalé materiálu dosud nevyužitý. Pro čtenáře velký užitek mají i četné tabulky k textu přiložené, neboť značně usnadňují přehled po finanční situaci městského hospodářství a složitosti důlních pohledův. Máme zde opět příspěvek k poznání, jakým způsobem došlo k velkému úpadku městského stavu, který komora královská marně se snažila pozvednouti, postrádaje kdysi velké zisky z českých měst.

Právě tak, jako oba jmenovaní autoři, věnoval se i velmi pilný pracovník F. Roubík době novověké ve své práci: Královští hejtmánové v přelomu pražských v letech 1547 až 1785. Městští hejtmánové královští jsou jednou z institucí zřízených Habsburky k oslabení stavovské moci. Ferdinand I., zvířetý nad protestantskými knížaty říšskými, obrátil se roku 1547 proti domácímu, jeho snahám nebezpečnému, živlu stavovskému, a to zejména proti českým městům, k jejich zeslabení zřídil dva úřady zeměpanaké, na městská jednání dohlížející: královské hejtmány a rychtáře. Královský hejtmán se stává vlastně nejvyšší stolicí osobou v městě, jež je přítomna všem poradám a střeží tu práva královská, třeba jinak přímo nezahnuje do jednání, a zasedaje na soudě apelačním, stává se nepřítomí i rozhodující v soudnictví městském, kde je také místo královského rychtáře. Instrukce hejtmanské, které Roubík otiiskl v příloze, podávají pak možnost šifití moc hejtmánů snadno do nejručnějších oborů městské činnosti. Tato — městům ovšem velmi nepohodlná instituce — udržuje se přes mnohé snahy o zrušení a finanční útlak, přinášející s sebou nejen na jedné straně obuzení šlechticů úřadem pověřeného, nýbrž i povrchní vykonávání špatné placené funkce i úplatnost jejich držitelů, až do doby Josefa II., kdy teprve s novou úpravou městského zřízení došlo i ke zrušení úřadu hejtmanského, ztrativšího vlastně již dávno svůj účel.

Ke středověku se vztahuje jediný článek nového Sborníku, totiž F. M. Bartoše: Manifesty města Prahy z doby husitské. Text, který tu doprovází otiisk všech veřejných proklamací a manifestů Pražany vydaných, objasňuje okolnosti, za kterých došlo k vydání veřejných listů, a ukazuje, jakým způsobem byla vedena se strany pražské tato retorická válka o kalich od prvého vyhlášení praž-

ských artiklů až po vítězství české myšlenky, k jednání s koncem bašilejským.

Konečně obsahuje poslední svazek Sborníku ještě studii Kratochvílovu o Staré rychtě, této byl však věnován samostatný referát v našem časopise, a proto na tomto místě ji pomijíme. Dr. J. Č.

ROČENKA KRUIHU PRO PĚSTOVÁNÍ DĚJIN UMĚNÍ ZA ROK 1932. Vyšla v Praze nákladem Kruhu r. 1933. 93 str.

Ročenka vyšla v nové úpravě s ohlednou obálkou, neosoucí obraz hlavy železnobrodské Pietty, a obsahuje vedle článků odborných a nekrologů také zprávy spolkové za uplynulý správní období. První odborný článek napsal V. Denksteijn: Stavební vývoj dominikánského kostela v Čes. Budějovicích (str. 3—19). Rozborem historických zpráv o založení dominikánského kláštera v Čes. Budějovicích a jejich srovnáním se zprávami o založení kláštera Přemyslem Otakarem II. dochází autor k bezpečnému závěru, že klášter byl založen r. 1265. Údaj o vysvěcení kostela 3. června 1274 se patrně vztahuje jen na jeho část. Z dalších zpráv se dá ještě usoudit, že před r. 1281 byla hotova vnější zeď jižní lodi, v níž byl pochován první prior kláštera Libarius; jiných zpráv o dobudování kostela a kláštera nemáme. Slohovými rozberem se podařilo autorovi rozlišit čtyři stavební období, ve kterých byl kostel budován od roku 1265 až do počátku 14. století. Kostel je důležitý pro dějiny umění jednak výslovně architektury a slohovou čistotou a jednak stavebním materiálem: vedle obvyklého lomového kamene bylo použito také neobvyklého tehdy materiálu, ciběl (podobně jako ve Zlaté Koruně), jejichž užívání k nám bylo přineseno ze Slezska. O gotické architektuře ciblové napsal autor zvláštní studii pro časopis »Germanoslavica«.

V druhém článku Ročenky pojednává Ludmila Bratřislavová-Mitrovicová o Raně gotickém breviáři ze sbírky Umělecko-průmyslového muzea v Praze (str. 20—30). Místo a doba vzniku kodexu, dosud literaturou nepovšimnutého, jsou neznámé. Nejstarší část jeho (je složen ze čtyř částí) pochází z doby kol 1300. Po stránce slohové ukazuje bohatá figurální i ornamentální výzdoba iniciál kodexu na vliv anglo-francouzské a je tedy možno přiřknouti kodex českému malířství raně gotickému, jestliže ovšem vůbec na české půdě vznikl.

Jako třetí článek Ročenky byla otištěna přednáška dra E. M. Pocheho: Strakonický hrad a jeho malířská výzdoba, přednesená ve schůzi Kruhu (str. 30—46). Strakonický hrad je zajímavý jednak svou polohou na nevysvěceném místě na soutoku Volyňky a Otavy a jednak dvojitou úlohou, jež mu byla určena: být hradem a zároveň klášterem. Celý komplex budov možno rozdělit na předhradí, jež obsahuje dosti prvků románských (z počátku 13. stol.), a pozdější gotický hrad, který si mocní páni Bavorové ze Strakonice postavili, když byli zmíněni předhradí, dřívější své sídlo, darovali klášteru maltézských rytířů r. 1243. Autor se snaží identifikovat jednotlivé budovy, zmíněné v Bavorově listině zakládací, a doplnit tak vědomosti o stavební vývoji hradu. Nemenší význam pro dějepisce umění má nástěnná malířská výzdoba strakonického ambitu, v němž jsou zobrazeny výjevy ze života Kristova. S výjimkou obrazu Korunování P. Marie, který je z konce 15. stol., pocházejí obrazy cyklu Kristova z konce 1. poloviny 14. stol.; jsou nejstarší a jednou z nejzachovalějších památek toho druhu u nás a již tato okolnost jim zaručuje významné místo v dějinách českého gotického malířství. Pietní a podle vědeckých zásad pečlivě provedené konservace strakonického ambitu zachránili nám jeden z nejkrásnějších gotických prostorů v Čechách.

Ema Sedláčková: Kostel sv. Václava na Zde-razě v Praze. Autorka sebrala materiál, týkající se stavby kostela od jeho založení v l. 1179—82 až do nejnovější doby. Ohledáním zbytků stavby románské a konfrontací takto získaných poznatků se zprávami archivními dospěla k názoru, že kostel byl založen jako jednoduchá basilika s apsidou na východě a věží v průčelí západním; loď měla strop patrně dřevěný. Kostel byl

založen jako chrám farní. Přestavba kostela v době gotické byla provedena, jak se autorka domnívá, patrně v době založení Nového města pražského. Podle slohových znaků vzniklo kněžství ke konci první poloviny 14. století. Stavbě gotické měla patrně románská basilika utopit, později však byly části její pojaty i a věží do nové větší stavby, jak je patrné na severním a západním průčelí. Dnešní podobu dostal kostel při poslední přestavbě v l. 1586—87, kdy byla sklenuta loď a románská věž odstraněna. Klenba, vlastně již renesanční, a lipaný, síťovitý žebry, je dokladem hodnotné se zdířic reminiscenci pozdní gotiky.

Václav Wagner: Pieta Železnobrodská. (Str. 62—67.)

Pieta Železnobrodská unikala dlouho zrakům dějepisců umění; teprve nedávno podniknutá konservace této památky nám odhalila gotickou plastiku vzácných uměleckých kvalit. Vertikální typ Piety, vytvořený ve 14. stol., je modifikován některými znaky pozdějšími; modelace trvá, její bolestný výraz i traktování roušky kolem hlavy ukazují na vzor krásných Madon českých a nemají ještě stopy reálnosti vlastního 15. stol. Autor proto omezuje vznik Piety prvním desetiletím 15. století.

Karel Chytil: Dionys Miseroni, pražský řezáček drahokamů, a jeho vztahy k malířům. (Str. 67—79.)

Autor pojednává o milánské rodině Miseroniů, jejíž první člen byl povolán do Prahy r. 1588 jako komorní řezáček drahokamů při dvoře Rudolfa II., i o ostatních a Miseroni rodině spřízněných rodinách cizích umělců tehdy v Praze žijících. Nejproslulejším členem rodu Miseroniů byl Dionys (Diviš), znamenitý řezáček drahokamů, jenž vytvořil proslulý křišťálový pohár tvaru pyramidy; portrét jeho rodiny, nacházející se dnes ve Státní galerii v Praze, vytvořil Karel Škréta. Nedávno se podařilo zjistit, že Škréta zachytil zmíněný pohár také na tomto rodinném portretu. Pav—.

GLASNIK MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIO XIV., Zgodovinska sekcija (red. dr. J. Mal). Ljubljana 1933, stran 156.

Výměnou za Věstník dochází v posledních letech do klubovní knihovny časopis historické sekce Slovinského muzea v Lublani, věnovaný pracím historiků a historikoprůvěrníků, z velké části pak také archeologickým pojednáním a zprávám. Tak poslední jeho svazek přináší vedle dokončené práce rodopise: Die Freiherren von Ruigersfeld, stručný přehled županů Šelšské doliny a Kelemenovu studii o právních termínech slovinských, které se

přes to, že právo ležící v rukou německých pánů nebylo nikdy ve slovinské řeči kodifikováno, vytvořily a uchovály alespoň pro významnější právní pojmy. Stat tato je vlastně slovníkem, glossářem právních termínů slovinských, jichž podává přes půl čtvrtého sta. Zajímavá je též práce J. Mala: Ljubljana in leto 1848, podávající názor na ozvuky politických událostí evropských v tak významném roce mezi Slovinci. Práce má velkou důležitost pro jihoslovanské dějiny, nepochybně fakta její jsou úplně nová, neznámá, čerpaná z pramenů dosud neuveřejněných a donedávna nepřístupných.

Nejdůležitější však částí časopisu jsou zprávy a pojednání o nových výkopech a nálezech archeologických. Takovým pojednáním je v tomto svazku článek B. Saria o římských nápisích, nalezených v posledních desetiletích porůznu v Kraňsku. Stat je bohatě doplněna reprodukcemi, právě tak jako následující zpráva, která podává čtenáři poučení o výsledcích posledních výkopů, podnikaných Národním muzeem slovinským v letech 1931—1933. Přirozené jde v prvé řadě opět o památky doby římské, pak i neolitické a doby železné. Největší je rozsáhlý výkop téměř 60 hrobů z doby římské v Tyriově třídě, tedy uprostřed města, provedený v letech 1931—1932, a pak nález stavebních památek římských na staveništi obchodní akademie. Vedle toho ovšem řada menších nálezů prehistorických i historických. V této části časopisu musíme upřesňovat jeho nejmenší část, neboť ze se publikují nálezy a výkopy, dokončené v roce minulém nebo učiněné docela i v roce současném (výkop na staveništi obchodní akademie proveden byl na jaře 1933). V tom je situace slovinské archeologie daleko lepší než archeologie české; máme práce u nás celou řadu výkopů, provedených již před několika lety, dosud však máme čekáme na jejich publikování, třebaže se materiál hromadí výkopy novými. Jejich využití pro vědeckou práci je tím ovšem velmi omezeno, ne-li zcela nemožno. V tom bychom si měli vzít příklad z archeologie slovinských. Dr. Jiří Čarek.

DR. VLASTIMIL BLAŽEK, BERTRAMKA; nákladem vlastním; Praha 1934, stran 39.

Pod tímto titulem vyšla před nedlouhou dobou brožurka, která chce být průvodcem návštěvníku Bertramky a míst posvěcených památkou Mozarotova. Vedle vylicení maestrova pobytu v Praze obsahuje také stručnou, ale pečlivě shledanou historii udeslosti zvané po Františku z Bertramu, a to doložila přesnými citacemi zápisů v městských knihách pražských, které byly ovšem nejvýznamnějším pramenem. V tomto směru tedy přesahuje rámec prostého průvodce. Re d.

ZPRÁVY Z KLUBU

VÝROČNÍ VALNÁ HROMADA

Klubu za starou Prahu za rok 1933 se konala v neděli 29. dubna 1934 ve Staroměstské radnici v síni č. 1, která laskavostí prezidia rady a magistrátu hl. města Prahy byla Klubu propůjčena. Schůzi zahájil předseda vl. rada dr. J. Emier vzpomínkou na zesnulé členy a přetečením jmen členů vystoupilých i přítomných.

Poté přikročeno hned ke zprávě jednatele, kterou přednesl dr. E. Poche v tomto znění:

Jednatelská zpráva Klubu za starou Prahu za rok 1933.

Činnost Klubu za starou Prahu měla i v uplynulém roce obvyklý průběh. Všeobecná stagnace v podnikání, způsobená stále trvající hospodářskou krizí, zabránila, aspoň na čas, uskutečnění mnohého, co mohlo nevitáně zasáhnouti do památkového nebo estetického rázu Prahy. Třebas nejsou tyto projekty definitivně odstraněny, přece se o nich při současném finančním nedostatku a nemožnosti rychlého provedení lépe uvažuje a dává tak příležitosti památkářským kruhům silnější uplatnění svůj hlas. A tento varovný i poradní hlas neopomínul Klub ani v minulém roce uplatňovat, zvláště, šlo-li o podniky rázu zásadního. Klidnější celková situace v minulém roce, způsobená shora uvedenými okolnostmi, dala vyniknouti více, než kdy předtím, trojstrannosti klubovní činnosti. Vedle stálého zájmu o otázky regulační upoutává zde především zvýšená snaha chrániti estetický vzhled města po všech stránkách, především pak jeho stále ohrožovanou zeleň, zbytečně oklešťovanou, zčásti pod rouškou jejího očišťování, nebo nevhodně moderně upravovanou a zbabovanou tak jejího estetického účinku. S těmito dvěma širokými otázkami spolkové činnosti úzce souvisí přirozeně stálá bedlivost po detailním uchování jednotlivých ohrožených památkových objektů, jichž počet na šesti proti letům předchozím o něco poklesl.

V otázkách regulace města zaměstnával se Klub zejména v poslední době opět stálé se vleklou otázkou petinské komunikace, jež piznivými rozhodnutí. Nejvyššího správního soudu ve prospěch návrhu ministerstva veřejných prací zdála se vystupovati hrozivěji než kdy předtím. Klub byl v této záležitosti stále na stráži, hotov v případě nebezpečí vystoupiti s návrhem vlastním, formulovaným arch. B. Hübschmannem, podle něhož by souhlasil s vybudováním komunikace ve formě nešíroko a nenápadného chodníku, určeného pouze pro pěší frekvenci, pokud možno bez zákrutů.

Stejně intenzivně se zabývala domácí rada Klubu plánem poběžní cesty na straně staroměstské pod Karlovým mostem a klášterem křižovníků, z důvodů praktických (inundace) i památkářských naprosto nepřijatelným. I zde ztotožnil se Klub s projektem svého čl. arch. Hübschmanna, nahrazujícím v případě nutnosti výše uvedený plán návrhem podjezdu pod vyústěním ulice Karlovy Světla. Na šesti projekt arch. Fencla upraviti Trnkovy mlýny na velkokávanu a nedostatky finančních prostředků na nákladný projekt poběžní cesty odsoudil její uskutečnění do nevěřiti. Aspoň právě prováděné rozšíření jízdny dráhy na styku ulice Karlovy Světla a Masarykova nábežní ukazuje, že a projektem se pro přítomnou dobu nepočítá. Vedle toho podal Klub důraznou připomínku, vypracovanou inč. Almerem, proti regulaci okolí Císařského mlýna. Zvláště trpec bylo pak pocitováno schválení regulace Vyšehradu, provedené se skutečnou indolencí k místu historicky i památkářsky zvláště významnému. Zdá se, že paralyzování to-

hoto rozsáhlého projektu, budujícího zde zbytečnou komunikaci, probourávající hrady, izolující skoro puristicky jejich brány jako mrtvé útvary v parkové úpravě, bude v dohledné době předmětem soustavné práce klubovní.

Na výzvu Mozartovy obce připojil se Klub k protestu proti plánu nepříznivé regulace Bertramky poukazem na kdysi sympaticky přijatý svůj návrh regulace této památné úselosti a důraznou žádostí o brzké příznivé vyřízení tohoto návrhu.

Novinářské zprávy o regulaci okolí břevnovského kláštera vzbudily upozornění u Státní regulační komise, aby bylo v tomto případě opatrně postupováno a zejména aby před případným zastavením bylo pamatováno na archeologické průzkumné terén. Sympaticky byl přijat plán opata břevnovského na přístavbu alumnátu klášterního k zadnímu traktu klášternímu a výstavbu budovy gymnasiální.

Stejně příznivě vzala domácí rada na vědomí projekt prof. Janáka na úpravu Loretánského náměstí v souvislosti s úpravou Černinského paláce.

Kromě toho projevil Klub po referátu arch. Hübschmanna souhlas se zasláním návrhem na regulaci Šmíchova.

Bylo řečeno, že Klub projevil v uplynulém období zesílený zájem o estetický vzhled města a jeho jednotlivých částí.

Z konkrétních případů v tom směru dlužno uvést především důraznou žádost u městské rady, aby konečně byla vyřešena otázka úpravy pražských ostrovů, především Štíteleckého a Slovanského. Klub upozornil zde na to, že již před 30 lety byla uspořádána soutěž o tom směru a že snad dalo by se v přítomném řešení této věci na soutěž navázat. Pokud se týče úpravy Štíteleckého ostrova, souhlasí Klub s návrhem arch. Závorky. V souvislosti s touto záležitostí intervenoval Klub dříve u města, aby bylo pořídit Vltavu, hlavně ve vnitřním městě, opatřeno moderně řešenými a esteticky působícími plošnými, odpočívajícími hygienickým požadavkům doby. Působí smutným dojmem, nemá-li dosud velkoměsto jako Praha důstojných koupališť, jimiž se honosí dnes již i četná města venkovská.

Znovu a důrazně bylo u příslušných městských úřadů protestováno proti zplnění stavu ostrova Štvanice, k němuž zvláště v zimních měsících se upínal zájem nejen celé republiky, ale celé Evropy. Je skutečně s podivem, že podnik světových nároků, jako jest pražský zimní stadion, může nastat okolím tak maloměstsky zanedbané.

Prozatím úspěšně vyzněl projev domácí rady u ministerstva veřejných prací a kanceláře prezidenta republiky proti nasypaní nové cesty na severním úbočí západní části Jeleního příkopu a porušení fortifikačního vzhledu této strany Pražského hradu. Na intervenci Klubu byla navázka v srpnu zastavena a námítka klubovní odložena k vyjádření umělecké hradní komise a hradnímu stavění.

Ze speciálních klubovních podniků ve prospěch pražské zeleně dlužno jmenovat především úspěšnou žádost adresovanou předsídi senátu NS, o ochranu krásné urostlých akátů na Pětikostelním náměstí v Praze III. a o parkovou úpravu tohoto intimního pražského prostoru. Sadovému odboru obce pražské byly zaslány žádosti o znovuvyсаzení holých zdí a stěn budov hlavně malostranských popínávacími rostlinami (paím vinem), zaniklými z velké části za posledních mrazivých let. Dále žádost o vzhlednější parkovou úpravu nejbližšího okolí vlnohradské vodárny, pokud je nezestavuje regulační plán.

Znovu a zvláště důrazně bylo protestováno u sadového odboru proti zbytečnému kácení jilmu na sblížení Legii, prováděnému pod záminkou náklady těchto stromů. S poltováním nutno konstatovat, že varovný hlas Klubu byl v tomto případě velmi rozhořčeně odmítnut, třeba byly jeho vývoody podloženy názory jednoho z našich předních botaniků.

Zvláštní pozornost byla, hlavně v poslední době, věnována chystané regulaci Rajské zahrady. Zájem klubovní vyvíjel se zde prozatím toliko na poli teoretickém a informativním. Přes to že plán rozdělení zahrady širokou komunikací není sledován vhodným a úplně bylo odvozeno neapraktické vybudování budovy živnostenských škol v severozápadním cípu zahrady, nedošlo prozatím k žádnému konkrétnímu záměru. Vybudování velké budovy v těchto místech znamenalo by vedle zničení značné části zelené plochy pražské, kdysi nákladně vybudované, i zkažení celkového pohledu na tento díl města, porušení již značně neúněrnou stěnou budovy VPO, kterýžto projekt na tomto místě Klub nepokládá za šťastný a před jehož opakováním ve vnitřním městě varoval.

Velmi horlivě sledoval Klub také otázku umístění budoucího pomníku Jana Nerudy. Těbas faviorované místo na Malostranském náměstí bylo hned od počátku sledováno za naprosto ne-

vhodné, nezaupal Klub v této věci z počátku žádného zásadního stanoviska. Po publikování projektu arch. Hübschmanna, postaviti pomník na rampě Hradu nad Nerudovou ulicí, byl sledán tento projekt za nejšťastnější a přijat v Klubu za vlastní.

Vedle uvedeného již zakročení proti porušování intaktnosti Jeleního příkopu, měl Klub ještě několikrát příležitost vystoupit ve prospěch Pražského hradu a jeho památek. Bylo zakročení proti nevhodným náterům štítu kanovnických domů na straně do Jeleního příkopu a proti nepamatkářské a nedostatečné opravě chrámu sv. Jiří. Dále byla zaslána žádost ke kanceláři prezidenta republiky a ke Státnímu památkovému úřadu ve prospěch zveřejnění opravy záměské kaple a zprístupnění hradního opevnění v zájmu propagace Hradu. Žádáno zveřejnění zahrady bývalého domku slepců nad Starými záměckými schody a konečně urgováno odstranění nevzhledné a nepotřebné již kamenické huti na náměstí před kostelem sv. Jiří.

U příležitosti letošních valdštejnských oslav podal Klub radě města Prahy odůvodněný návrh, aby bylo malé bezjemné náměstí v jihovýchodním cípu náměstí Valdštejnského pojmenováno na náměstí Adama Trčky z Lipy; k návrhu byla připojena žádost o opravu zpuslé empirové kašny na tomto náměstí stojící.

Zneužívání umělecké a památkářské exponovaných míst v Praze k účelům stánkářského prodeje různých předmětů, hlavně ovoce, přimělo Klub k ostré žádosti na stánkový odbor, aby tento nevhav byl odstraněn a otázka prodejní koncese jednotlivých stánkářů bedlivě přezkoumána.

Pokud venkovských památek se týče, intervenoval Klub o zachování a úpravu stědověkých hradeb města Králové Hradce, kterážto intervence byla se strany tamních činitelů vlně přijata. Zkušenosti s regulačními plány Prahy a některých jiných měst venkovských přiměly Klub k zvýšenému zájmu o regulační plán města Českých Budějovic a k žádosti adresované prof. Tráglvi, aby přijal pozvání Klubu a informoval domácí radu detailně o všech problémech tohoto, zatím jenom v hlavních rysech navrhového regulačního plánu.

Po tři čtvrtiny minulého roku bylo pokračováno v práci na modelu Prahy. Vydáno bylo nař za tuto dobu přes 18.000 Kč. Bohužel uzavření subvence ministerstva veřejných prací na tento úkol donutilo Klub, aby 1. října práci na modelu úplně zastavil. Posledním činem na modelu provedeným bylo vytváření bloku ulic Nerudovou a Novými záměckými schody. V posledním čísle Věstníku byly reprodukovány fotografie některých částí modelu, které s připojeným textem arch. Hübschmanna nalezly značný ohlas v denním tisku. Tento zájem povzbudil Klub k tomu, aby v větších peněžních ústavů provedl sběratel akce ve prospěch modelu, kterou odůvodnil vysokou praktickou i historickou cenou podniků. Bylo rozhodnuto veškeré dary odvedené na tento účel veřejně kvitovat v novinách. Díky ministerstvu školství a národní osvěty bude možno v nejbližší době pro tuto práci znovu angažovat propuštěnou zapracovanou sílu, čímž vzniká naděje, že aspoň z malé části bude předešlý úkol aspoň v některých detailech ucelen.

Otázka koupě domu nedošla ani v uplynulém období k definitivnímu vyřešení. Proveden byl kanalizační plán a rovněž všechny formality k uskutečnění koupě domu nutné. Bohužel nejistá finanční situace Klubu způsobuje jisté váhání v konečném rozřešení této otázky.

O vycházkách Klubu bude podána zvláštní zpráva.

Klub se zúčastnil svými zástupci většiny významných kulturních a slavnostních podniků jako byly vernisáže uměleckých výstav pražských, valných hromad spřízněných spolků i jejich jubilejních oslav. Do přípravného výboru jubilejních oslav Albrechta z Valdštejna byl za Klub vyslán vrch. odb. rada Cyril Merhout.

V kanceláři Klubu nedošlo k změnám. Klubovní agenda obstarával nadále jednatel spolu s archivářem a knihovníkem, vycházkářem a s úřednicí el. Dvořákovou. Pokud stávu členstva se týče, nutno a poltováním konstatovati značný počet zemřelých a vystupujících členů (42), jichž procento převážuje počet členů nové přistoupišských (12). Nutno však uvést, že vystoupil členové se nerozešly s Klubem z důvodů ideových, nýbrž spíše pod vlivem těžké finanční krize, jež mnohým zabraňuje platiiti i nevelký členský příspěvek.

*

Po přečtení jednatele zprávy ústředí předneseny též zprávy odborů, jichž text bude otitěn v příštím čísle; následuje zpráva o vycházkách.

Především je nutno zde vřele poděkovati české žurnalistice, zejména ČTK, a redakcím „Národní politiky“, „Národních listů“ a „Lidových listů“ za ochotné uveřejňování zpráv o vycházkách.

Vycházky:

23. dubna 1933 do výšehradských kasemat.
7. května 1933 do valdštejnského paláce (výklad dr. Poche).
21. května 1933 do parku v Průhoních (dr. inž. K. Kame-
nický).
28. května 1933 do kláštera břevnovského (dr. Hrudka).
1. června 1933 na Cibulku (dr. Jiří Čarek).
1. října 1933 do románských zbytků pražského hradu (spolu
s Masarykovým lidovým chrámem; dr. Guth).
8. října 1933 do románských zbytků svatovítského chrámu
(spolu s MLÚ; dr. Cibulka).
15. října 1933 do zbytků Juditina mostu, věží mosteckých a kos-
tela řádu Malteského (spolu s MLÚ; dr. Poche).
22. října 1933 do zbytků románských domů v Praze I. (spolu
s MLÚ; dr. Guth).
29. října 1933 do kláštera bl. Anežky (spolu s MLÚ; dr. Hrudka).
5. listopadu 1933 do chrámu sv. Víta (architektura; spolu s MLC;
dr. Wirth).
12. listopadu 1933 do chrámu sv. Víta (zařízení; spolu s MLÚ;
dr. Cibulka).
19. listopadu 1933 do Týna, staroměstské radnice a Karolina
(spolu s MLÚ; dr. Poche).
26. listopadu 1933 do Emaus, k sv. Apolináři a na Karlov (spolu
s MLÚ; dr. Poche).
3. prosince 1933 do Vladislavského sálu (spolu s MLÚ; dr.
Morávek).
28. ledna 1934 do kláštera bl. Anežky (dr. Čarek).
18. února 1934 do Strakova paláce v Praze III. (dr. Čarek).
15. dubna 1934 na Malostranský hřbitov (dr. Hrudka).

Zpráva pokladní za rok 1933.

Příjem:	Kč	Vydání:	Kč
Hotovost z r. 1932	62.604,69	Věstník (tisk)	7.784,80
Přispěvků členů	4.494,80	Byt (žinž, svítlo)	2.741,—
Věstník předplat- ně	4.427,60	Personál (služné)	5.579,70
Suvence	24.100,—	Kancelář	1.222,50
Vycházky (výnos)	1.540,—	Poštovné	348,20
Publikace (prodej)	410,60	Daně a kolky	2.636,95
Úroky ze vkladů	2.368,75	Knihovna	1.807,40
		Spolky (členství)	60,50
		Přednášky	181,20
		Provisie inkasní	10%
			750,—
		Pojistky	102,60
		Model Malé strany	18.235,90
		Různé	38,40
		Hotovost 31. XII. 1933	58.457,29
Úhrnem	99.946,44	Úhrnem	99.946,44

Stav fondů k 31. prosinci 1933 s úroky.

Fond Marie Hamerníkové	Kč 1.027,31
Fond Em. Tonnera	Kč 930,79
Fond Emmy Destinové	Kč 934,01
Fond publikací	Kč 6.721,41
Fond konservační	Kč 11.496,35
Fond agitační	Kč 800,92
	Kč 21.910,79

Jmení Klubu za starou Prahu 31. prosince 1933.

Fondy	Kč 21.910,79
6% státní dopravní půjčka	Kč 2.000,—
Zařízení Klubu	Kč 800,—
Negativy od firmy Bellmann-Koppe	Kč 9.965,—
Hotovost 31. XII. 1933	Kč 58.457,29
Celkem	Kč 93.133,08
	A. Čarek.

Zpráva knihovni za rok 1933.

Stav knihovny Klubu za starou Prahu se v uplynulém období celkem nezměnil, poněvadž se knihovna, jako už v letech dří-
vějších, mimo výjimečné případy koupí nerozmnožuje. Přes to
knihovna časev vzrosla, jednak dary, jednak časopisy, které do-
cházejí většinou výměnou za Věstník, a proto bylo nutno opatřit
lepší umístění. Stalo se tak v letošním období koupí nové, třetí
skříně knihovny. Během další části roku bylo pak prováděno pře-
rovnání knihovny zčásti do této skříně, při čemž se provádí zá-
roveň i revize katalogu. Počet svazků vzrostl několika dary, za něž
jme povinni na tomto místě vzdát vřelý dík. Jsou to: p. sekčním
čestem dr. Wirthem darovaná kniha Štíte, Dr. Stědtebau, a Měst-
skou radou hlav. města Prahy darované Šterník příspěvků k dá-
jinám hlav. města Prahy, V., 2., VII., V. Vojtěšek, Obnova české
správy města Prahy roku 1861, V. Vojtěšek, Archiv města Prahy.
Z časopisů docházejí do knihovny:

»Věstník hl. města Prahy,	»Glasnik muzejnega društva za Slovenio,
»Věstník Technické museas,	»Věstník pro reformu bytovou,
»Věstník Komenského,	»Nachrichten-Blatt für rheini- sche Denkmalspflege
»Časopis spol. přátel star. čsl.,	n nové revue »Argus» a »Tra- dice.
»Časopis turistů,	
»Style,	
»Plzeňsko,	

Rovněž stav archivu se téměř nezměnil za poslední období; roz-
šířen byl pouze o složky z posledního ročníku Věstníku.

Dr. Jiří Čarek.

*

Po schválení zpráv přikročeno k volbám, které zahájeny pro-
dlovem odstupujícího pana předsedy, který přednesl návrh domácí
rady k volbě sekč. šéfa dra Z. Wirtha čestným členem.
Návrh ověřen potleskem a všeobecným souhlasem.

Poté provedeny teprve vlastní volby domácí rady. Zvoleni:

Předseda: Almer Jan, inž. arch. vrch. stav. rada,
I. místopředseda: Emler Jan, PhDr., vládn. rada,
II. místopředseda: Hübschmann Bohumil, architekt.

Členové domácí rady: Birnbaum V., PhDr., univ. prof., Čarek
Alois, ředitel, Čarek Jiří, PhDr., Dvořák Jan, min. rada, Hlubinka
Rudolf, vrch. mag. rada, Hrudka V., PhDr., katecheta v. v., Hruška
Em., inž. arch., Hula Josef, JUDr., advokát, Kubíček Alois, inž.
arch., vrch. odb. rada, Madelmayer Hubert, inž., Mannsbarth Jan,
inž. arch., Merhout Cyril, vrch. odb. rada, Mölzer Eustach, inž.,
min. rada, Pecánek Karel, arch., rada osvět. služby, Pešina Jaro-
slav, PhC., Poche Emanuel, PhDr., Rouček Rudolf, PhC., Vaněček
Jaroslav, inž., vrch. stav. rada, Wagner Václav, PhDr., vrch. ko-
misar osvět. služby, Wirth Zdeněk, PhDr., sekční šéf min. škol,
Vondráček Otakar, inž., vrch. stav. rada.

Revizoři účtů: Bernreiter František, vrch. inap. zem. výboru,
Hornou L., MUDr., odbor. lékař, Sechert Jindřich, arch., kpt.

Po ukončení volby poděkoval předseda odstupujícím členům
a vítě nově v zastoupení nepřítomného inž. arch. J. Almera. Nato
podává vrch. ředitel Č. Hevera návrh na změnu inkasní praxe.
Návrh postoupen nově zvolené domácí radě k uvážení.

Valná hromada ukončena pak přednáškou sekč. šéfa dra Z.
Wirtha na téma: Valdštejnova residence v Praze.

Novinová sazba povolena výnosem ředitelství pošt a telegrafů č. 68.822/VII. 1931; podací úřad Praha 25.

OBSAH ČÍSLA 5.: Dr. Kop: Také jedna ze staveb Dienzenhoferových. — V. Hrudka: O metodě vycházek po Praze. — V. W.: Pražské
komunikační starosti před 100 lety. — Literatura. — Zprávy z Klubu: Výroční valná hromada.

Odpovědný redaktor Dr. Jiří Čarek, Praha II., Melounová 5. — Redakční rada: A. Čarek, R. Hlubinka, V. Wagner, Z. Wirth,
za venkovské odbory J. Vepřek. — Otiskování článků pouze s udáním pramene dovoleno. — Vydává Klub za starou Prahu,
Praha III., Mostecká 56. — Tiskem Grafie dělnické knihtiskárny v Praze II., Myslíkova ul. — Do roka vychází šest čísel Věstníku.

ZA STAROU PRAHU

VĚSTNÍK PRO OCHRANU PAMÁTEK

ROČNÍK XVIII.

V PRAZE, V PROSINCI 1934.

ČÍSLO 6.

OCHRANÁŘSTVÍ DRA K. CHYTILA.

Prof. dr. Karel Chytil vynikl nejen množstvím a jakostí své vědecké práce, jak ji uvádí Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1917 a pak 1926—1927 (soubpis literární práce sestavil dr. Zd. Wirth), nýbrž podle potřeb doby horlivě se účastnil organizování různých ústavů, pokud se zaměstnávají umělecko-dějepisnou vědou, a jmenujeme tu pražské Umělecko-průmyslové museum, Archeologickou komisi, Národní museum, Českou akademii věd a umění a umělecko-historický ústav při Karlově universitě. Nesmíme však opomíjeti jeho velkou činnost ochrannářskou, jak ji vyvíjel v pražské soupisné komisi a pak až k okamžikům smrti v Památkovém sboru hlav. města Prahy.

Ve schůzi městské rady 11. dubna 1893 navrhl městský rada Vladimír Pér, aby komisi pro opravu městského stavebního řádu bylo uloženo uvažovati o vhodných ustanoveních nového stavebního řádu pro ochranu starých stavebních památek pražských, a zároveň požadoval ustavení komise pro soupis památek města Prahy. Presidium městské rady svolalo poradu na 13. června 1893, kde zvolena přípravná komise, jež se za předsednictví arch. Antonína Wichla sešla 10. července 1893 a vypracovala návrhy pro činnost soupisné komise, a ty byly městskou radou schváleny 20. února 1894. Předsedou soupisné komise zvolen iniciátor Vladimír Pér a své zástupce vysílaly sbor obecních starších tří, Městské museum, Národní museum, Umělecká beseda. Společnost přátel starožitností českých, Česká akademie věd a umění, Křesťanská akademie, Umělecko-průmyslové museum, městský archiv, Spolek architektů a inženýrů, stavební referát, stavební úřad, od roku 1902 Jednota umělců výtvarných a spolek Mánes, od roku 1903 Klub za starou Prahu. Soupisná komise k rychlému jednání zvolila užší výbor a k řízení Zpráv soupisné komise výbor redakční.

Čtenáře jistě by zajímala jména tehdejších našich ochrannářů staré Prahy, avšak výpočet porušil by rozměry našeho článku. Dr. Chytil zasedal ihned v původním redakčním výboru a pak od roku 1902 v užším výboru. Do redakce Zpráv roku 1902 zvoleni dr. Luboš Jerábek, dr. Karel Chytil, Jan Herain, Rudolf Kříženecký a dr. František Herman — známá jména v dějinách české ochrany. Vydány popisné archy a obvod města rozdělen na 10 okresů k snadnějšímu zvládnutí látky. Podle Chytilova návrhu projednáno fotografování památek s Klubem amatérů a Chytil zachránil Melantrichův portál v Městském museu. Inž. Herain, dr. Chytil a dr. Luboš Jerábek jsou podepsáni na pamětním listu presidia rady hlav. města Prahy o úpravě Malé strany. Vyskytly se návrhy, které úplně chtěli rozrušit klid malostranských domovních bloků. Co chtěli tehdy

v Praze provést, vidno z příkladu, že v pamětním listu čteme: Rozšíření Harantovy ulice na úkor Rohanova paláce se odmítá. Tedy pro nepotřebné rozšíření uličky měl být vykoupen velký palác! Komise vypracovala seznam prostranství a domů zachování hodných a vše doložila graficky v různých barvách. Jednalo se tehdy o klášter sv. Mikuláše na Starém městě pražském a kostel sv. Václava Na Zderaze. Je neuvěřitelné, jak svízelné bylo jednání o kostel sv. Václava! Soupisná komise požadovala, aby restaurace svatyně se dala ve spojitosti s úpravou okolí. Chytil požadoval, aby plány rekonstrukce byly komisi předloženy k posouzení; dále navrhoval, aby přední část někdejšího pavlanského kláštera na Staroměstském náměstí byla zachována. To se stalo, avšak sousední domy zbourány.

Po Malé straně došlo na Staré město. Pánové Herain, Chytil a Jerábek v posudku návrhů na úpravu Malé strany potírali násilnou přílišnou regulaci a zdůrazňovali finanční a hospodářské důvody vedle požadavků dějepisných a estetických. V rozboru návrhů na úpravu Starého města požadovali ohled na skutečné poměry této čtvrti, na komunikační nutnosti, na zřetel hospodářské, na obchodní a maloprůmyslový ráz této části města, kde v úzkých ulicích, avšak tím větších dvorech se vždy dobře dařilo různým živnostem. Komise rozhodně zamítala rozšíření ulice Celetné, Karlový, Melantrichovy, Husovy třídy, Zeleného trhu, Malého i Staroměstského náměstí, okolí Týna i Ungeltu a požadovala vhodně upravení okolí kláštera bl. Aněžky, Milosrdných, židovského hřbitova, kostelů sv. Ducha i Salvatora. Umysly komise vysvitly z barevného plánu Starého města. Je patrné, že dr. Chytil jako dějepisec umění měl při těchto pracích v komisi vynikající podíl. Užší komise chránila kostel sv. Jana Na Prádle, zbrojnic, z níž zamýšlela vytvořit obrazárnu, kostel sv. Vavřínce, náměstí Velkopřevorské, Taxisovu zahradu, hrzanský palác, Čertovku; kostel sv. Maří Magdaleny bránili pouze Jerábek a Chytil. Jednalo se o kapli sv. Lazara v soudní budově na Karlově náměstí, jejíž výtvarné hodnoty známe ze zachovaných drobtů v lapidariu; avšak stát prý nutně potřeboval toho místa. Typickým výsledkem bylo provázeno jednání o chrám sv. Petra a Pavla Na Zderaze. Tehož roku 1902 ohlásil Herain své objevy v domě hvězdáře Tyge Braha. Dne 15. února 1902 opakovaně protest ze dne 10. února 1899 proti elektrickému vedení na Karlově mostě. Chytil s Lehnerem, Herainem a Hilbertem zvoleni do komise, již svěcená péče o pražské fresky. Dne 18. května 1901 navrhl Chytil, aby komise vydávala Zprávy o své činnosti; do redakce zvoleni Chytil, Jerábek, Herain, Kříženecký, Herman. Užito názvu: Zprávy soupisné ko-

mise kr. hl. m. Prahy a městská rada na rok 1903 povolila 3000 K. Roku 1902 provedeno zaměření některých budov, zvláště kostelů. Do 2. svazku Zpráv napsal Herain pojednání o malbách v Strakově paláci a pěknými obrázky, a tento námět dále rozváděl Chytil v 3. svazku.

Původní posláním komise, soupis památek, přešlo v důsledný boj o jich záchranu.

Chytil zvolen do užšího výboru i redakčního i pro období 1904—1907; jeho přičiněním prohlásila komise, že trvá na zachování půdorysu Malého náměstí, když se jednalo o návrzích na přestavbu radnice. Chytil, Jeřábek a Sakař uchránili dům čp. 4 na Malém náměstí před rozbouráním. Roku 1904 Chytil a Jeřábek prováděli soupis památných domů na Novém městě a Vyšehradě. Bylo projednáváno nezastavení pohledu na Emauzy a otázka navigačního plánu. Jeřábek nosil zvěsti o chystaných změnách a Chytil pracoval teorií ochrany. Dne 18. dubna 1904 rozvířil Chytil otázku zastavení průlomu »U Klíčů«; s tím souviselo zachování domů pod sv. Mikulášem. Téhož roku Chytil horlivě se účastnil boje o zachování staré Kolkovny v Dlouhé třídě. Mimo to jednalo o Týnskem dvoře, letohrádku Michny z Vacínova a paláce hraběte Straky či domu »U sedmi čertů«, o novoměstskou radnici. Jednáno též o decentralisaci Ústřední vídeňské komise a o inventarisování uměleckých předmětů obce pražské: Chytil vystupoval jako iniciátor i pracovník. Ujal se památek ze zrušeného karlínského hřbitova.

Užší komise podala presidiu městské rady memoranda o úpravě svatopetrské čtvrti a chránila její vody a zeleň. Chytil působil dále 1908—1910 za Umělecko-průmyslové museum a po J. V. Novákovi, jenž přestal být členem sboru obecních starších a tím též předsedou soupisné komise, Chytil po volbě sám se ujal předsednictví. Tehdy už se množily zásahy Klubu za starou Prahu a všude bylo pozorováno jeho tlak. Komise se starala o vše možné a opravovala chybné pamětní desky na domech. Dne 27. ledna 1909 oznámil řed. Kukla nález monumentálních románských zbytků v čp. 16-l. Hilbert provedl náskres. Jednalo se o záchranu domu velmi památného, Koleje Věch svatých či Andělské. Záchrana celého domu se nepodařila a zbývá nyní pod ulicí pouze jeho románská část, přístupná z technického oddělení nové radnice. Dům aspoň fotografován a zaměřen, popis Chytilův a Hilbertův otištěn v Zprávách. Šittler se zabýval důkladněji kostelem sv. Linhart, Chytil se ujal domu »U Vejvodů« a pak domu Braunova na nároží ulice Vodičkovy a Jungmannovy tř. Není možno vypočítávat všechny podrobnosti, jimiž se zabývala komise za Chytilova předsednictví. Ziskuchtivý útok na starou Prahu byl prováděn podobně jako po válce ve velkém měřítku.

Komise za Chytilova předsednictví měla dosti práce; jednala o letohrádku hraběte Michny z Vacínova, o chování královského hradu, o sochách na Karlově mostě, o Portheimově zahradě na Smíchově, kde parcelační plán z roku 1875 nezachovával ani Dientzenhoferova domu. Dne 20. ledna 1910 se ujal Chytil ohroženého kostela sv. Karla Boromejského na Malé straně a bránil parcelaci kounického paláce v Panské ulici pro komunikační potřeby. Výsledkem studií o Andělské koleji byl pěkný článek ve Zprávách a Herain psal o kostele sv. Matouše na Loretánském náměstí a o Jakubu Baševim z Treibenberka; komise se zajímala o jeho dům

v Maillově ulici. Dále o průčelí kostela sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech, o štukové výzdobě u sv. Klimenta v Bubnech, o náhrobku architekta Jana Luchese.

Pro seznam budov zachování hodných na Novém městě pražském zpracoval Chytil část od Václavského náměstí k svatopetrské čtvrti až po Vltavu. Od listopadu 1911 se objevuje v činnosti soupisné komise jméno dra Z. Wirtha za Klub za starou Prahu a ihned přebírá soupisnou činnost v části Nového města za aich. Hilberta. V novém funkčním období jako předseda měl Chytil příležitost jednat o úpravu okolí malostranských mosteckých věží, zvláště domu »U Steiniců«, jenž však dosud není u věží snížen. Jednáno dále o domech na Malém náměstí a o domě »U Šupartů«, důležitém dějinami. Byl prý tuze sešlý a neuhájen. Velmi svízelné bylo jednání o dům »U černé Matky Boží« v Celetné ulici, jenž neuhájen.

Chytil ulevil svému stísněnému srdci 7. prosince 1911 poukazem na obtížnost poměrů. Názorů komise není dbáno a předsednictvo nestačí na všechny úkoly a zvláště komise; bylo by zapotřebí stálých pracovníků. Boursaly se houfně domy bez náležitého prozkoumání, a tak jistě mnoho románských sklepení je ztraceno. Kdo může dokázat, že v staré Praze nebylo zbudováno více románských domů, nežli dnes známe? Chytil doporučil stavbu gymnasia u kostela Na Prádle na Malé straně, poněvadž tím mohl být zachráněn i kostel sv. Jana. Komise se rozhořčila nad překotným zbouráním zbytků domu čp. 16-l., které dosud trčely nad zemí. Měl to Chytil jako předseda pěkně střešit!

V posledním období roku 1913 přišlo do komise několik nových pracovníků a Chytil zvolen opět předsedou. Tu již pracovali jako zemští konservátoři dr. Luboš Jeřábek a dr. Rudolf Hönigschmid se znalci Stanislavem Sochorem a drem Karlem Kühnem. S veškerou důtklivostí vyvstaly otázky regulace pod Emauzy a Malé strany, jakož i malostranského pobřeží. Příznivé rozřešení se stalo až po válce. Po válce soupisná komise zaměřena Památkovým sborem hlav. města Prahy a Chytil pracoval dále jako člen a držel starou tradici, neboť jako bývalý předseda měl zkušenosti.

Protokoly komise obsahují mnoho podrobností, které nemožno zde opakovati. Činnost její od roku 1902 byla horlivě podporována novým Klubem za starou Prahu. Poměry přinutily komisi k původní činnosti soupisné přidružit iniciativu, výbojnost a ochrannářství. Je patrné, jak se komise prohlubovala a vypracovávala; mnoho romantismu s počátku vládnoucího přecházelo v dobrou a poctivou šed' praxe a zkušenosti. Komise byla často opomíjena a jejího hlasu nedbáno; předseda Chytil musil být obratným diplomatem, aby zachránil zachrannitelné. V malíčkostech právě se jevila předsedova obratnost. Ovšem měl ku pomoci takového Tomka, jenž na příklad dne 27. ledna 1903 při jednání o kostele sv. Jana Na Prádle prohlásil: »Musíme hledět na dobu, ze které předmět pochází. Jedná-li se o památku z 12. a 13. století, dosti na tom, že je tu důkaz, že se tehdy tak a tak stavělo. Už k vůli tomu dlužno takový objekt zachovat, že je tak starý.« Slavný dějepisec uznával pro zachování památek důvody dějepisné a pozdější doba značně rozšířila řadu památkových důvodů. Neúnnavnou a obratnou štikou komise byl dr. Luboš Jeřábek a vahou autority držel řád její předseda dr. Chytil. Komise na příklad zakročila o zacho-

vání smíchovské věže vodárenské; i takové předměty si vyžádaly probojování. Komisi nic samo nepadlo do klína a vše si musela probíjet. Památkové živly vděčně vzpomínají Chytilova dlouholetého předsed-

nictví v soupisné komisi a další jeho stále ochránářské činnosti. Zvláště na výši své povinnosti stál přímý dr. Chytil v trpkých dnech popřevratových.

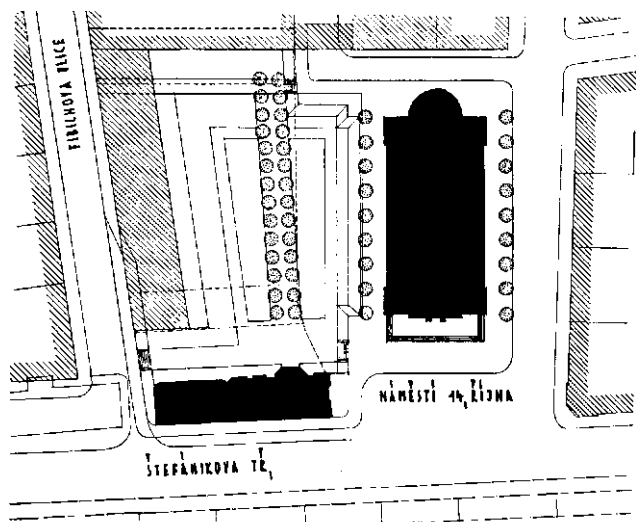
Dr. V. Hrudka.

OPĚTNÉ UPLATNĚNÍ DIENZENHOFFEROVY „PORTHEIMKY“.

V posledním čísle věstníku Za starou Prahu jsou popisovány osudy Dienzenhoferovy stavby na Smíchově, tak řečené »Portheimky«, též »Buquoyky«. Padesát let uplynulo od rozrušení způsobeného stavbou kostela, a provisorium tehdy vzniklé trvá stále ve své neutěšenosti, ba ohyzdnosti. Každý, kdo jde kolem, vidí, že

zbořen Dienzenhoferův pavilon na břehu vltavském a kdy je tato stavba jedinou a poslední památkou architektonickou, zbylou z dřívějších dob na území Smíchova.

Důvody tehdejšího odbourání jižního křídla »Portheimky« a zamýšleného odstranění celé stavby nejsou

Obr. 53. Návrh na novou úpravu okolí Portheimky. (Kreslil inž. arch. Aleš Hübschmann.)

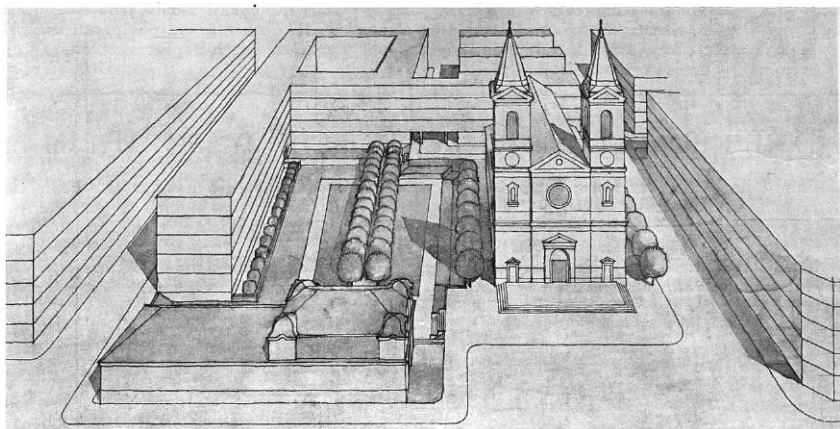
dnešní stav je neudržitelný, že je spíše vše jiné, nežli uplatnění vzácné památky, skryté za zdí a ukazující jen zadní zasypané průčelí. Vysoká zeď ohraničující prodlouženou ulici Třebízského podél severní strany kostela obmezuje zahradní prostor těsně souběžně podél aleje. Alej ta je dosud osou i páteří zahradní úpravy, patřící nezbytně ke každému letohrádku, tím nutněji k této Dienzenhoferově stavbě, avšak sama nemůže nahradit bývalou barokovou disposici zahrady. Tato zeď je vyhrazena plakátovacím ústavům a podle toho jest i její »příznivý« dojem! V zahradě samé je zvýšena ještě o značný rozdíl terenní, takže velmi stíní. Její blízkost k ose zahrady vlastně bývalou disposici zcela rozrušuje.

V osmdesátých letech předešlého století nebylo ovšem dostatek pochopení pro památku a měla ustoupiti »Portheimka« celá, jako již musilo ustoupiti její jižní křídlo stavbě kostela, účelům regulačním, pro něž se tehdy nezdála žádná oběť dosti veliká! Dnes však již nikdo se neodvážil takového vandalství, jmenovitě když byl

dnes ovšem nikterak takové závažnosti, aby jim muselo býti vyhověno takovým činem, jako je zbourání vzácné architektonické památky. Naprosto není zapotřebí z důvodů prostorových, aby basilika sv. Václava byla svírána do poměrně úzkého prostoru jen za účelem symetrie — dnes beztoho nedosažitelné — a aby náměstí před kostelem bylo ohraničeno také po druhé své straně průčelím činžovního bloku, jak bylo původně zamýšleno plánem Barvitiiovým.

Zachování »Portheimky« je spojeno nerozlučně se zachováním zahradní úpravy v původní úrovni a co možno největší rozloze i s alejí v ose budovy — třebaže zkrácenou. Tuto alej, vedoucí kdysi až k Vltavě, bude možná nutno znovu vysázeti nebo alespoň zmlazením osvěžiti. Obnovení zahradní úpravy před budovou je naprosto nutné, i když není možno provésti je v celém bývalém rozsahu.

Návrh zde uveřejněný chce tomuto požadavku vyhověti pokud lze všestranně i při snesitelném chránění soukromého nároku na využitkování hodnoty staveniště.

Obr. 54. Návrh na novou úpravu okolí Porthheimky. (Kreslil inž. arch. Aleš Hübschmann.)

Je to tedy v reálních mezích uskutečnitelný návrh. Popud k němu dala velkorysá nabídka nynějšího majitele p. Porthaima, že věnuje budovu Praze zdarma, bude-li mu umožněno částečně zužítkování ostatní plochy jako stavebních parcel.

Přebytečnost jízdní dráhy podél severní strany kostela dává příležitost k rozšíření sadové úpravy až k samému kostelu, symetricky k straně severní. Příbráním této vozovky se rozšíří veřejná zeleň, uvolní se prostor před »Porthheimkou«, a to na nižší úrovni. Zároveň se zamezí případné budoucí provedení této ulice přímým směrem, jež by mělo za následek úplné zbourání památky. Zrušení vozby v této ulici je však odůvodněno i tím, že ústí do Štefánikovy třídy a tvoří zde — v sousedství jiných — další křižovatku. Štefánikova třída bude v budoucnu třicetimetrovou výpavní komunikací a je přetížena množstvím zaústujících ulic. Bude tudíž vynecháním jedné křižovatky zjednodušen provoz a kromě toho odlehčena i ve svém směru tím, že pro pěši je vedena komunikace sadem před basilikou sv. Václava. Zastavěním při Fibichově ulici a zastavěním východní strany v prodloužené čáře farní budovy vznikne teprve jednotlivý prostor. Jednotná architektonická úprava a provedení navrhované sadové úpravy zcela prostor tak, že uplatní náležitě pohledově jak basiliku sv. Václava, tak i Dienzenhoferovu stavbu. Vznikne zde zelený squar

intimně spojující výstavbu okrajovou s architektonickými objekty v rozmanitou a malebnou skupinu. Neoprádatelné obnovení nižší úrovně lze provést jediné zelenými svahy sadové úpravy; bez tohoto obnovení původní úrovně ve větším rozsahu není myslitelné trvalé zachránění této památky. Nižší úroveň je přístupná schodovým ramenem jak z Fibichovy ulice, tak i z náměstí před kostelem pro směr chodníkové frekvence. Kostelu je tato úprava terénu rovněž prospěšná, neboť mu dává s této strany více vyniknouti, ježto se objeví na vyšší úrovni.

Jednotným obestavěním na straně severní i východní vytváří velký prostor architektonický, v němž se obě památky teprve náležitě uplatní. Získá se dnes skrytá a nepřístupná památka pro veřejnost a v sadové dispozici se uplatní tato památka obdobně dřívějším dobám.

Ulice za kostelem podél fary nepokračuje k severu, což je zbytečné, nýbrž zahýbá do ulice Třebízkého a má jen pěší pokračování do ulice Fibichovy průchodem.

Rozhodující záslaha návrhu jest, že jediné zelená plocha může spojiti různorodé prvky v jediný architektonický celek. Jednotná architektonická úprava prostoru odstraní dnešní neutěšený provisorní stav a získá městu nové prostorové středisko intimní a utěšené, jakého tato část Prahy v hluku a shonu dopravním dosud velmi postrádá.

A r c h. B. H ü b s c h m a n n.

ZBOURÁNÍ DOMKŮ ČP. 133 A 134 V PRAZE III. V ULICI POD BRUSKOU.

V únoru 1934 zbourány obcí pražskou zdánlivě málo významné domky čp. 133 a 134 v Praze III. za tím účelem, aby se uvolnila důležitá komunikace na Chotkovu silnici v těchto místech nebezpečně zúžená.

Bourání vzbudilo ve veřejnosti i v denním tisku živý zájem, ježto se tím uskutečňovalo již delší dobu požadované uvolnění komunikačních poměrů, ale v kruzích památkových vyvolalo neblahý pocit, že neúprosne potřebě rozvoje velkoměsta musí opětně a navždy ustoupiti další část velmi zajímavé historické půdy. Památ-

kový sbor hlav. města Prahy proto pečlivě sledoval bourání, aby pro historickou vědu zachoval vše potřebné jednak výzkumem bouraného zdiva, jednak plány a fotografiemi. Výborným podkladem informativním pro výzkum byly články dra Josefa Teigehe »Osada sv. Petra v Rybářích na Menším městě pražském a její nejbližší okolí« v roč. XII. a XIII. Časopisu Společ. přátel starož. čes. v Praze a článek J. Heraina »Brána Písecká či Bruská na Malé straně v Praze« tamtéž, ročník XII.

Obr. 55. Dům čp. 134 v ulici Pod Bruskou.

U domku čp. 134 šlo o zjištění, nezachovaly-li se v něm nějaké zbytky druhé brány Písecké či Bruské, postavené v roce 1588 za primátora Václava Krocína z Drahohejle občany staroměstskými, jak hlásal nápis na ní (podle Schallera): *Senatus et populus Antiquae Urbis Pragensis posteritati propriis sumptibus f. f. 1588. Heraín ve výše citovaném článku snesl dosti dat o této bráně, která je situačně dobře zakreslena ještě v mapě Prahy od Josefa Jüttnera z roku 1811 až 1815. Jak vypadala, i domky při ní, je viděti názorně na plánu osady sv. Petra v Rybářích z roku 1678, kresleném zem. měřičem Sam. Globicem (viz. obr. na str. 27, roč. XIII., Č. Sp. př. st. č.). Brána byla zbořena stavitelem Klimentem Zobelem, který ji od obce pražské koupil dne 23. března 1829. Zbořil ovšem jen vlastní bránu nad ulicí, kdežto přilehlé k ní místnosti strážnice a bytu branného písaře sloučil přestavbou s domkem čp. 134 v jeden celek. Zboření hlavní části brány nad ulicí si vyžádala stavba Chotkovy silnice, provedené na popud nejv. purkrabí Karla hraběte Chotka v letech 1831 až 1832, která velmi značně pozměnila původní vzhled okolí, zvláště východního konce Jeleního příkopu, a značně zúžila starou cestu, vedoucí úvozem ve skále vylámaným na sever od Bruské brány. Úvoz tento byl od pradávna velmi důležitou, protože jedinou cestou z Prahy k severozápadu vedoucí v dlouhé a srázné břidlicové terase letenské. K němu proto směřoval z rodičího se osídlení Starého města brod i převoz a později asi první připomínaný dřevěný most někde v místech dnešního Mánesova mostu. Nasvědčuje tomu aspoň dávný a západný směr ulic Starého a Židovského města před zbořením ghetta, a to ulice Široké a Pinkasovy (dnes Jozefovské), ulice Kaprové, Valentinské i Granátové (dnešní Křižovnické), které se sbíhaly na Rejdišti (dnešní Smetanovo náměstí) a k převozu přes Vltavu. Rovněž na Malé straně směřovaly ulice k tomuto přejezdu, a to Dolní převoznická od úvozu ve skalách letenské terasy (dnes ulice U železných lávků) a Petropavelská ulice od Malé strany (dnes zmizela). Pro tuto důležitost úvozu a snadnou jeho obranu následkem výhodné přírodní polohy byla postavena na obranu rozšířené Malé strany před dolním vstupem do něj Bruská brána v roce 1588, opřená na straně východní do skalní příkré strany, na západní straně pak do domku čp. 145, u kterého končila skalní stěna Opyše*

a hluboce do skal zařiznuté těsné údolí Brusnice — dnešní Jelení příkop. Tento domek čp. 145 byl při stavbě Chotkovy silnice změněn na dnešní podobu. Důležitost úvozu cítil dobře i Albrecht z Valdštejna, který při budování svého paláce dal úvoz vylámaním skály rozšířiti.

Vybudováním Chotkovy silnice a změnou východního vyústění Jeleního příkopu změněn i tok Brusnice, která tekla v místech dnešního Rožánkova domu čp. 607 a dalších čp. 538, 551, 536 a 144-III., zbudovaných vesměs po zřízení Chotkovy silnice, tekla těsně severně před Bruskou branou, kde byl přes ni můstek, načež tok její se tu lomil v pravém úhlu k jihu pod východní křídlo brány a zděným kanálem podtékala i pod domkem čp. 134, býv. to mlýnem a pilou, který k bráně na vnitřní straně přiléhala. Od tohoto domku tekla v otevřené strouze kousek až k původní části domku čp. 133, pod nímž a sousedním domem, všeobecně zvaným Walderovským, čp. 132 (zboženě kasárny), tekla opět v zaklenutém kanále, načež dále v otevřené strouze k jihu až k domkům čp. 114, 113 a 111, pod nimiž opětně tekla v kanále a od čp. 111-III. (Na porážce) v otevřeném korytě polokruhem se otočil do Vltavy v místě dnešní malostranské náplavky. To vše je dobře viditelné na Globicově plánu z roku 1678 a s částečnou již změnou i na mapě Jüttnerově. Dnes Brusnice v dolním toku zmizela úplně v podzemním kanále a je zaústěna do hlavního sběrače soustavně uliční kanalisace.

Při bourání domku čp. 134-III. zjištěno, že severní jeho třetina je skutečně zbytkem východního křídla brány, a to podle silnějších obvodových zdí z lomové opuky. Zdivo toto bylo porušeno při výše zmíněné přestavbě stavitelem Zobelem při prorážení okenních otvorů zvláště na straně severní, snad i při menších pozdějších adaptacích, ježto se přišlo někde na dvojí změnu špalet otvorů. Z prostoru zbytku brány získána tak čtvercová místnost v přízemí a I. patře s trámovými stropy. V přízemí na východní straně přiléhala do skály vydlabaná místnůstka s kamennými lavicemi, pocházející zřejmě z doby brány (snad pro stráž). Také v I. patře přiléhala k místnosti na východní straně chodbička zaklenutá cihelnou segmentovou klenbičkou, ale vně opukové zdi, nad skálou a v hliněném terénu, a zřejmě byla při přestavbě nově zřízena. Ostatní část

Obr. 56. Trojdílný dům čp. 133 v ulici Pod Bruskou.

domku byla z cihelného zdiva a tvořila původní domek mlýnu přiléhajícího na vnitřní straně ke bráně. O vzniku tohoto mlýnu se dovidáme z Teigeova článku (Č. Sp. př. st. č., roč. XII., str. 137, a roč. XIII., str. 92), že císař Rudolf II. povolil Janu Gheleovi, měštinu a mlynáři Menšího města pražského, majestátem z roku 1599 »při dolejší Brusce v místě jemu vedle dřevnice... vykázaném mlejnci o jednom moučném kole«.

Brusnice (Bruska) je krátký, ale vydatný potok. Vyvěrá z Vojtěšky v zahradě kláštera břevnovského, sbírá vodu z obou klášterských rybníků a celé mušle břevnovské, protéká rybníkem Kajetánky, vniká u střešovic Octárny a bývalým vojenským hřbitovem pod barokní hradbu a na Nový svět a Jelením příkopem k Vltavě. Dnes Pražané nevidí potoka od hradeb u Nového světa až po Vltavu, ježto je sváděn podzemním kanálem a jen v případě značného rozvodnění proniká voda výpustmi na povrch a teče též povrchovým vydlážděným korytem až po ohyb Chotkovy silnice, kde zapadá velkou vpuští úplně do soustavné kanalizace městské. Voda Brusnice tedy stačila době Janu Gheleovi na pohon mlýnce o jednom složení, ba prozíravý a podnikavý tento mlynář záhy seznal, že možno mlýn rozšířit i o pilu na řezání dříví, jehož velké zásoby ležely na dosah ruky nejen v sousední císařské ohradě, ale v celé osadě Na Rybářích, která byla Malé straně tím, čím Podskalí Novému městu (ještě dnes je tu poslední velká dřevní ohrada severně při domku čp. 112-III. při Lužické ulici). Moudře nabízejí řezání dříví z císařské ohrady pro hrad, vymohl na císaři Rudolfovi, že mu dovolil trvale rozmnožit vodu Brusnice odpadovou vodou z rybníků v královské zahradě, napájených hojnou a stálou vodou z Líboce. V Teigeově článku jest otážen jako příloha celý příslušný císařský majestát, ve kterém se podrobně popisuje způsob povoleného svádění vody i mlynářovy povinnosti z práva toho povstálé. Na Globicově plánu je viděti na jižním tehdy ještě volném průčelí domku čp. 134 velký půlkruhový otvor, jímž vytéká Brusnice. V této místnosti byla patrně mlýnice s vodním kolem. Otvor po zrušení mlýnu se zazdí tenčí stěnou, takže zbyl na vnitřní straně místnosti výklenek sklenutý původním půlkruhovým pasem otvoru jako důkaz, že cihelné zdivo domku pochází z původní stavby mlýnu.

Z toho, co tu řečeno, možno bezpečně usouditi, že vzhled jednopatrového domku, jeho vnitřní úprava i vysoká sedlová střecha pocházejí od Zobelovy přestavby někdy kolem roku 1831, z pozdější doby pak dvorní přestavba druhého patra nad pravým křídlem. Záloha stěny západního uličního průčelí i nepravdivost v dělení oken I. patra jasně ukazují širku bývalé Bruské brány (levá třetina průčelí s jedním oknem v I. patře) a širka mlýnce (pravé dvě třetiny průčelí o čtyřech oknech v I. patře). Patníkový kámen při nároží domku pocházel patrně z Bruské brány.

Druhý domek čp. 133, zvaný Myší díra, se skládal ze tří částí jasně viditelných v odlišných průčelích uličních. Původní domek tvořila pravá část, sousedící s kašárnami čp. 132. Je viditelný na Globicově plánu. Mezi ním a mlýnem čp. 134 byla volná prostora, kterou protékala Brusnice v otevřeném korytě. Je původu barokního ze 17. století. V přízemí byl při pravé hraniční zdi vchod s pravoúhlým pískovcovým ostěním s nade dveřním světlíkem. Dubové dveře měly zdobné barokní kování. Vlevo od dveří bylo v přízemí krámové okno a při levé hraniční zdi krámový otvor se segmen-

tovným zaklenutím. V I. patře měl čtyři okna sepnutá po dvou v jednotné orámování na podokenní římsě. V mansardové prejzy kryté střeše byl na středu velký zděný vikýř o dvou okenních osách, zdobený po stranách volutami (při opravách setřený) a vyvrcholený ofīmsováním trojúhelníkovým štítem, krytým prejzy. Na straně dvorku výstupní rameno schodiště mělo zděné barokní prolamované zábradlí.

K tomuto domku přistavěna při levé straně druhá část, někdy asi v první polovici 19. století, rovněž jednopatrová. V přízemí byly dva krámové otvory a v I. patře dvě dvojice oken sepnutých společným orámováním, a v sedlové střeše dva pěkné dřevěné empirové vikýře. Levá hraniční zeď měla ve střešním štítě dvě okénka, která hleděla do proluky zbylé směrem k domku čp. 134. Proluka tato byla zastavěna někdy na začátku druhé polovice 19. století třetí částí domku rovněž jednopatrovou o značných světlých výškách a odlišné fasády. V přízemí byl krám se vchodem a oknem a v I. patře dvě okenní osy. Různost průčelí, výšek i střech těchto tří částí vzbuzovala dojem, že jde o tři samostatné domky. Dvorek tohoto domku byl získán kolmým vylámaním břidlicové skály.

Jelikož se při boursání nešlo do hloubky, nebyl přesně zjištěn podzemní kanál Brusnice, jen částečné sledy cihelného zaklenutí v domku čp. 133. Tento domek neměl vůbec sklepů k vůli skalnímu podkladu, u domku čp. 134 byl malý a nehluboký sklep pod pravým křídlem ve skále vydlabaný. Skála tu vnikala hluboko do půdorysu domku, takže dvorek v něm existoval až v úrovni stropu I. patra. I záchod tohoto I. patra při schodišti byl vydlaban ve skále.

Po zboření domků se přikročilo ihned k definitivní úpravě uvolněné komunikace a zároveň se odstraňuje lánáním značná část břidlicové skály k vůli rozšíření uliční zkratky, spojující severně od nové transformační stanice ulici Pod Letnou s ulicí Pod Bruskou. V tomto masivu se přišlo při jihovýchodním nároží domku čp. 133 na zazděné skalní sklepení, přístupné kdysi z bývalých kašáren. Bylo armováno cihlami proti sesutí skalních vrstev. Sklepení bylo úplně odstraněno při odkopu okolní skály.

Dnešní komunikační úprava není ještě poslední. Až se provede rozšíření Chotkovy silnice podle platného regulačního plánu, vypracovaného státní regulační komisí, zmizí tak ostatní zbylé tu domky i domy, zmizí v zásepech bohužel i prastarý úvoz a značné části hradby XIX. bašty (jižně od Kramářovy vily). Zbylé plochy podél komunikace se upraví sadově. R. Hlubinka.

L I T E R A T U R A

PRŮVODCE PO BOJIŠTÍCH A VOJENSKÝCH PAMÁTNOSTECH ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY. Vydává Kruh pro studium č. dějin vojenských při Vědeckém ústavu vojenském v Praze.

Seit 9. Univ. docent dr. Ot. Odležík; Žitkovo vítězství u Holic 1423.

10. Dr. Iv. Honl -- arch. inž. Al. Kubiček: Bývalá pevnost Hradec Králové.

11. Univ. prof. dr. Josef Šchránil: Legendární bojiště na Tursku.

12. Univ. docent dr. Jaroslav Prokeš: Bitva na Beháni 1426. V 2. vydání vyšlo: Dr. V. J. Hauner: Bitva na Bílé hoře 1620.

Již jednou jsme upozornili na průvodce, který vychází od minulého léta nakladem Kruhu pro studium č. dějin vojenských. Dva z nových sešitů, které vyšly od letošního jara, hlásí se svým

obsahem do období válečné slávy husitských vojsk, vedených Žižkou u Holic a Prokopem u Ústí. Obě sešity podávají nejen vylišení bitvy, charakteristické pro způsob válečnictví husitského, nýbrž i zařazení této do současně politické i vojenské situace.

Třetí ze sešitů věnovaných bojištím je Schránčova pojednání; tato práce není ve skutečnosti průvodcem po bojišti, nýbrž spíše článkem, který na základě pečlivě shrnutých poznatků prehistoricko-archeologických ukazuje, že lokalise legendární bitvy na Tureku je mylná a vznikla snad spojením tradice o bitvě s místem, kde se apatulovalo velké množství mohyl, domněle hrobu padlých. Nutno přiznat, že tento článek vlastně do Průvodce nenáležel, a jeho zařazením byl poněkud porušen řaz výtčený název publikace.

Zbývá ještě povědět o sešitu věnovaném někdejší pevnosti kválovéhradecké; je to věc, která bude památkáře nejvíce zajímat podobně, jako dříve pojednání o obou barokních pevnostech Josefov a Terezín. »Hradecký průvodce, společná práce dra Honla a arch. inž. Kubíčka, je o to lépe vypraven, že obsahuje, vedle nového plánu města, také zvláštní nákres rozsáhlé pevnosti, jejíž nepatrné zbytky dodnes zůstávají (i ty se pomalu ruší) nemožno nám již podatí názor o mohutnosti, jakou vidíme na modelu pevnosti v hradeckém muzeu. Zmizely hrady, zmizely téměř oba rebranchementy a zbyly jen části zuboženého ravelinu a dvě lunety v otlických lukách; velmi těžko představíme si dnes, jaký asi dojem budil u příchozího pohled na opevněné město.

Jako neklamný důkaz, že podnik Kruha našel dobrou půdu, vyšlo pojednání o bitvě bělohorské, sotva rok po prvním vydání, znovu, a to částečně upravené a doplněné velmi užitečnými schématem rozložením obou armád, které značně usnadňuje sledování postupné zasahování jednotlivých oddílů do boje. Mnoho celkem říci, že oba poslední sešity ukazují, že redakce si všimla praktických potřeb a snaží se nové sešity doplnit pomocí, jichž se prvním nedostávalo.

Dr. J. Č.

Z P R Á V Y Z K L U B U.

Zpráva o činnosti odboru Klubu za starou Prahu v Kutné Hoře za rok 1933.

Jednatelům byla vypracována zpráva o činnosti odboru za rok 1932, zaslána k valné hromadě Klubu za starou Prahu v Praze a publikována v 8. čísle V. ročníku místní kulturní revue »Kutnohorský rozhled«.

Státnímu památkovému úřadu předloženo memorandum ve věci stavby krajského soudu na pozemcích (parku), náležejících Okresnímu sociálnězdravotnímu úřadu, čp. 32/33 Žižkov. Námitky byly odůvodněny okolností, že sám sociálnězdravotní ústav (tak zvaná Markova vila) je velmi vkusně řešeným stavebním objektem, postaveným kdysi v rozsáhlém sadu, z něhož parcelaci zbyla část ve výměře asi 5 korců. Toto patricijské sídlo, ač ne velkého stáří, muselo by ustoupit nové budově. Dnes již je rozhodnuto, že na těchto pozemcích budova krajského soudu státi nebude, neboť výměrou objekt nevyhovuje. (V projektu je vyloven požadavek 2 dvorů pro vězně, 1 dvora manipulačního a zahrady.) Zároveň byl Státní památkový úřad upozorněn na místní novinářské polemiky o věci vzniklé a na jiné objekty k tomuto účelu nabízené: pozemky u čp. 47 a čp. 8 Žižkov, čp. 49 a čp. 33 Mlouska. Proto celá záležitost výstavby budovy tak rozsáhlé a nákladné doporučena bedlivě a odborně pozornosti památkového úřadu.

Městské radě byla podána žádost o vyčištění Bangutových plastik na poprsnici terasy před kasárnami Roháče z Dubé. Tato ochotně a ihned dala je očistit od nanesených látek anorganických a od veškeré vegetace.

Se Státním památkovým úřadem v Praze jednáno ve věci opravy barokové fasády domu čp. 318 v nároží na Palackého náměstí a Kolárovy třídy. Majitel domu již loňského roku jednal se své iniciativy a památkovým úřadem ohledně opravy fasády v intencích památkového úřadu, ovšem při vyměření subvenčního příspěvku. Zatím však omítka domu zjištěna po celé ploše odchýlila jak do náměstí, tak i do Kolárovy třídy, a bylo shledáno, že není účinného prostředku k jejímu zachycení. Bylo proto rozhodnuto omítku ve staré formě obnoviti, což sice nebylo po akademické stránce památkové zcela bezvadným, ale s ohledem na stav omítky a s ohledem na architekturu jako prostorové dílo omluvitelné.

Tak došlo k postupné věrné obnově štukové výzdoby, při čemž byla otloukaná omítka nejprve z jedné strany, aby část nedotčená sloužila za vzor.

Městská rada byla požádána, aby zabránila dětským hram a znečišťování místa před Hrádkem, dnes proměněného v minia-

turní parčík; nízká ohradní zeď v kosém nároží byla vyhlédnuta za vhodné místo pro umístění pomníku padlých, dílo prof. uměleckoprumyslové školy Karla Dvořáka, které bude odhaleno letošním rokem v měsíci září. O věci bylo rozhodnuto na tom smyslu, že místo bude svěčeno pěti hliďáče sadu od katedrály svato-barborské.

Městské radě byla podána také žádost o rozhodnutí, která naloziti s pajasanem (asilantus glandulosa Desf.), kdysi nádherným exemplářem, zdobícím nároží dvora staré realky, čp. 67/68; jeho značné proměně větve (1928/1929) ohrožovaly již veřejnou bezpečnost. Na přímluvu odboru nebyl vykácen, jen vadné větve odstraněny.

Městské radě bylo navrženo, aby dala odstraniti dvě samostatné jedle Douglassovy (Pseudotsuga Douglasii), které vyrostly na severním, málo oslunovaném průčelí chrámu sv. Barbory, těsně u optických pilířů, a jejichž kořeny zvedaly podokapní ochrannou kvádrou dlažbu. Stalo se tak na prospěch celkového pohledu.

V záležitosti přemístění »Lípy Gabriely Preissové, vzácné kdysi před severní průčelí (těžko chrámu, fungoval jednotat jako poradce při vyhlédnutí výhodnější osluněného místa než toto. Bylo nalezeno v partúru parku před hlavním vchodem chrámovým.

Jednatel se zúčastnil občůvsky komise, vedené sekčním šéfem PhDr. Z. Wirthem a prof. K. Dvořákem a jindy opět prof. P. Janákem, jejímž účelem bylo nalézt vhodné místo pro pomník padlých a pomník prezidenta republiky T. G. Masaryka.

Pro prof. K. Dvořáka zhotoveny tři snímky průčelí Hrádku jako pomocné pomůcky pro zakreslení výšiny pomníku padlých.

Na schůzi výboru »Jubilijní slavnosti 50. výročí odhalení pomníku K. Havlíčka Borovského zastupoval odbor Klubu za nepřítomného jednatele člen výboru akademický malíř Josef Sedivý.

Po proměnění tak zvané Breuerovy zahrady na sad pod Vlašským dvorem bylo podáno městské radě dobrozdání ve věci sady úpravy zahrady dalších (u čp. 12) v tom smyslu, aby při úpravě byly zatím raženy jen cesty, aby pokud možno dosavadní vegetace byla zachována. Dokud nevzroste sad nově založený, jehož vegetace je ve stavu zcela primitivním, je třeba velmi opatrně zacházeti s vegetací na ostatních zahradách a jejich terasách. Rychlé a neprozřetelné její odstranění porušilo by na dlouhou dobu malebnost těchto esteticky významných míst, ježto by byla olopěna o žádoucí estetické prvky, jimiž je stará kultura.

PhK. M. Keprtové byla jednatelům vyhověno její žádosti a podána jí zpráva a zhotoveny snímky empirového náhrobu Moniky Breuerové (od V. Prachnera), dříve na hřbitově u Matky Boží umístěného, dnes u Všech svatých; rovněž o třech ostatních empirových náhrobech podána zpráva a zhotoveny snímky. Také jí byly zhotoveny snímky empirového zámku Kačiny a plastické výzdoby v tympanonech. (A. Schroth.)

Jednatel obdržel snímky přírodních krás říčky Vrchlice a k 20. výročí smrti básníka (Jaroslava Vrchlického), jenž převzal odvozený pseudonym od jejího jména, napsal do 6. čísla 25. ročníku »Krásy našeho domova« článek o jejích přírodních krásách a původu pseudonymu.

Na schůzi místního spolku pro okrašlování a ochranu domoviny se ohradil jednatel proti návrhu přednosti odboru pro udržování dráhy inž. Jana Friče z Čáslav, který podal spolku písemný návrh, aby v poleš (majetek soukromý a obecní), jímž prochází trať lokality Kutná Hora—Zruč, na tak zvaném horním Páčku, vysekáním vegetace druhé a třetí etáže byly obnaženy pískovcové skalní patry. Považuje tento přirozený stav s hlediska estetického za zcela vhodný, míní jednatel, že umělé obnažování skalních partií — a chodníků beztak viditelných — je nevhodné a zbytečné; zřízení navrhovaného sanglického parku považuje za nemožné, jednak pro překážky v terénu a jednak proto, že většina tohoto poleší je v soukromém vlastnictví a musel by býti dříve vykopen. Poleším věd je již od dávnych dob ve straně podél náhonu chodník, který patří ke krásným procházkám našeho města.

V závěru je třeba konstatovati, že ve veřejném mínění rostle u nás zájem a snaha po pietním udržování památek. U samé obecní správy, jež si je plně vědoma veliké ceny kulturních statků již do péče svěřených, uplatňují se ochranné snahy v plné intenzitě; dokladem jest okolnost, že netoliko v případech veliké závažnosti, ale i věcech podružnějšího významu se obrací obecní správa z vlastní iniciativy na Státní památkový úřad v Praze o dobré zdání.

V uplynulém funkčním období byl starostou spolku opět inž. dr. Vojtěch Vraný, statkář v Trčebčicích, jednatel Josef Vepřek, správce pomocné školy, pokladníkem B. Pek, restaurátor a majitel řezbářského závodu a ostatní členové výboru: Josef Mölzer, tovarník, Al. Horáček, ředitel školy v v. Josef Pírko, odborný učitel a akademický malíř Josef Sedivý. Josef Vepřek.

našich památek nemohl se však do dnešní doby honosit tímto bohatstvím, totiž naše vojenské památky, ať již přirozeného rázu krajinného — četná naše bojště, či umělého — staré stavby pevnostní a fortifikační.

I v obvodu Velké Prahy máme zajímavá místa a bojště významná v dějinách středověkých i novověkých. Tak místa dvou nejznámějších bitev v českých dějinách, na Žižkově (Vítkově) a Bílé hoře, méně známá bojště t. zv. Štěrboholské, které vpravdě zabírá celý kraj mezi Štěrboholy a Hřibolce, máme tu opevnění Vysehradu, které sice vždy lákalo veřejnost, než to však byla pokladnice za dílo mnohem mladšího původu, ať skutečné jest, vzniknuvši už v XVII. století. Mnoho podobných památností je pak rozeto po celých Čechách i ostatních zemích našeho státu, avšak veřejnosti zůstávají namnoze neznámé, neboť nedostává se nejen populárně podaného poučení, nýbrž namnoze není vůbec prací v české řeči sepsaných. A lid náš zná jen zvědavé šance, jejichž původ sahá jen zřídka opravdu do dob třicetileté války.

Proto je velmi významný podnik Kruhu pro studium čs. dějin vojenských, který počal vydávat Průvodce po bojštích a vojenských památkách Československé republiky; krok, jež musíme vítati. První svazek nové publikace (R. Urbánek, Bitva na Vítkově 1420) vyšel v létě minulého roku a dnes leží před námi již osm sympatických sešitů v charakteristické oranžové obálce, se stručným, i laikovi snadno srozumitelným textem, nezátíženým poznámkami a věcmi vedlejšími, tedy v celku textem, vedeným na prvním místě snahou po snadném, praktickém užití průvodce. Co však dodává těmto drobným knížekám významu vyššího, je bezpečná přesnost zde vypsaných fakt, za níž ručí jména známých autorů, a pak doplněk mapový. Každý sešit obsahuje totiž mapku kraje, k němuž vztahuje se jeho text, někdy i reprodukci starého rytinového plánu. Tyto doplňky, zejména tam, kde jde o mapky s přesně zaměřeným a zakresleným opevněním — sešit 6. — 7. — dodávají průvodci rázu vážnějšího a významu drobné vědecké pomůcky, jichž se v naší vojenskohistorické literatuře nedostává, tím spíše, že právě u obou jmenovaných sešitů jde vlastně o stručné pojednání o dvou velmi zajímavých památkách švédských vsadů, dosud téměř úplně neznámých. Právě pro nedostatek alespoň stručných pomůcek českých slyšeli jsme dosud jen o švédské dovednosti stavěti velké táborové fortifikace před Norimberkem a jinde v cizině, nikoli však na naší půdě, dokonce v blízkosti Prahy, nebo na Moravě. Proto konstatujeme znovu, že lze jen děkovati šťastné myšlence, která dala podnět k vydávání našich průvodců. Ráz prvních sešitů je velmi slibný a můžeme si jen přát, aby bylo v tomto díle stejně pokračováno.

Dodnes vyšlo osm sešitů Průvodce:

1. Univ. prof. dr. R. Urbánek: Bitva na Vítkově 1420.
2. Dr. Iv. Honl: Pevnost Terežín.
3. Plk. gšt. ing. Jos. Göttsch: Bitva u Štěrbohol 1757.

4. Dr. V. J. Hauner: Bitva na Bílé hoře 1620.

5. Dr. Iv. Honl — Dr. Em. Poche: Pevnost Josefov.

6. Fr. Zuman: Švédské tábor v Brandýse n. L. a v St. Boleslavi.

7. Škpt. pách. Boh. Tetour: Švédské šance u Píseva.

8. Univ. prof. dr. R. Urbánek: Bitva u Lipan 1434.

Prvních šest sešitů zůstávalo v hranicích země české, sedmým svazkem rozšiřuje se však již obsah i na moravskou půdu a doufáme, že brzy dostane se nám i upozornění na památky slovenské.

Snad nyní, kdy zájmu veřejnosti dostane se potřebného poučení, zlepší se osud některých vojenskohistorických památek, jako samé pevnosti Josefova, jejíž hradby byly časem zčásti porušeny a někde nevhodně zakryty vyeokými domy před samou escarpou postavenými; (k jejímu zpracování v 5. sešitě doporučovalo by se připojit i plánek pevnosti, neboť měřičko speciální mapy nedovoluje vkreslit detaily opevnění). A o tom, že zájem veřejnosti byl získán, svědčí bezpečné okolnost, že první sešity Průvodce tisknou se již v 2. vydání.

S tohoto stanoviska musí i Klub za Starou Prahu vítati krok Kruhu pro studium čs. dějin vojenských jako pomoc ve své snaze po uchování památek nejen uměleckých, nýbrž i historických a fortifikačních a doporučit tuto novinku pozornosti české veřejnosti.

Dr. J. C.

Z R E D A K C E

V posledním sešitě Věstníku za Starou Prahu bylo referováno o almanachu »Kniha o Praze III., obsahujícím stat. M. Novotného o pražských motivech v exlibristickém materiálu. Jako doplněk k této stati v referátu zmíněné zaslal redakci p. dr. Em. Stehlík-Čenkov vlastní exlibris, vyzdobené rovněž pražským pohledem. Exlibris, provedené malířem K. Uhrem, zobrazuje básníkův stůl, stojící před otevřeným oknem, jímž se díváme od Nerudovy ulice na malostranské střechy a Lobkovický palác se zelení zahrad v pozadí.

Obrazek tento je veřejnosti dobře znám s obálky na knize veršů nazvané Dojmy a kontemplace básníka XX. století, vydané básníkem Em. Čenkovem před nedlouhou dobou u nakladatelství Burška a Kobouta.

Dir. prof. J. Roubal zaslal nám z B. Bystrice zvláštní otisk své stati ve Sborníku entomologického oddělení Národního muzea v Praze 1933, nazvané Historie pražské koleopterologie. Stat' vlastním obsahem — přehledem studia pražského hmyzu — je sice vzdálena klubových intencí, svým účelem přispívá však Klubu ve snaze zachovati pražskou zeleň, přimlouvajíc se za zachování sadů, ovšem na zcela jiném základě, jako rezervaci charakteristických kolonií brouků. Tedy opět nový hlas proti ničení stromů a zelených ploch uprostřed města.

Novinová sazba povolena výnosem ředitelství pošt a telegrafů č. 68-822/VII.—1931; podací úřad Praha 25.

OBSAH ČÍSLA 5.—6.: A. Č.: Prof. Dr. Albín Stoký. — Dr. Em. Poche: Prof. Dr. Vojtěch Birnbaum. — Dr. Zdeněk Wirth: Valdštejnský palác v Praze. — Vratislav Teklý: Stará radnice v Mladé Boleslavi. — A. Bělohoubek: Restaurování uměleckých děl malířských. — V. Wagner: Na ochranu polychromie kamene. — A. Kubíček: Úprava krámů v Platýze. — Poznámky. — Literatura.

Odpovědný redaktor Dr. Jiří Čarek, Praha II., Melounová 5. — Redakční rada: A. Čarek, R. Hlubinka, V. Wagner, Zdeněk Wirth, za venkovské odbory J. Vepřek. — Otskávání článků pouze s udáním pramene dovoleno. — Vydává Klub za Starou Prahu, Praha III., Mostecká 56. — Tiskem Grafie dělnické knihtiskárny v Praze II., Myslíkova ul. — Do roka vychází šest čísel Věstníku.

ZA STAROU PRAHU

VĚSTNÍK PRO OCHRANU PAMÁTEK

ROČNÍK XVIII. (1934)

ZA REDAKCI ODPOVÍDÁ
DR. JIŘÍ ČAREK

V P R A Z E 1 9 3 4

NÁKLADEM KLUBU ZA STAROU PRAHU

TISKEM GRAFIE V PRAZE II.

OBSAH ROČNÍKU XVIII. ZA ROK 1934:

Ideový boj Klubu:

- O metodě vycházek po Praze
(V. Hrudka) 35

Praxe a organizace ochrany památek:

- Také jedna ze staveb Dienzenhoferových (Dr. Kop) . 33
Opětne uplatnění Dienzenhoferovy »Portheimky« (B. Hübschmann) 43

Pražské památky:

- Pražské komunikační starosti před 100 lety (V. W.) . . 36
Zbourání domků čp. 133 a 134 v Praze III. v ulici Pod Bruskou (R. Hlubinka) . . 44

České Budějovice:

- České Budějovice ve starých pohledech (V. Denkstein — F. Matouš) 1
K dějinám zastavění vnitřního města (M. Burian) . . 9
Starobylé České Budějovice (P. Janák) 10

- Polohopisný plán města Českých Budějovic (A. Träger) 12
O nový regulační plán Českých Budějovic (J. Kybic) . 15
K obrazu náměstí českobudějovického (A. Träger) . . 18
Regulace Vltavy a Malše v Českých Budějovicích (A. T.) 21
Krajinný rámec města (A. Träger) 23
Kronika (A. T.) 27

Nekrolog:

- Ochranářství dra K. Chytila
(V. Hrudka) 41

Literatura 31, 37, 46

Zprávy z Klubu:

- Výroční valná hromada Klubu za rok 1933 38
Zprávy o činnosti odborů v Kutné Hoře a Čes. Budějovicích 47